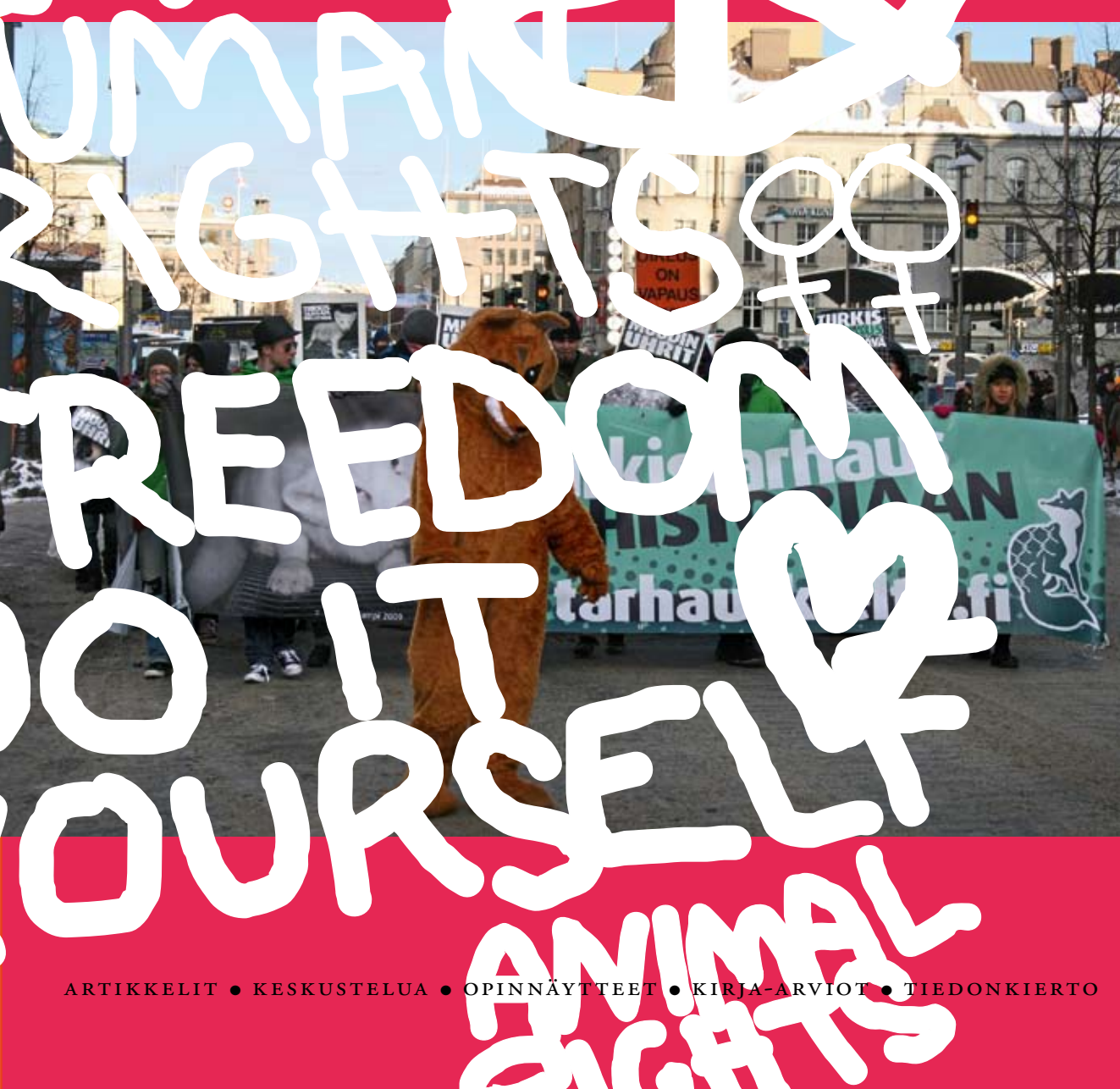

Työväentutkimus

Työväen Arkisto

Työväenmuseo Werstas

Työväentutkimus vuosikirja 2010

Toimitus: Anu-Hanna Anttila (päätoimittaja),
Alpo Väkevä (toimitussihteeri), Mikko Kosunen,
Aimo Minkkinen, Pia Pursiainen, Minna Rossi,
Tero Tuomisto, Erkki Vasara & Marita Viinämäki.

Julkaisijat: Kansan Arkisto, Lenin-museo,
Työväen Arkisto, Työväen historian ja perinteen
tutkimuksen seura, Työväenmuseo Werstas,
Työväenliikkeen kirjasto, Työväenperinne-
Arbetartradition ry.

Kustantaja: Työväenperinne-Arbetartradition ry.

Ilmoitushankinta: Kirsti Lumiala & Minna Rossi

Ulkoasu: Katriina Koskinen

Kannen kuva: Työväenmuseo Werstas/
Leena Ahonen

Taiton toteutus: Katriina Koskinen ja
Ulla Väätäinen/Ateljee Heijastus

Painopaikka: Kariston Kirjapaino Oy,
Hämeenlinna 2010

Tilaukset: Työväenliikkeen kirjasto, Sörnäisten
rantatie 25, 00500 Helsinki, puh. 09-766 429,
sähköposti: perinne@tyovaenperinne.fi

ISSN 0784-1272

Sisällys

2010 **AKTIVISMI**

PÄÄKIRJOITUS

4 Anu-Hanna Anttila: Arkipäivän aktivismi ja vastademokratia	40 Hannu Itkonen: Punaisten siunaaminen Varkaudessa 1918

ARTIKKELIT

- 9 Mikko Pollari: Lemmen salaisuuksien äärellä. Matti Kurikka, Veikko Palomaa ja A. F. Tanner 1900-luvun alun taistelussa sukupuolimoraalista
- 15 Eeva Luhtakallio: Politisaation haaste ja paikallisen demokratian käytännöt Suomessa ja Ranskassa
- 23 Kati Launis: Vapaus, sisaruus, tasa-arvo – työläisnaisliikkeen aktiivi Hilja Pärssinen
- 30 Miika Salo: Vapauden valloitus – Pjotr Kropotkin anarkismi etiikkana ja käytäntönä
- 35 Leena Ahonen: Etelän veteraanit. Suomalaisen kehitysyhteistyön historia on hyväntekeväisyyttä ja radikalismia

OPINNÄYTTEET

- 44 Juuso Frisk: Alistumattomuus sosiaalisena toimintana
- 44 Jonathan Isaksson: Politisk aktivism genom rock'n'roll. Ett konstnärskollektivs radikalisering och dess totala angrepp av kulturen
- 45 Senja Kallio: Kommunisteja, kansandemokraatteja vai naispoliitikkoja? SKDL:n naiskansanedustajien eduskuntatyöskentely valtiopäivillä 1945–1947
- 46 Aku Karjalainen: Rauhan, aktivismin ja omantunnon nimeen. Daniel Berriganin suhde katoliseen kirkkoon ja uusvasemmistolaisuuteen 1960-luvun Yhdysvalloissa

- 46 Jeannette Laurén: Mödrar som arbetande medborgare. Kvinnoaktivister och formuleringen av ett politiskt problem 1905–1950
- 47 Eliisa Lehto: Konflikti, kokemuksellisuus ja työväen radikalismi poliittisten ryhmien välisissä suhteissa vuoden 1905 suurlakon vaiheilla Kangasalan maaseutupitäjässä
- 47 Samu Lindström: Demokratian kuokkavieraat. Kuokkavierasjuhlat yhteiskunnallisen keskustelun kohteena 1997–2007
- 48 Tamas Matekovits: Kulttuurin valon heijastuksia historiallisessa blokissa. Jugoslavian hajoamisen kuvat 1990-luvun Suomessa imperialistisen kapitalismin luonnollistavassa kulttuurissa
- 49 Joel Niemi: Poliittikkaa Pohjantähden alla. Väinö Linnan Täällä Pohjantähden alla -trilogian poliittikkarepresentaatio retorisen käsitehistorian näkökulmasta
- 49 Regina Pruel-Santanen: Madame Kollontai. Sosialisti, marxilainen idealisti, realipoliitikko (vuodet 1914–1922)
- 50 Olli Seuri: Moraalijonglörismiä vakaumuksella. Asestakieltäytymisoikeudesta osana 1960-luvun suomalaista radikalismia ja sukupolvikonfliktia
- 50 Laura Tuominen: Sorkkaraudalla kotiin. Freda 42 suomalaisena talonvaltausliikkeenä vuosina 1986–1988

KIRJA-ARVIOT

- 52 Gary Kaunonen: Finns in Michigan. East Lansing (Ulla Aatsinki)
- 54 Jani Erola: Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa (Raimo Blom)
- 56 Katja-Maria Miettunen: Menneisyys ja historiakuva. Suomalainen kuusikymmentäluku muistelijoitten rakentamana ajanjaksona (Anne Heimo)
- 59 Diego Fusaro: Bentornato Marx (Pertti Hynynen)
- 61 Claes Andersson: Jokainen sydämeni löynti (Pirjo Kaihovaara)
- 63 Jere Jäppinen: Yhdeksän pientä kotia. Arjen historiaa Työväenasuntomuseossa (Kalle Kallio)
- 64 Gary Kaunonen: Challenge accepted. A Finnish Immigrant Response to Industrial America in Michigan's Copper Country (Ralf Kauranen)
- 66 Anu-Hanna Anttila ym.: Kuriton kansa. Poliittinen mielikuvitus vuoden 1905 suurlakon ajan Suomessa. Marko Tikka: Kun kansa leikki kuningasta. Suomen suuri lakko 1905. Kukku Melkas (toim): Läpikulkuihmisiä (Pauli Kettunen)
- 70 Anne Heimo: Kapina Sammatissa. Vuoden 1918 paikalliset tulkinnot osana historian yhteiskunnallisen rakentamisen prosessia (Tiina Kinnunen)

Työväenmuseo Werstas

- 73 Teemu Keskisarja: Väepeli T:n tapaus ja muita kertomuksia suomalaisesta terrorismista (Mikko Kosunen)
- 74 Noam Chomsky: Anarkismista. Pjotr Kropotkin: Kapinahenki. Kirjoituksia anarkismista (Mikko Lahtinen)
- 78 Heimo Kukkonen: Viljo Vyyryläinen: punaorpo – Marskin ritari – luottamusmies (Lasse Lehtinen)
- 79 Kalle Holmberg: Viimeinen erä (Veli-Pekka Leppänen)
- 80 Kirsti Salmi-Niklander, Sami Suodenjoki & Taina Uusitalo (toim.): Lukeva ja kirjoittava työläinen (Maarit Leskelä-Kärki)
- 82 Camilla Berggren & Marianne Lyden (red.): Nyttiga idioter? Unga idealister, Lenin och sjuttioalet (Aimo Minkkinen)
- 84 Silja Hiidenheimo, Fredrik Lång, Tapani Ritämäki & Anna Rotkirch (toim.): Me muut (Minna Rossi)
- 85 Ilkka Huhta: Sisällissota 1918 ja kirkko (Juha Sihvola)
- 87 Tuomas Ylä-Anttila: Poliitiikan paluu (Martti Siisiäinen)
- 90 Jukka Siro: Tuomiovalta kansalle : vallankumousoikeudet sisällissodassa vuonna 1918 (Marko Tikka)
- 91 Maria Lähtenmäki & Anu Suoranta (toim.): Pitkänsillan tuolla puolen... Puheenvuoroja työväenliikkeen historiasta, tilasta ja tulevaisuudesta (Pilvi Torsti)
- 93 Pertti Haapala, Tuomas Hoppu, Outi Fingerroos & Yrjö Varpio (toim.): Sisällissodan pikkujättiläinen (Tero Tuomisto)
- 94 Työväen- ja ammattiyhdistyshistoriikit
- TIEDONKIERTO**
- 95 Palkinnot naisten halvennetun työn ja kommunismin tutkimuksille
- 96 Anu-Hanna Anttila: Tarjolla naisille: halvennettu työ
- 98 Erkki Vasara: Arvokas työ kommunismin tutkijana
- 100 Anna Ulvinen: Kirjoituksia työstä ja työttömyydestä
- 102 Pirjo Kotamäki: runo
- 103 Työväen Arkisto
- 105 Kansan Arkisto
- 107 Työväenliikkeen kirjasto
- 111 Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura
- 114 Työväenmuseo Werstas
- 118 Lenin-museo

Arjen aktivismi ja vastademokratia

Aktivismi on vuoden 2010 Työväentutkimuksen vuosikirjan teema. Aihe on ajankohtainen aina, nytkin, onhan kyse poliittisesta toiminnasta ja kansalaistoiminnasta, joissa väki nousee ottaakseen kantaa. Väellä tarkoitan tässä kansalaisia, jotka joko pienemmissä ryhmissä aktivoituvat poliittisesti ja järjestäytyttyään yhteiskunnalliseksi liikkeeksi ryhtyvät toimeen. Tavoitteena on ennen muuta yhteiskunnallinen muutos.

Laajemman ja järjestäytyneemmän kansalaistoiminnan tai kollektiivisen toiminnan tarkoituksena on, kuten sosiologi Kaj Ilmonen on asian kuvannut, ensinnäkin joko sosiaalisen muutoksen edistäminen tai sen jarruttaminen ja tätä kautta yhteiskunnallisten konfliktien aikaansaaminen. Toiseksi Ilmosen mukaan yhteinen asia ja päämäärä yhdistävät väkeä, joten toimintaan osallistuvien tuleekin jakaa suhteellisen yhtenäisen käsityksen niistä keinoista, joilla toivottuun päämäärään päästäisiin. Lisäksi Ilmosen mukaan mobilisoituminen kollektiiviseksi toiminnaksi tuottaa yhteisyydentuntoa, ”meitä”, joiden toiminta on paitsi järjestäytyntä, myös ajallisesti kestävämpää.¹

Suomalaista kansalaistoimintaa on leimannut vahva järjestäytyminen ja institutionalisoituminen. On lähdetty vaatimaan parempaa tätä hetkeä ja tulevaisuutta kadulle, kuten suurlakkovuonna 1905. Kuitenkin mobilisoitumisen myötä on tapana ollut

perustaa yhdistyksiä ja seuroja, joille on sitten hankittu toimitilat tai rakennettu oma talo. Avainsanoja ovat olleet mobilisaatio, järjestäytyminen ja institutionalisoiminen. Tällaista perinteistä toimintaa on harjoitettu niin työväenliikkeen järjestöissä kuin muissakin ”vanhoissa” yhteiskunnallisissa liikkeissä, kuten vaikkapa raittius- ja naisliikkeessä.

”Vanhalla” ei tässä pidä ymmärtää vain ajallista etäisyyttä liikkeen syntyäikaan reilun sadan vuoden päähän. Pikemminkin vanha on tietynlainen toimintatapojen kokonaisuus, joka on muotoutunut omanlaisekseen ja ollut myös suomalaisen demokraattisen järjestelmän muotoutumisen kannalta ensiarvoisen tärkeä. ”Uusilla” liikkeillä on puolestaan tarkoitettu 1960-luvun jälkeistä kansalaisaktivismin synnyttämää liikehdintää, kuten esimerkiksi rauhanasetta, ympäristöntilaa, eläintensuojelua, kehitysyhteistyötä ja seksuaalivähemmistöjen oikeuksia ajavia liikkeitä.

Kansalaisten hiljaisten rivien epäluottamuksen mutinat eivät itsessään riitä kyseenalaistamaan edustuksellisten elinten toimintaa, vaan vasta kysymysten ääneen esittäminen ja niihin perusteltujen vastauksen saaminen edistävät demokratiaa. Poliittisessa toiminnassa kansalaisilla on kaksoisrooli: ensinnäkin kansalaiset ovat päättäjiä, jotka antavat vaaleissa mandaattinsa edus-

Kauppaballin virastotalon valtaus vuonna 1981.

tajilleen, ja toiseksi kansalaiset ovat hallintoalalaisia, jotka ovat julkishallinnon toiminnan kohteita. Poliitikantutkijat ovatkin puhuneet ”kansanvallan komentoketjusta”, joka voi katketa luottamuksen heiketessä ja kansalaisten perinteiseen poliittiseen toi-

mintaan osallistumisen motivaation kadotessa.²

Luottamusta suomalaisen modernin demokratian komentoketjun edustuksellisia elimiä kohtaan ovat koetelleet viimeaikoina poliitikkojen taloudelliset kytkökset liike-

elämään ja järjestöihin, joissa ovat itse toimineet johtoportaisissa. Tällainen toiminta on osoittautunut moraalisesti kestävämmäksi. Vähemmästäkin poliittisen päättävällän edustajilleen antaneiden kansalaisten luottamus järkkyy. Toisaalta luottamusvajeen lisäksi kansalaisten osallistumisintoon on vaikuttanut motivaationpuute. Vaikka EU:n toimintaperiaatteita noudattaen kansalaisia aktivoidaan viranomaisten toimilla, eivät ne näytä purevan. Mistä onkaan kysymys?

Nähdäkseni epäluottamuksen lisäksi on kyse kohtaamattomuudesta, sillä aktivointia tekevät ne, joihin luottamusvaje kohdentuu. Lisäksi hallintoalamaisten aktivointi on samalla väistämättä kansalaisten alentamista viranomaisten toimien kohteeksi. Tiedossa on, että vaikka kansalaisilta periaatteessa kysytään heidän mielipiteitään, niin aktivoinnin ja kansalaisten kuulemisen toimintalogiikan mukaisesti niitä ei lopulta tarvitse ottaa huomioon päätöksenteossa. Tällöin voidaan puhua näennäisaktivoinnista, joka saa lopulta liikkeelle vain ne, jotka ovat jo olleet mukana eri elimien toiminnassa ja joille aktiivisuus on kasaantunut jo ennestäänkin. Ne, joita ei ole ennenkään kiinnostanut, ei kyllä kiinnosta tämänkään jälkeen.

Ei ihme, etteivät kansalaiset ole tästä aktivoinnista erityisen innostuneita vaan löytäneet aikalailla toisenlaisia toimintamuotoja ja -kanavia. Ranskalainen politologi-sosiologi Pierre Rosanvallon puhuu erityisestä ”vastademokratiasta”, jossa päättäjiin ja koko yhteiskuntaan kohdentuva luottamusvaje tuottaa toisenlaisia toimintamuotoja. Perinteisen edustuksellisen demokratian keinot eivät houkuttele, eivätkä kansalaiset halua osallistua edustukselliseen päätöksentekokoneistoon edes äänestämällä. Sen sijaan Rosanvallonin mukaan kansalaiset ja kansalaisjärjestöt alkavat sekä valvoa poliitikkojen tekemisiä että koettavat kaataa tai muuttaa mielestään huonoja poliitikko-

jen tekemiä esityksiä ja päätöksiä.³ Tähän valvontaan osallistuu usein myös neljäs valtiomahti, media, vaikka suinkaan aina tämä ”vallan vahtikoira” ei automaattisesti seiso kansanjoukkojen rinnalla.

Vastademokratia on uudenlainen poliittinen demokratian muoto, joka haastaa perinteisen edustuksellisen demokratiakoneen toimintatavat. Tätä taustaa vasten on selvä, ettei ymmärryksemme kansalaistoiminnasta voi jäädä kapeaksi perinteisen poliittisen järjestelmän ylläpitämiseksi tai viranomaisten harjoittamaksi kansalaisaktivoinniksi. Poliittinen pitää näin ollen ymmärtää huomattavasti laajemmin.

Poliittinen ei ole suinkaan vain puolueja järjestöpolitiikkaa, vaan se on esimerkiksi arjen tekoja ja valintoja, kuten esimerkiksi tiedostavaa kuluttamista ja boikotointia. Lisäksi Rosanvallonin mukaan vastademokratia-aktivismiin toimintamuotoja ovat talonvaltauksset, mielenosoitukset, lakot ja erilaiset vetoamukset. Erityisesti silmiinpistävä on tässä listassa lakot, joiden kohtalona on 2000-luvun Suomessa ollut joutua niin työnantajapuolen kuin mediankin lyömiksi. Ilmeisesti moinen yhteiskunnallinen jarrutus tähtää siihen, ettei kansalaisten oikeus puolustaa joukkovoimalla oikeuksiaan enää olisikaan voimassa. Lakko on yhteiskunnallisen konfliktin ilmaus, ja siihen pitää yhteen liittyneillä työntekijöillä olla perusteluissa tilanteissa myös oikeus.

Vanhojen ja uusien yhteiskunnallisten liikkeiden rinnalle on tullut ”vielä uudempia liikkeitä” käyttäkseni tässä sosiologi Tuomas Ylä-Anttilan erinomaista muotoilua. Hän tarkoittaa uudenlaisessa globaalissa toimintaympäristössä tapahtuvia poliittisten tilojen haltuunottoja.⁴ Näitä uusimpia liikkeitä voidaan kutsua myös ”uus-uusliikkeiksi”, sillä niiden aktivistien globaali tai transnationaali mobilisoituminen, moninainen median käyttösuhte sekä suhde ylipää-

Työväen Arkisto

tään julkisuuteen ovat toisenlainen kuin aiemmilla yhteiskunnallisilla liikkeillä. Myös aktivistien toimintamenetelmien arsenaali on erilainen suhteessa aiempiin.⁵

Yhteiskunnallinen muutos (tai jarrutus) edellyttää näin ollen yhteenottoa, joka voi edellyttää tavalla tai toisella julkisuudessa tapahtuvaa esiintuloa. Julkinen voi tässä tarkoittaa niin katuakin kuin mediaa, kaikkia erilaisia julkisuuden tiloja, joissa vaikuttaa. Asioiden nostaminen esiin ja tekeminen näkyväksi on niiden politisoimista, ja tällaista aktivismiin liittyvää ilmiötä voidaan kutsua sosiologi Eeva Luhtakallion tapaan ”politisaatioksi”.⁶

Pienempimuotoinen vastarinta näyttäytyy arjen aktivismina. Tästä voisinkin nostaa esiin moniakkin elävän elämän esimerkkejä, mutta otan esiin aikuiskasvatuksen professorin Juha Suorannan eli ”piilottajan” toiminnan. Ihan siksikin, että Suoranta on arjen aktivismillaan paitsi vastademokraattisesti osoittanut kansalaisrohkeutta, myös politisoinut sen pirullisen dilemman, minkä turvapaikanhakija Suomessa joutuu kohtaamaan. Teoksessaan *Piilottajan päiväkirja* Suoranta kuvaa sitä prosessia, joka alkoi, kun hän kohtasi Tampereen rautatieasemalla Kreikkaan karkotusta odottaneen afganistanilaisen nuorukaisen Ashraf Sahelein keväällä 2009.

Prosessissa erilaiset yhteiskunnan institutiot esittävät kantansa nuorukaisen kohtalosta. Suoranta julkaisee mielipidekirjoituksen näitä käännytyksiä vastaan *Helsingin Sanomissa* ja saa siihen vastauksen maahanmuuttoviraston johtajalta, joka toteaa päätösten olevan tuomioistuinten kantoja. Oikeus on käännytysten puolella. Kirkko esittää myös kantansa ja Suorannan mukaan moraalinen velvollisuus auttaa heikossa asemassa olevia lähimmäisiä näyttää unohtuvan; seurakuntaneuvosto hylkää turvapaikkamenettelyn kokouksessaan. Tämän

jälkeen viranomaisralli jatkui. Vastaanottokeskusten työntekijät. Maahanmuuttoviranomaiset. Poliisi. Ammattioppilaitoksen väki. Muun muassa heidän kanssaan läpikäytiin säädöksiä, asiakirjoja, anomuksia, pahoitteluja ja myötätuntoakin.⁷

Lopulta Sahel sai jäädä maahan, mutta koko ajan tilanne on ollut epävarma. Tarkistin asian Facebookista, josta löytyy *Piilottajan päiväkirjan* statuksesta nuorukaisen tekemä päivitys: hän on tänään saanut opiskelijan oleskeluluvan, kaksi vuotta odotettuaan. Ilman Suorannan arjen aktivismia ja erilaisia verkostoja ei tämä olisi ollut mahdollista.

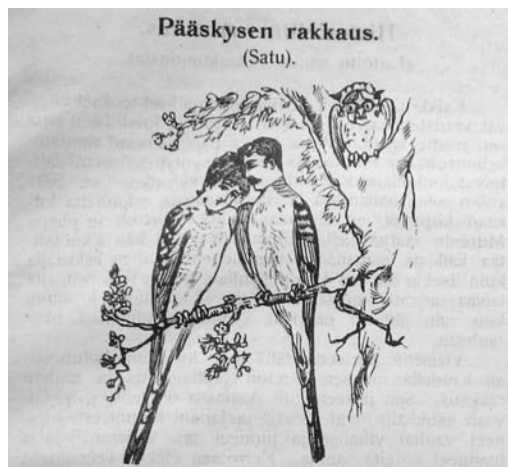
Turussa 6.10.2010

**Anu-Hanna Anttila, sosiologian dosentti,
Turun yliopisto
Työväentutkimus vuosikirjan 2010
päätoimittaja**

Viitteet

- ¹ Kaj Ilmonen. Uudet ja vanhat yhteiskunnalliset liikkeet. Teoksessa Kaj Ilmonen & Martti Siisiäinen (toim.): *Vanhat ja uudet liikkeet*. Vastapaino, Tampere 1998.
- ² Heikki Paloheimo & Matti Wiberg. *Politiikan perusteet*. 4. painos. WSOY, Helsinki 2008.
- ³ Pierre Rosanvallon. *Vastademokratia politiikan epäluulon aikakaudella*. Suom. Tuure Kilpeläinen. Vastapaino, Tampere 2008.
- ⁴ Tuomas Ylä-Anttila. *Politiikan paluu. Globalisaatioliike ja julkisuus*. Vastapaino, Tampere 2010.
- ⁵ Donatella Della Porta & Mario Diani. *Social Movements. An Introduction*. Blackwell, Oxford 1999.
- ⁶ Eeva Luhtakallio. *Local Politizations. A Comparison of Finns and French practicing Democracy*. Sociology Research Reports 265. University of Helsinki, Helsinki 2010.
- ⁷ Juha Suoranta. *Piilottajan päiväkirja*. Into-pamfletti. Into kustannus, Helsinki 2010.

*Pääskysen rakkaus -nimisessä
kertomuksessa (1905) Matti Kurikka
kuvasi sukupuoliasioita.
Pilalehti Kurikka*

Lemmen salaisuuksien äärellä

MATTI KURIKKA, VEIKKO PALOMAA JA A. E. TANNER
1900-LUVUN ALUN TAISTELUSSA SUKUPUOLIMORAALISTA

Armas Niemisen väitöskirjassaan (1951) lanseeraama käsite ”taistelu sukupuolimoraalista” kuvaa erinomaisesti sitä avioliittoa ja sukupuolisuutta koskevaa keskustelua, jota käytiin 1900-luvun vaihteen vuosikymmenten Suomessa.¹ Tässä taistelussa muutammat työväenliikkeessä toimineet miehet tekivät itsestään kansakunnan moraalinvarijoiden maalitauluja kannattamalla julkisesti moniavioisuutta, ”vapaata rakkautta”, joka ajan keskustelussa oli ehtinyt muodostua synnin synonyymiksi. Nämä työväenaktiivit olivat Matti Kurikka (1863–1915), Veikko Palomaa (1865–1933) ja Antero Ferdinand Tanner (1868–1920). Kolmikön arkailematon asiansa ajaminen johti heidän teostensa takavarikkoihin, oikeuskäsittelyihin, luentokieltoihin ja julkiseen ivaan. Nykyajan tutkijalle miesten radikaalit mielipiteet ja niiden vastaanotto toimivat mielenkiintoisina kurkistusaukkoina 1900-luvun alun aateilmastoon.

Taistelu sukupuolimoraalista on akateemisen tutkimuksen piirissä ollut laajan

kiinnostuksen kohteena. Kiinnostusta selittää aiheen painoarvo aikansa julkisuudessa. Vaikka keskustelua avioelämän ihanteellisesta muodosta oli käyty jo pitkin 1800-lukua, vuosisadan vaihtuessa aihe tuntuu vangingneen koko kansakunnan huomion.² Sukupuolivalistuskirjallisuuden julkaisuluvut kokivat tuolloin huikkeen kasvun ja sanomalehtien palstat alkoivat pursuta sukupuoliasioita koskevia kirjoituksia.³ Keskustelua hallitsivat konservatiiviset, kristillistä aviomoraalia julistavat kannanotot, jotka – nurinkurista kyllä – torjuessaan vapaan rakkauden oppeja tekivät samalla niitä laajalle yleisölle tunnetuiksi.⁴

Matti Kurikka, Veikko Palomaa ja A. F. Tanner olivat aikansa sukupuolimoraalin uudistajista radikaaleinta laatua. Kukin kolmikön jäsenistä oli tahollaan menettänyt uskonsa luterilaisen kirkon moraalisen säännösten universaaliin pätevyyyteen. Palomaan ja Kurikan seksuaaliradikalismien takana oli teosofinen maailmankäsitys. Tannerin ajatusten pohjalla puolestaan oli lääketieteel-

linen koulutus ja järjen nimeen vannova maailmankuva. Kolmikkoa yhdistävä tekijä oli myös heidän yleisistä normeista poikkeava yksityiselämänsä. Kukin heistä toteutti saarnaamaansa moniavioisuutta myös käytännössä, joko avioitumalla useampaan kertaan, kuten Kurikka, tai pitämällä avio puolison ohella myös muita pitkäaikaisia kumppaneita, kuten Palomaa ja Tanner.⁵

Vaihtelua, vapautta ja vuoroviljelyä

Kolmikosta ensimmäisenä yleisesti hyväksytyn seksuaalimoraalin kimppuun kävi Kurikka näytelmässään *Aili* (1887). Aikalaisvastaanotto piti lupaavan kirjailijanalun näytelmää kevytmielisenä, koska sen hahmot suhtautuivat sallivasti esiaviollisiin suhteisiin.⁶ Jo *Ailissa* esittelemänsä radikaalisuusi jäi pysyväksi osaksi Kurikan ajatusmaailmaa.

Hieman yli vuosikymmen myöhemmin siirryttyään Pohjois-Amerikkaan Sointulan ihanneyhteisön johtajaksi, Kurikka alkoi julistaa avioliittokäsityksiään *Aika*-lehden sivuilla. Hän katsoi, että kirkon ja yksityisomaisuuden vallasta vapautuneen yhteisön ei pitänyt luoda uusia pakottavia kaavoja kahlehtimaan sukupuolisuutta. Hänen ohjeensa sointulalaisille oli ”[I]empikäämme, mutta älkäämme olko mustasukkaisia”.⁷ Kurikan kirjoitukset levisivät paikallisiin englanninkielisiin lehtiin, joissa ne nostattivat kohua. Tätä kautta Sointula sai maineen vapaan rakkauden pesäpaikkana.⁸ Huhut yhteisön epätavallisesta lemmenelämästä kulkeutuivat myös Atlantin yli, ja Kurikka sai hameniekan leiman, josta hän ei enää päässyt eroon.⁹

Kurikan levittäessä vapaan rakkauden siemeniä amerikkansuomalaisen työväen keskuuteen, Suomessa kylvömiehenä toimi Veikko Palomaa. Nimimerkillä Aate kirjoittanut Palomaa herätti kohua vuonna

1902 *Työmieheissä* julkaisemallaan artikkelilla ”Awioliitto”, jossa hän rohkeni ehdottaa avioliittoinstituution lakkauttamista sekä ristisiitoksen ja vuoroviljelyksen käyttöön ottoa ihmisten sukupuolisuhteissa. Artikkelin sai kautta maan murskaavan tuomion. Erityisesti eläin- ja kasvikunnan lisääntymisestä käytettyjen termien soveltaminen ihmisten avioelämään aiheutti aikalaisissa tyrmistystä. Työväenliikkeen ulkopuoliset tahot tarttuivat innolla Palomaan kirjoitukseen ja esittivät sen todisteena työväenlehdistön alhaisesta moraalista tilasta. Lopulta *Työmies*, joka yhtä lailla korosti olevansa eri mieltä Aatteen kanssa, sanoutui irti artikkelista ja väitti sitä yksityisen henkilön tuotteeksi. Näin siitä huolimatta, että Palomaa oli ollut jo yli vuoden päivät lehden palkkalistoilla.¹⁰

Palomaa ei säikähtänyt ajatustensa nostattamaa myrskyä, päinvastoin. Hän jatkoi sukupuoliasioiden setvimistä vuoden 1905 lopulla ilmestyneessä teoksessaan *Sukupuoliasia järjen ja hengen valossa*. Teoksessaan Palomaa pysyi omaksumallaan linjalla. Hän esitti, että ihmiskunnan kehittyessä mustasukkaisuus tulisi häviämään ja hänen ”itsekkäisyyden tyyssijoina” pitämänsä yksityiset perheet korvaisi ”sekä nais- että miesyhteisyys eli kommunismi”.¹¹ Toisin kuin teoksen lukijakunta asiaa tulkitsi, Palomaa ei kuitenkaan yllyttänyt lihalliseen hurjasteluun.¹² Hänen mielestään sukupuolilyhteyden tarkoitus ei ollut himojen tyydyttäminen vaan ”aineen hengeksi muuttaminen”, ihmissuvun jalostus- ja kehitystyö.¹³ Tässä jalostustyössä uutuuden viehätuksesta johdettavalla hellyydellä oli Palomaan mukaan erityisen hyviä vaikutuksia. Sen vuoksi hän kannatti vaihtelua sukupuolisuhteissa.¹⁴

Teoksensa ilmestymisen aikaan Palomaa oli jo käytännössä siirretty syrjään lehden toimituksesta. Palomaan teosofisuus oli hirttänyt hänen ja *Työmiehen* toimituskunnan välejä jo pidemmän aikaa. Vuoden 1905

päätyessä hän sai virallisesti potkut *Työmiehestä* ja siirtyi Pohjois-Amerikasta palanneen Kurikan uuden, teosofista sosialismia ajaneen *Elämä*-lehden palvelukseen.

Suomeen jälleen kotiutunut Kurikka jatkoi itsekin sukupuoliasioiden käsittelyä niin julkaisemassaan *Pääskyn rakkaus* -kertomuksessa (1905) kuin *Elämässä*, jonka sivuilla hän myös kommentoi Palomaan *Sukupuolielämää* suorastaan oppimestarimaisen ojentavaan sävyyn.¹⁵ Kriittisestä asenteesta huolimatta Kurikan ja Palomaan ajatuksissa oli kuitenkin monia mielenkiintoisia yhtymäkohtia. Kurikka muun muassa esitti Palomaan hellyysretoriikan mieleen tuovalla tavalla, että miehen ja naisen välisen suhteen perusta oli puolisoitten välinen vetovoima, jonka päättyessä myös yhteiselämä piti katsoa päättyneeksi.¹⁶ Kirkon siunaamassa elämänikäisessä avioliitossa olikin hänen mielestään juuri se vika, että se pakotti miehen ja naisen jatkamaan avioelämää vielä sukupuolisen rakkauden ehdyttyä. Suurempi vapaus sukupuolisuhteissa ei myöskään Kurikan mielestä tarkoittanut nautinnonhakuista hillittömyyttä, vaan himolle sai antautua vain rakkaudesta ja suvun jatkamisen tarkoituksessa. Ylipäänsä Kurikan harjoittaman sukupuolivalistuksen tarkoitus oli ihmisen rakkauselämän puhdistaminen käytännöistä, jotka hänen mielestään olivat ”puhtaan luonnonomaisen siveyden” vastaisia.¹⁷

Palomaan tai Kurikan ehdotukset sukupuoliasioiden uudelleen järjestämiseksi eivät herättäneet vastakaikua työväestössä tai aikalaisissa yleisemminkään. Pikemminkin Kurikan ja työväenliikkeen johdon välisessä valtataistelussa Kurikan teorioita ja seikkailuja naismaailmassa käytettiin yhteisenä naurunaiheena ja se vei häneltä poliittista uskottavuutta. Erityisesti tässä pilkanteossa kunnostautui työväen pilalehti *Kurikka*. Palomaa puolestaan ei enää *Työmiehestä* saamiensa potkujen jälkeen ollut tervetul-

Työväen-Arkisto

Matti Kurikka
(1863–1915)

Veikko Palomaa
(1865–1933)

lut sosialidemokraattisten lehtien palvelukseen.¹⁸ Sen kaivatumpia eivät olleet hänen kirjansakaan: ryhmä teosofeja takavarikoi edellä esitellyn, teosofisena kirjallisuutena markkinoidun *Sukupuoliasia järjen ja hengen valossa* -teoksen. *Lehmen salaisuudet* (1911) puolestaan tuomittiin takavarikkoon oikeuden päätöksellä.¹⁹

Mielenkiintoista on, että yhteisistä teosofisista lähtökohdistaan ja samanlaatuisista ajatuksistaan huolimatta Kurikka ja Palomaa eivät tulleet toimeen keskenään. Samassa toimituksessa työskentely tulehdutti kaksikon välit alta aikayksikön. Kurikan luotsaamassa *Elämässä* Palomaa vapautettiin pian tehtävistään.²⁰

Sukupuoliyhteys taidenautinnoksi?

Vielä vuonna 1911, jo Pohjois-Amerikkaan palattuaan, Kurikka riepotteli Palomaan käsitteiksi toimittamassaan *New Yorkin Uutisissa*. Artikkelissa ”Teosofista porsasteluoppia” Kurikka paheksui Palomaan käyttävän kirjailijan kykyjään ”ilmeisten sonni-periaatteiden selvittämiseen” ja ehkä pahantahitoisuuttaan, ehkä tietämättömyyttään, esitti hänet A. F. Tannerin hengenheimolaisena.²¹ Tämä ei ollut ainoa kerta, kun Palomaa ja ”pymppytohtori” Tanner niputettiin yh-

teen. Palomaa itse paheksui oman nimensä yhdistämistä ”tannerilaisuuteen” ja korosti, että jos Tannerin teoksissa ”puhutaan sukupuoliasioista siihen suuntaan, mihin huhut viittaavat, niin minulla ei ole minkäänlaista osaa noitten kirjojen ’hengessä’.”²²

Jos Palomaa olisi aikansa luultavasti radikaaleinta sukupuolivalistajaa Tanneria lukenut, hän olisi taatusti pahastunut vertauksesta. Kolmikosta viimeisenä valistustyönsä aloittanut Tanner nimittäin piti hieman naurettavana Kurikan ja Palomaan yhdyntäkäsitystä, jonka mukaan yhdyntään antautuminen oli sallittua vain jälkeläisten tuottamisen tarkoituksessa.²³ Toisin kuin Palomaa ja Kurikka, hän katsoi, että yhdynnällä oli muitakin arvokkaita tarkoituksia kuin pelkkä hedelmöittäminen. Ennen kaikkea hän halusi korostaa seksuaalisen kanssakäymisen miellyttävää ja hyödyllistä vaikutusta ihmiselämään. Yhdyntä oli Tannerin mielestä ajateltava toisaalta ”hellyyden osoittamiseksi sille, jonka pidämme sitä ansaitsevan”, toisaalta konsertteihin ja teatteriesityksiin verrattavaksi ”taidenautinnoksi”, jolla olisi kohottava ja ylevöittävä vaikutus.²⁴ Näin Tanner omalla tavallaan erotti yhdyntäkäsityksensä itsekkästä hedonismista.

Palomaan ja Kurikan tavoin Tanner kannatti moniavioista rakkauskäsitystä. Hän esitti, että avioliiton luonne ei lähtökohdaisesti kieltänyt sen ulkopuolisia suhteita. Läheisyys muiden ihmisten kanssa – yhdynnätkin – olivat hänen mukaansa väärin vain silloin, jos ne estivät tai vähensivät seurustelua aviopuolison kanssa. Koska Tanner katsoi, että niin rakkaus kuin hellyyskään eivät antamalla vähene, ei muiden ihmisten kanssa seurustelulle ollut tarvetta asettaa rajoituksia. Vapaamman sukupuolielämän esteenä oli toistaiseksi mustasukkaisuus, mutta Tanner uskoi, että ihmisten tottuessa vapaampiin aviosuhteisiin myös mustasukkaisuudesta päästäisiin.²⁵

Tannerin ehdotuksiin suhtauduttiin työväenlehdissä monin tavoin. Erään *Työmiehen* kirjoittajan mukaan Tannerin touhuista ei maksaisi vaivaa edes kertoa ja ”pilata niillä sanomalehden palstoja”, ellei hän esiintyisi sosialismin nimessä. Kirjoittajan mukaan Tanner julisti oppiaan, joka ”kai käsittäisi rajattoman sukupuolinautinnon” vain työväenliikkeen vahingoittamiseksi.²⁶ Toisaalta *Työmieheissä* esitettiin, että Tanner käsitteli avioliittokysymystä pintapuolisesti, koska ei ottanut huomioon niitä taloudellisia syitä, jotka olivat aiheuttaneet eri avioliittomuodot.²⁷ Tanner katsoi, että tällainen oli ”type-rää puhetta”.²⁸

Toisaalta useissa Tanneria koskevissa työväenlehtien kirjoituksissa paheksuttiin niitä painostustoimenpiteitä, joihin porvarilliset tahot olivat hänen luentojensa johdosta ryhtyneet.²⁹ Näissä kirjoituksissa käytettiin Tannerin kohtelua osoituksena porvarillisesta ahdasmielisyydestä ja halusta hallita työväestölle jaettavaa tietoa. Työväen sen sijaan annettiin ymmärtää olevan uudelle avointa. Avomielisyydellä oli kuitenkin rajansa: lopulta *Työmies* sulki Tannerin kirjoitukset palstoiltaan. Sekä *Työmies* että *Kansan Lehti* hylkivät Tannerin luentoilmoituksia ja useat työväenyhdistykset kieltäytyivät ottamasta häntä puhumaan saleihinsa.³⁰ Vielä ankaramman linjan Tannerin oppeihin otti Helsingin raastuvanoikeus, joka määräsi joulukuussa 1911 hänen sukupuoliteoksensa takavarikoitaviksi.³¹

Vapaan rakkauden vaikutus

Kurikan, Palomaan ja Tannerin osuus tais-telussa sukupuolimoraalista teki heistä aikansa kuuluisuuksia, joiden nimet aika-laiset yhdistivät kevytmieliseen sukupuolielämään. Nykylukijan silmissä näyttääkin siltä, että se, mitä nämä radikaalit ajattelijat

todella yrittivät sukupuoliasioista sanoa, jäi usein heidän käsittelemänsä arkaluonteisen aiheen herättämän tunnekuohon jalkoihin. Esimerkiksi Palomaata kuvattiin ”sukupuoli-irstaisuuden” kannattajaksi ja puolustajaksi. Nämä häneen liitetyt määreet saivat Palomaan turhautuneena kysymään ”osaavatko ne ihmiset, jotka minusta noin puhuvat, oikein lukea, ja ymmärtävätkö he lukemansa sisällyksen.”³² Voidaankin sanoa, että yleisesti vallalla olleet käsitykset ja mielipiteet miesten ehdotuksista tuskin pohjautuivat heidän tekstiensä vakavaan puntarointiin.

Miesten teoriat – tai vähintäänkin niiden kiehtova ja kuuma aihepiiri – herättivät kyllä ajan yleisössä mielenkiintoa, mistä kertovat vaikkapa Tannerin kirjojen vaikuttavat painoluvut,³³ mutta uteliaisuuden tai tirkistelynhalun yli meneviin reaktioihin ne näyttävät harvemmin johtaneen. Poikkeuksena mainittakoon kuitenkin tamperelainen ulkotyöväenyhdistyksen äitien osasto, joka huhtikuussa 1909 Tannerin luentojen inspiroimassa äänestyksessä katsoi vapaat liitot suotavammiksi kuin ”kahleitten kautta” solmitut. Yleisesti ottaen yksiavioiseen avioliittoon perustuva perhenormi eli vuosisadan alun työväestön piirissä vahvana. Avioliittoa, kirkollistakaan sellaista, ei pääsääntöisesti halveksittu yhteiselämän muotona, vaan pikemminkin siitä pidettiin mielusti kiinni.³⁴

Jos itse työväestö ei kaivannut avioelämänsä mullistuksia, niin samoin oli laita myös työväenliikkeen johdon kohdalla – ainakin julkisuudessa. Sosialidemokraattisen puolueen virallisesti harjoittama avioliittokritiikki oli lähinnä kirkollisen avioitumisen pakollisuuden arvostelua.³⁵ Armas Nieminen arvelee, että liikkeen johtavilla ideologeilla saattoi olla valonarkojakin ajatuksia avioliitosta, mutta he olivat selvillä työväestön valtavirran sitoutumisesta yksiavioiseen avioliittokäsitykseen, eivätkä katsoneet sen

julkisen haastamisen olevan poliittisesti järkevää.³⁶ Viitteitä Niemisen ounastelemista ajatuksista onkin löydettävissä ainakin Otto Wille Kuusisen kirjeistä, joissa Kuusinen esittää ”vapaan rakkauden” juuri tulevaisuuden rakkauselämän muotona.³⁷

Kytökset sosialismiin tekivät Kurikasta, Palomaasta ja Tannerista työväenliikkeen johdon kannalta erityisen huolenaiheen: esittämällä kyseenalaisia käsityksiään sosialismin lipun alla he ojensivat aseita aatetta vieroksuviin käsiin. Toisaalta heidän ajatuksensa saattoivat myös vieraannuttaa varsinaista työväkeä aatteesta. Kurikalle, Palomaalle ja Tannerille uuden onnellisemman yhteiskuntajärjestyksen luomisessa ei voinut olla sijaa taktikoinnille. Avioelämä oli heille asia, jota yhteiskuntaa uudistettaessa ei saanut sivuuttaa. Heidän ajatuksensa yhteiselämästä, jossa mustasukkaisuus olisi vanhentunut tunne, ei kuitenkaan löytänyt kannatusta työväen eikä työväenliikkeen keskuudesta. Se, mikä Kurikalle, Palomaalle ja Tannerille merkitsi kahleita ja itsekkyyttä, oli useimpien aikalaisten mielestä varsin sopiva ja toimiva asioiden tila. Avioliitto oli yksityisomistuksen muoto, jota 1900-luvun alun työväestön mielestä ei ollut tarvetta purkaa.

Mikko Pollari FM, Tampereen yliopisto

Viitteet

¹ Armas Nieminen. *Taistelu sukupuolimoraalista. Avioliitto- ja seksuaalikäsitteitä suomalaisen hengenelämän ja yhteiskunnan murroksessa sääty-yhteiskunnan ajoilta 1910-luvulle*. I. WSOY, Helsinki 1951.

² Ks. Kai Häggman. *Perheen vuosisata. Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa*. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1994 ja Nieminen 1951, 103–117.

³ Vuosisadan vaihteen keskustelusta Nieminen

- 1951, 167–197, valistuskirjallisuuden kasvusta Arja-Liisa Räisänen. *Onnellisen avioliiton ehdot. Sukupuolijärjestelmän muodostumisprosessi suomalaisissa avioliitto- ja seksuaalivalistusoppaissa 1865–1920*. Bibliotheca Historica 6, SHS, Helsinki 1995, 18–25.
- ⁴ Räisänen 1995, 80–81.
- ⁵ Kurikan avioelämästä esim. Kalevi Kalemaa. Matti Kurikka. *Legenda jo eläessään*. WSOY, Helsinki 1978, Tannerista Minna Virtanen. *Rakkauden puolesta – A. F. Tanner 1868–1920*. Yleisen historian pro gradu -tutkielma, Turun yliopisto 2001, Palomaasta Mikko Pollari. *Veikko Palomaa (1865–1933) kirjailija, toimittaja*. Suomen Kansallisbiografia - verkkojulkaisu, 2010. Saatavissa: www.kansallisbiografia.fi
- ⁶ Nieminen 1951, 145–146.
- ⁷ Aika 1.7.1904, 41. Kursivointi alkuperäinen.
- ⁸ Teuvo Peltoniemi. *Kohti parempaa maailmaa. Suomalaisten ihannesiertokunnat 1700-luvulta nykypäivään*. Otava, Helsinki 1985, 54–55; Matti Halminen. *Sointulan historia. Kalevan Kansan ja Kanadan suomalaisten historiaa*. Mikko Ampuja, Helsinki, 1936, 72–73. Saatavissa: http://www.migrationinstitute.fi/pdf/books/Sointulan_historia_1936.pdf.
- ⁹ Sointulan sukupuolielämän uutisoinnista Suomessa ks. esim. Siirtolaisuusinstituutin verkkoaineistot: http://www.migrationinstitute.fi/pdf/hsa/Suomalaiset_Kanadassa/Matti_Kurikka_1904-1906.pdf.
- ¹⁰ Anu-Hanna Anttila & Mikko Pollari. Suitsittu seksuaalisuus. Teoksessa Anu-Hanna Anttila et al. *Kuriton kansa. Poliittinen mielikuvitus vuoden 1905 suurlakon ajan Suomessa*. Vastapaino, Tampere 2009, 131–133.
- ¹¹ Veikko Palomaa. *Sukupuoliasia järjen ja hengen valossa*. Kirjapainoyhtiö Valo, Helsinki 1905, 116–117.
- ¹² Esimerkiksi teosofi Herman Hellner valitti, että Palomaan teos päästää ”himomme ja ajatuksemme laajaan lentoon, huonontaa siveellisyyttämme ja kehittää meidän pahinta ominaisuuttamme, itsekkäisyyttä”. Herman Hellner: Selvä asia. Omatunto 15.2.1906, 57.
- ¹³ Palomaa 1905, 118–119.
- ¹⁴ Mt., 107.
- ¹⁵ M. K–a: Sukupuoliasiaain hävettäväsyyys. *Elämä* 10.1.1906. V. P.: Väärinkö käsitetty? *Elämä* 20.1.1906.
- ¹⁶ M. K–a. *Pääskyn rakkaus. Satu*. Työväen Sanomalehti-osakeyhtiö, Helsinki 1905, 28.
- ¹⁷ M. K–a: Avioliitto. *Elämä* 21.2.1906.
- ¹⁸ Veikko Palomaa. *Kohtalon koulussa eli kirjavia elämänvaiheita*. Teosofinen kirjakauppa ja kustannusliike, Helsinki 1915, 249.
- ¹⁹ Veikko Palomaa. *Sukupuolielämän salaisuudet. Silmäys sieluelämän salakammioihin*. Kalle Kaukoranta, Tuusula 1914, 3–12.
- ²⁰ Kurikan ja Palomaan konflikteista ks. Palomaa 1915, 235–253.
- ²¹ Mt., 266–274. Siteeraus mt., 267.
- ²² Mt., 303. Tanner mainitsee ”pymppyohtorin” yhtenä ajan lehdistön hänelle antamista liikanimistä. A. F. Tanner. *Yhdyännällinen hellintä. Sukupuolikysymyksiä II*. Tampereen työväen kirjapaino, Tampere 1911, 12.
- ²³ Tanner 1911, 140. Myös A. F. Tanner. *Sukupuoliyhteys taidenautinnoksi*. Tampereen työväen kirjapaino, Tampere 1909(a), 8.
- ²⁴ A. F. Tanner. *Avioliitto ja siveellisyyksymys*. Tampereen työväen kirjapaino, Tampere 1909(b), 40. Tanner 1909a, 13–14.
- ²⁵ Tanner 1909b, 11–13, 31–36; Tanner 1911, 128–129
- ²⁶ J. W. Ne rengastohtorin nykyiset hommat. *Työmies* 15.9.1909.
- ²⁷ *Työmies* 11.5.1909.
- ²⁸ Tanner 1911, 121.
- ²⁹ Esim. Maaseudulta. *Työmies* 25.10.1909; Toht. Tannerin riijausluennot hajotettu. *Työmies* 28.12.1909; Kuuntelija. Pikku-uutisia. *Kansan Lehti* 3.3.1909.
- ³⁰ Tanner 1911, 58–59.
- ³¹ Virtanen 2001, 95–96.
- ³² Palomaa 1915, 303.
- ³³ Tannerin mukaan hänen sukupuoliasiaa käsitteleviä teoksiaan painettiin vuosina 1909–1911 Tampereen Työväen kirjapainossa yhteensä 58°000 kappaletta. Virtanen 2001, 98
- ³⁴ Pirjo Markkola. *Työläiskodin synty. Tamperelaiset työläisperheet ja yhteiskunnallinen kysymys 1870-luvulta 1910-luvulle*. Historiallisia tutkimuksia 187. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1994, 65–67.
- ³⁵ Räisänen 1995, 129.
- ³⁶ Nieminen 1951, 214–215.
- ³⁷ Ks. Jörn Donner. *Diktonius: elämä*. Otava, Helsinki 2007, 100–101.

Tapahumapaikkana julkinen tila Helsingissä ja Lyonissa. Kun suomalaiset ja ranskalaiset aktivistit tuovat asiat ”kadulle”, näyttävät tapahtumat varsin samanlaisilta, mutta niillä on sekä erilaisia vaikutuksia että eri merkitys toimijoille itselleen. Ranskassa konfliktien esiin nostamisella on suoria vaikutuksia päätöksentekoon, Suomessa aktivistit kokevat että lähinnä asiantuntemuksen kautta voi vaikuttaa.

Demokratian haasteet ja politisaatio

SUOMI JA RANSKA VERTAILEVAN KATSEEN KOHTEENA

Intialainen kirjailija ja kansalaisaktivisti Arundhati Roy esittää suuren ja poliittisesti epäkorrektin kysymyksen tuoreen kirjansa *Listening to Grasshoppers*¹ alussa pohtimalla onko demokratian jälkeen elämää. Hän kiirehtii selittämään, ettei tarkoita mahdollista paluuta totalitaarisiin hallitsemisen muotoihin eikä luopumista demokratian ideasta ja ideoista. Sen sijaan hän väittää, että demokratian ”prototyyppi”, tuntemamme länsimäinen liberaali demokratia, on kiireisen remontin tarpeessa. Nykyisessä tilassaan se ei hänen mukaansa enää pysty takaamaan yhteiskunnallista vakautta tai sosiaalista oikeudenmukaisuutta. Siitä on tullut järjestelmä, jossa on liikaa edustamista ja liian vähän demokratiaa. Mistä tässä on kyse?

Tämän diagnoosin erilaisia variaatioita on esitetty kiihtyvään tahtiin viimeisten parin vuosikymmenen aikana. Yhteiskuntatieteilijät, politiikan filosofit, kansalaisaktivistit ja muutamat tarkkanäköiset poliitikotkin ovat tehneet saman ristiriitaisen huomion kuin Roy. Juuri samaan aikaan, kun demokratia on laajemmalle levinnyt kuin koskaan ja yleisin käytössä oleva hallitsemisen muoto maailmanlaajuisesti, se kuitenkin pettää lupauksensa. Royn sanoin se on ”tehty ontoksi ja tyhjennetty merkityksistä”, ja samankaltaisia kielikuvia ovat käyttäneet monet muutkin.

Tämä tyhjentyminen on tapahtunut erilaisten prosessien kautta. Näitä prosesseja ovat olleet talouden globalisaatio ja sen li-

sääntynyt vaikutusvalta poliittisessa päätöksenteossa, markkinatalouden logiikan ja voittovetoisuuden leviäminen politiikan eri alueille, poliittisen vallan byrokratisoituminen ja monet muut kehityskulut, joiden kokonaisuutta ranskalainen politiikan historioitsija ja teoreetikko Pierre Rosanvallon on kuvannut ”yleistyneen epäluulon ajan” ilmiöiksi². Yleistyneen epäluulon aikakausi pakottaa näiden ilmiöiden myötä demokratiat kohtaamaan paitsi legitimizeettinsä perusteet myös kansalaisensa uudelta kannalta ja uusin tavoin.

Politisaatio on demokratian käyttövoima

Katson Royn, Rosanvallonin ja monien muiden tavoin, että kysymykset siitä, mitä demokratialle on tapahtunut ja mitä asialle pitäisi tehdä, tulee kysyä ensisijaisesti maissa, jotka ”ovat” demokratioita. Suomi ja Ranska ovat esimerkkejä tällaisista maista. Molemmat ovat sekä ulkoisten arvioiden että kansallisen itseymmärryksen mukaan mitä mainioimpia esimerkkejä demokraattisista valtioista. Virallinen Ranska nähdään usein koko modernin eurooppalaisen demokratian kehtona, minkä lisäksi sitä pidetään uusien osallistuvan demokratian muotojen mannermaisena mallimaana. Juhlapuheiden Suomi taas on läpinäkyvyyden, kansalaisten osallisuuden ja demokraattisiin instituutioihin kohdistuvan luottamuksen kokonaisvaltainen kattaus höystettynä erilaisten kansainvälisten mittareiden mitalisijoilla.

Tuore tutkimukseni demokratian käytännöistä paikallistasolla näissä kahdessa maassa³ kertoo varsin toisenlaisesta todellisuudesta. Demokratian ”toteutuminen” on kaukana näiden itsetyytyväisten esitysten yksiselitteisyydestä ja monessa suhteessa on syytä kysyä, onko niillä juurikaan yhtymä-

kohtia todellisuuteen. Molemmilla malliooppilailla on hylättyjä kurssseja ” eikä selitykseksi oikein kelpaa se, että jossain muualla menee vielä huonommin. Sen sijaan on syytä kysyä, mitä on meneillään juuri siellä, missä demokratian pitäisi toimia ja missä sillä pitäisi olla kaikki edellytykset kukoistaa. Vain näin edeten voidaan löytää vastauksia niihin haasteisiin, joita demokratian ideat ja ihanteet nykypäivänä erilaisissa konkreettisissa konteksteissa kohtaavat.

Olen tarkastellut näitä kysymyksiä tutkimuksessani paikallisista politisaation prosesseista Suomessa ja Ranskassa. Politisaatio luo tilan politiikalle: Se on prosessi, jossa poliittiset toimijat – ennen kaikkea yhteiskunnan eri tasoilla toimivat kansalaiset – nostavat esiin jonkin uuden epäkohdan, näkökulman tai ristiriidan tai avaavat jonkin kysymyksen tai kiistan uudelleen keskusteltavaksi.⁴ Paikallisen julkisuuden eri tasoilla liikkuva, Helsinkiin ja Lyonin sijoittuva tutkimukseni osoittaa, että juuri politisaatio on demokratian analysoimisen keskiössä, sillä sen prosessit pitävät sisällään monia demokratian uudistumisen avaintekijöitä – uusista avauksista, uusien toimijoiden äänistä ja politiikan dynamiikan liikkeessä pitämisestä aina uudenlaisten ratkaisujen mahdollisuuksiin.

Politisaatiota ei ole aina helppo havaita tai tulkita ja sen ilmenemismuodot vaihtelevat kontekstista toiseen. Tavoittaakseni näitä ilmenemismuotoja ja tulkitakseni niitä mahdollisimman tarkasti minun oli lähestyttävä paikallisia demokratian käytäntöjä useasta eri suunnasta. Kuvaan seuraavassa lyhyesti tutkimustuloksia, jotka perustuvat neljään keräämääni aineistokokonaisuuteen: osallistuvaan havainnointiin Helsingissä ja Lyonissa, paikallisten aktivistien, poliitikkojen ja virkamiesten haastatteluihin, paikallisten kansalaisaktivistien ylläpitämiltä Internet-sivuilta ja kaupunkien tiedotuslehdistä ke-

rättyihin kuviin, sekä näissä kaupungeissa ilmestyvistä sanomalehdistä kerättyihin, paikallisista kiistakysymyksistä raportoiviin artikkeleihin.⁵

Aktivistien toiminta vertailussa

Ensinnäkin tutkin paikallisten aktivistiryhmien havainnointiin ja aktivistien haastatteluihin perustuvan aineiston avulla ruohonjuuritason kansalaistoiminnan käytäntöjä ja niissä vallitsevia, paikallisille aktivistiryhmille ominaisia toimintatapoja. Käytin toimintatapojen vertailussa apunani amerikkalaisten sosiologien Nina Eliasophin ja Paul Lichtermanin kehittämää teoriaa organisatorisista tyyleistä, joiden avulla hahmotetaan ryhmien vuorovaikutuksessa syntyviä mikrokulttuureja ja niiden suhdetta ympäröivään poliittiseen kulttuuriin.⁶ Organisatoristen tyylien analyysi jakautuu kolmelle tasolle: ryhmän sisäisten suhteiden, ulkoisten rajojen ja puhe- ja toimintanormien tarkasteluun. Helsinkiläisten ja lyonlaisten aktivistiryhmien vertailu osoitti, että organisatoristen tyylien erot olivat politisaation prosessien kannalta monin tavoin merkittäviä.

Helsingissä ryhmien jäsenten väliset sidokset rakentuivat usein jonkin instituution luomalle pohjalle. Erityisesti rekisteröidyt yhdistykset ja aktivistien jäsenyydet monesti useammassa samoissa yhdistyksissä olivat avaintekijä ryhmäsidosten luomisessa ja ylläpitämisessä. Myös muut institutionaaliset tahot kuten kunnanhallinnon edustajat olivat ryhmille luontevia neuvottelukumppaneita, eikä rajanveto ”virallisten” ja ”epävirallisten” toimijoiden välillä ollut kynnyskysymys toiminnassa. Esimerkiksi talonvaltaajat hyväksyivät kaupungin tarjoaman talon sosiaalikeskuksen sijainniksi, koska ryhmälle oli tärkeämpää laajentaa toimintamahdollisuuksia kuin korostaa rajanvetoa viranomai-

siin nähden. Aktivistien käsitys menestyksekkäästä toiminnasta määrittyi monesti yhtäältä erilaisten asiantuntija-asemien saavuttamisen kautta ja toisaalta sitä arvioiden, miten suoria vaikutuksia toiminnalla oli edustuksellisen demokratian elimien tekemisiin päätöksiin.

Lyonissa taas ryhmien jäsenten väliset siteet kumpusivat ensisijaisesti erilaisesta lähtökohdasta. Välttävien instituutioiden, kuten yhdistysten, sijaan aktivistit rakensivat luottamussuhteita konkreettisten tilojen ja paikkojen kautta. Samoilla kaduilla asuminen ja tiheään toistuvat kohtaamiset lähikulmilla, aukioilla ja vaikkapa tietyissä kollektiiviasunnoissa, tietyt samanhenkisiä ihmisiä yhteen kokoavat baarit ja kahvilat ja käänteisesti vaikkapa tiettyjen kauppojen välttäminen sitoivat ihmisiä toisiinsa. Ryhmien rajanvedot yhteistyö- ja neuvottelukumppaneiden suhteen olivat huomattavasti tiukempia kuin Suomessa eikä esimerkiksi keskusteluyhteyttä kunnanhallintoon pidetty toiminnan kannalta merkittävänä, vaan lähinnä vältettävänä seikkana. Onnistumisen mitta olikin usein ”konkreettisten” saavutusten sijaan vastalauseen ilmaiseminen ja toiminnan aktiivisuus itsessään. Erot politiikan paikantumisen ja politisaation kanavien kohdalla olivat näin aktivistiryhmien keskuudessa melko selvät. Hiukan kärjistäen voisin todeta, että politisaatio oli usein enemmän ”iholle” tuleva, intiimi prosessi Ranskassa ja jossain määrin välittyneempi, Suomessa.⁷

Toiseksi haastattelin suomalaisia ja ranskalaisia aktivisteja heidän ajatuksistaan kansalaisuudesta. Aktivistien tavat käyttää kansalaisuuden käsitettä kuvasivat hyvin sen historiallisia ja kulttuurisia latauksia näissä kahdessa kontekstissa⁸. Tästä oli myös ilmeisiä seurauksia poliittiselle toiminnalle. Yhteen hiileen puhaltaminen ja samanmielisyyden etusijalle asettaminen hallitsivat

helsinkiläisaktivistien ajatuksia kansalaisuudesta. Lyonissa taas aktivistien kieltäytymisen republikaanisesta, universalismi-ihanteen läpäisemästä kansalaisuuskäsityksestä tuotti hyvin erilaisia reunaehtoja kansalais-toiminnalle.

Kenties hätkähdyttävän esimerkki näiden erojen seurauksista koski ymmärrystä sukupuolen merkityksestä ja sukupuolten suhteista aktivistiryhmissä. Suomalaisen aktivistien näkemyksissä sukupuoli oli kansalaistoiminnassa merkityksetöntä: he eivät olleet havainneet juuri minkäänlaisia sukupuoleen liittyviä eroja, konflikteja tai kysymyksiä ryhmiensä toiminnassa, vaikka jotkut huomauttivatkin, että työnjako tapasi olla melko ”perinteinen” ja että jotkut tuntuivat usein saavan ideoilleen enemmän tilaa kuin toiset.

Ranskalaiset aktivistit päinvastoin ajattelivat, että sukupuoleen perustuvan syrjinnän ja siihen liittyvien piilevien asenteiden käsitteleminen oli aktivistiryhmissä keskeistä ja tärkeää. Sukupuoleen kiinnittyvistä konflikteista, kuten vallattujen talojen vain jollekin sukupuoliryhmälle varattujen tilojen oikeutuksesta, ei suinkaan vallinnut yksimielisyyttä. Kiistat olivat usein kiihkeitä, mutta niitä käsiteltiin ja ne avasivat mahdollisuuksia asioiden politisoimiselle joskus ryhmien sisällä, mutta joskus ulottaen vaikutuksensa myös niiden ulkopuolelle. Tähän jatkuvaan kuohuntaan verrattuna suomalainen tapa suorastaan takertua kyseenalaistamattomaan sukupuolineutraaliuden ajatukseen näyttäytyi pikemminkin epäpolitisoiavana voimana⁹ kuin edisti avointa, uutta luovaa politisoimista¹⁰.

Paikallisdemokratian jännitteet kuvin ja sanoin

Kolmas näkökulma koski kuvallisia esityksiä demokratian käytännöistä ja politiikan

ulottuvuuksista tutkimuskaupungeissa. Tarkastelin kehittämäni visuaaliseen aineistoon sovelletun kehysanalyysimenetelmän¹¹ avulla rinnan kansalaisaktivistien Internetissä julkaisemia kuvia toiminnastaan ja kaupunkien asukkaalleen suuntaamien lehtien, Helsinki-infon ja Lyon-Citoyenin varsin toisenlaista kuvastoa. Käytin näitä kuva-aineistoja valottamaan kahden paikallisen demokratian käytäntöihin tiiviisti kiinnittyvän julkaisijatahon, kansalaisyhteiskunnan ja kunnanhallinnon, tarjoilemia esityksiä yhteiskunnan poliittiseksi itseymmärryksi.

Aktivistisivustojen kuvat toivat eri tavoin esiin Rosanvallonin historiallis-teoreettisesti erittelemiä vastademokratian muotoja – niitä demokratiaan määritelmällisesti kuuluvia toimia, joiden avulla kansalaiset valvovat, vastustavat ja tuomitsevat vallankäyttäjiä¹². Ne myös kuvasivat paikallista kansalaisyhteiskuntaa toiminnassa. Nämä kuvat olivat itsessään kertomuksia yrityksistä ja onnistumisista politisoida asioita ja tilanteita esimerkiksi mielenosoittamisen, tilojen valtaamisen, poliisin väärinkäytösten paljastamisen, performanssin ja keskustelun sekä neuvottelun keinoin. Kaupunkilehdissä taas avautui näkymä kahteen läpikotaisiin hallinnoituun ja seremoniaalisesti johdettuun paikallisyhteisöön, jotka oli kutakuinkin tyystin puhdistettu politiikasta¹³.

Neljänneksi ja ikään kuin jatkona sille rinnastukselle, jonka aloitin kuva-analyysissä, vertasin paikallisten aktivistien ja poliitikkojen tapoja käsitteellistää demokraattisen edustamisen ja osallistumisen välistä jännitettä.¹⁴ Nämä tavat toivat esiin suuria eroja siinä, miten kaikkien toimijatahojen enemmän tai vähemmän tunnistamaa ”edustuksellisen demokratian kriisiä” käsiteltiin Suomessa ja Ranskassa.

Helsinkiläiset aktivistit kokivat olevansa demokratian vahtikoiria. He toivoivat, että heitä olisi kuunneltu enemmän ja että heille olisi suotu enemmän mahdollisuuksia

osallistua paikallisiin päätöksentekoprosesseihin. Helsinkiläiset aktivistit kuitenkin harvoin kyseenalaistivat poliittisen edustuksen ja kansalaisosallistumisen välistä hierarkkista järjestystä. Helsinkiläispoliitikot olivat vastahakoisia ja toisinaan suorastaan vihamielisiä kansalaisten omaehtoisia osallistumismuotoja ja -haluja kohtaan, mutta arvostivat kansalaisyhteiskunnan – siltä kysyttäessä – tarjoamaa lisäinformaatiota päätöksenteossa. Kaikkiaan keskustelu kansalaisten osallistumisesta suomalaisessa kontekstissa otti harvoin tuulta siipiensä alle: sitä käsiteltiin pikemminkin epäpoliittisena laillisuuskysymyksenä siitä, kenen osallistuminen ja millä tavoin voidaan katsoa kuntalain mukaan legitimiiksi.

Lyonissa taas aktivistit olivat usein pessimistisiä ja jopa kyynisiä hallinnon tarjoamien osallistuvan demokratian muotojen mahdollisuuksien suhteen. Poliitikot sen sijaan markkinoivat innokkaasti näitä osallistumistapoja, mutta heidän halukkuutensa todella jakaa päätösvaltaa ”alaspäin” osoittautui kerta toisensa jälkeen olemattomaksi. Tästä vastakkainasettelusta huolimatta – tai ainakin osin sen ansiosta – osallistuva demokratia oli vahvasti politisoitu kysymys ranskalaisessa kontekstissa. Osallistumisen ehdoista ja käytännöistä kiisteltiin eri poliittisen julkisuuden tasoilla eikä kysymyksen olennaisuus demokratian kannalta ollut millekään taholle epäselvää.¹⁵

Paikalliset kiistat ja oikeuttamisen erot

Viimeisenä näkökulmana tarkastelin tutkimuksessani kansalaisten ja kaupunkien edustajien tapoja oikeuttaa argumenttejaan sanomalehtien raporteissa paikallisista kiistakysymyksistä ja -tilanteista. Ranskalaisten yhteiskuntateoreetikoiden Luc Boltanskin ja Laurent Thévenot’n oikeuttamisteoriaa¹⁶

hyödyntäen analysoin näistä kiistoista nousevaa kuvaa yhteistä hyvää koskevista moraalisisista argumenteista. Paikansin julkisen oikeuttamisen analyysimenetelmän¹⁷ avulla niitä oikeutuksia, jotka vaikuttivat kulttuurisesti hallitsevilta ja kaikkien osapuolten tavalla tai toisella hyväksymiltä suomalaisessa ja ranskalaisessa kontekstissa.

Tämä analyysi osoitti, että Suomen tapauksessa kaikkein pätevin oikeuttamisen muoto perustui myös kansalaisten argumenteissa tehokkuuteen, funktionaalisuuteen ja rationaaliseen asiantuntemukseen. Näitä oikeutuksia höystettiin usein viittauksilla taloudelliseen tuottavuuteen ja lakien noudattamiseen. Oli kyse sitten kunnallisesta kirjastosta, joka uhattiin lakkauttaa, tai alasteen kouluihin kohdistuvista rankoista säästöleikkauksista, suomalainen argumenttaatiotapa muunsi kiistat usein lähes puhtaan teknisluonteisiksi kysymyksiksi.

Ranskan tapauksessa sen sijaan suosituimpia olivat argumentit, jotka pohjasivat kansalaishyveisiin: kollektiiviseen solidaarisuuteen, reiluuteen ja tasa-arvoon. Näitä tuettiin usein perinteisiin, mutta myös edellä mainittuihin tehokkuusarvoihin perustuvien argumenteiden. Ranskalaisissa kiistoissa käytettiin solidaarisuusperustaisia argumentteja oikeuttamaan mitä erilaisimpia mielipiteitä mitä erilaisimmissa kiistoissa laittomien siirtolaisten kohtelusta vaikkapa pysäköintimaksujen vastustamiseen.

Nämä oikeuttamisen erilaiset peruslähtökohdat eivät kuitenkaan kertoneet ainoastaan sanomalehti- tai keskustelukulttuurin erilaisuudesta, vaan myös siitä, miten erilaisen politisaation maaperän nämä kaksi poliittista kulttuuria tuottivat niille ominaisten hallitsevien arvostusten kautta.

Kansalaisarvoihin perustuva oikeuttaminen sijoittuu itsessään lähemmäs politiikan ydintä ja politisoivan kiistelyn kenttiä. Teknis-rationaaliset faktat, niin poliittisia kuin ne usein ovatkin, on taas mahdollista

neutraloida siinä määrin, että keskustelun kiistaluonne piiloutuu. Ikään kuin esimerkiksi kirjaston lakkauttamista koskevassa kiistassa olisi kyse vain väärinkäsityksestä eri asiantuntijoiden mielipiteiden välillä. Niinpä vaikka asioiden politisoiminen ei sinänsä vaadi johonkin tiettyyn moraalisen oikeutukseen nojaamista, tehdään se ilmiselvästi usein vaikeaksi juuri teknis-rationaalisia ja taloudellisia argumentteja yhdistämällä.¹⁸

Politisaatio ja demokratian tulevaisuus

Tutkimukseni viiden näkökulman tuottamat tulokset voidaan tiivistää sanomalla, että politisaatiolla oli varsin erilaiset edellytykset ja ilmenemismuodot näissä kahdessa kontekstissa. On jopa mahdollista kärjistäen väittää, että Lyonissa politisaatio oli jokapäiväistä leipää, kun taas Helsingissä asioiden epäpolitisoituminen oli yleisempää. Tällä ilmiselvällä yksinkertaistuksella on karkeudestaan huolimatta historiallinen kaikupohja.

Politiikantutkija Kari Palonen on kuvannut suomalaisen ja ranskalaisen kontekstin erilaisia juuria politiikan käsitteellistämässä ja ymmärtämisessä kahden mielestäni erityisen paljon puhuvan lainauksen avulla¹⁹. Ensimmäisessä vasemmistopoliittiko Reinhold Svento kirjoittaa 1920-luvun Suomessa: ”Valtiolisessa ja yhteiskunnallisessa elämässä vakiintuvat ajan kuluessa lopullisesti sellaiset käyttäytymisen säännöt, joista poikkeaminen on sallittu vain ani harvoin. Poliittikka kasvattaa samalla myöskin koko kansaa, opettaen kansalaisia käyttäytymään ennakolta määrättyjen sääntöjen mukaan.” Hyvin erilaisen näkemyksen tuo toinen lainaus, jossa ranskalainen filosofi ja historioitsija Alexis de Tocqueville kuvaa ranskalaista politiikkaa 1800-luvun puolivälissä: ”Poliittisessa maailmassa kaikki on kiihkeää, kiistanlaista, epävarmaa; – itseenäisyys, kokemuksen ja kaikkien auktoriteettien – halveksunta [vallitsevat politiikan maailmassa].”

Ensimmäinen lainaus korostaa etukäteen sovittujen ja yhteisesti tunnistettujen pelisääntöjen merkitystä. Toinen taas kuvaa peliä, jossa säännöt on neuvoteltava uudelleen kerta toisensa jälkeen. Nämä piirteet nousivat esiin muun muassa analyysissäni oikeuttamismuodoista paikallisissa kiistoissa. Suomalaiset väittelivät teknisistä yksityiskohdista ikään kuin ennalta määriteltyjen ja annettuna otettujen välttämättömyksien viitekehysessä. Ranskalaisissa kiistoissa taas muotoiltiin kansalaisarvojen määritelmää uudelleen ja uudelleen erilaisten ratkaisumahdollisuuksien ainakin periaatteessa avoimessa viitekehysessä.

Politisaatio on häilyvä prosessi, jonka edellyttämät olosuhteet ovat jossain määrin satunnaisia ja joka tuottaa epävarmoja, ennustamattomia lopputuloksia. Miksi politisaatiolla on väliä? Politisaation vähäisyys tai totaalinen puuttuminen on tila, jossa mikään ei liiku eikä mitään vääryyttä voida todella korjata.²⁰ Tämä tila on demokatialle ehdoton tragedia – ja mahdollinen, osin ja paikoin meneillään olevan tragedia länsimaaisissa demokratioissa, joita uhkaavat politiikkaa merkityksistään tyhjentävät voimat ja prosessit. Jatkuvan muutoksen, uudelleenjärjestelyjen, tehostamisen ja taloudellisten välttämättömyksien pettävän sanaston turvin ne jähmettävät politiikkaa ja representaation prosesseja tavalla, joka muistuttaa erään tutun Muumilaakson hahmon toimintalogiikkaa: ne ovat kuin Mörkö, joka pelottavana, terävähampaisena möhkäleenä kulkiessaan jäädytti kaiken allaan ja ympärillään²¹. Nämä managerialistiset, anti-yhteiskunnalliset, politiikkaa tappavat möröt ovat toimeliaita kaikilla yhteiskunnan tasoilla. Niiden vaikutus on vaarallinen – kun politiikka suljetaan ulos, jähmettävä, jäänyt apatia astuu sisään.

Mörön tarinan loppuhuipennus on niin ikään kuvaava. Mörkö-parka janosi valon,

lämmön ja ystävyyden piiriä, joka vallitsi (hyvinkin yhteiskunnallisesti orientoituneessa ja politisaatioherkässä) Muumilaaksossa, mutta se oli tuomittu elämään yksinäisyydessä ympäristöönsä aiheuttamiensa vaikutusten vuoksi.²² Yhteiskunta, jossa valo, lämpö ja ystävyys voisivat olla vallitsevia, edellyttää että ihmisillä on käsitys julkisesta ja työkalut politisoida asioita ja, kuten amerikkalaisfilosofi John Dewey totesi, tulla tuoksi julkisuudeksi poliittisen toiminnan oppimisprosessien kautta.²³

Tämän päivän Suomessa ja Ranskassa ollaan kuitenkin kaukana Muumilaaksosta, joka sentään on ihan oikea satumaa. Siellä hyökyäallot lyövät yli, komeetat tippuvat taivaalta ja Mörkö kylvää kauhua ympärilleen, mutta mitään todella pahaa ei kuitenkaan koskaan tapahdu ja seikkailun lopussa pidetään aina lettukestit. Sen sijaan tosielämän anarkistiset pikkumyyt, innoittavat nuuskamuikkuset, huolekkaat vilijonkat, idealistiset muumipapat ja lukemattomat muut kansalaisyhteiskunnissa toimivat hahmot yrittävät elää yhdessä ja löytää yhdessä yhteisen hyvän rakennusaineita välillä syvästikin ristiriitaisin keinoin ja miettein. Hankalimmin ratkaistavia eivät ehkä sittenkään ole nämä toimijoiden väliset ristiriidat, vaan edustuksellisten demokratioiden jähmeiden ja torjuvien valtarakenteiden vaikutukset. Nykyiset valtarakenteet epäonnistuvat monin tavoin tehtävässään suojella ihmisyyhteisöjä kasvotoman ahneuden julmilta seurauksilta.

Demokratian haasteiden ymmärtäminen edellyttää politisaation kontekstuaalisten ehtojen huolellista analysoimista. Tämä analyysi ei voi myöskään tulla koskaan valmiiksi, sillä kuten Rosanvallonkin²⁴ on todennut, demokratian historiallinen olemus on olla yhtä aikaa lupaus ja ongelma sekä prosessi, joka jää aina keskeneräiseksi²⁵. Demokratia on sotkuista. Se ei koskaan yllä siihen saksalaisen yhteiskuntateoreetikon Jürgen Ha-

bermasin hahmottelemaan ihanteelliseen deliberaatiotilanteeseen, jossa sosiaaliset erot eivät ”häiritisi” rationaalista argumentaatiota²⁶, eivätkä sen muodot ole koskaan puhtaita, vaan sisältävät aina perversioiden, väärinkäytösten ja väärinymmärrysten vaaran. Mutta todellinen sotku on parempi kuin valheellinen järjestys, jossa vallan lähteet ovat piilossa ja epäluulo vallitsee. Muodostaakseen ja ylläpitääkseen yhteiskuntia, jossa lämpö, valo ja ystävyys olisivat edes hiukan niskan päällä muita voimia vastaan, ihmiset tarvitsevat käsityksen julkisesta tilasta, joka mahdollistaa politisaation. Lisäksi heidän on muodostettava tuo julkisuus poliittisten oppimisprosessien kautta. Heille pitää taata mahdollisuus tähän.

Demokratian haasteet tulee ottaa vakavasti siellä missä ja silloin kun ne yhä ovat haasteita silkkujen vaurioiden sijaan. Demokratian tulevaisuutta tämän artikkelin alussa perännyt Arundhati Roy jakaa lukijoidensa kanssa myös vanhan armenialaisen uskomuksen, jonka mukaan heinäsiirkkalau- man saapuminen on huono enne.²⁷ Niinpä vaikka heinäsiirkat olisivat vielä kaukana, on ensimmäisen etäisen sirtymisen kuuluessa ryhdyttävä välittömiin toimenpiteisiin katastrofin välttämiseksi. Mitalisijoihin tuudittautumisen sijaan olisikin ehkä parempi höristää korvia ja kuunnella heinäsiirkkoja.

Eeva Luhtakallio, VTT, Helsingin yliopisto

Viitteet

- ¹ Arundhati Roy: *Listening to Grasshoppers. Field Notes on Democracy*. Penguin Books, London 2010.
- ² Pierre Rosanvallon: *La contre-démocratie. La politique à l'âge de la défiance*. Editions du Seuil, Paris 2006, 16, 18.
- ³ Eeva Luhtakallio: *Local Politicizations. A Comparison of Finns and French Practicing Democracy*. University of Helsinki Department of Social Research, Sociology Research Reports

- no 265. Helsinki University Print, Helsinki 2010.
- ⁴ Esim. Camille Hamidi: *Éléments pour une approche interactionniste de la politisation. Engagement associative et rapport au politique dans des associations locales issues de l'immigration*. Revue française de science politique, 56:1, 2006, 5–25; Kari Palonen: *Four Times of Politics: Policy, Polity, Politicking, and Politicization*. Alternatives 28, 2003a, 171–186.
- ⁵ Haastatteluja tein yhteensä 47, aktivistisivustoilta kerättyjä kuvia oli 505 ja kaupunkien tiedotuslehdistä 565 ja sanomalehtiaineisto muodostui tammi-kesäkuun 2005 aikana *Helsingin Sanomissa* ja *Le Progrès*:ssa julkaistuista 198 artikkelista. Kuhnin aineistokokonaisuuteen liittyvistä metodologisista ratkaisuista ks. Luhtakallio 2010, erityisesti aineisto- ja menetelmäliitteet, s. 229–243.
- ⁶ Nina Eliasoph & Paul Lichterman: Culture in Interaction. *American Journal of Sociology* 108:4, 2003, 735–794.
- ⁷ Ks. laajemmin Luhtakallio 2010, 43–83.
- ⁸ Esim. Risto Alapuro: *Finlande. Citoyen; kansalainen. Citoyenneté; kansalaisuus*. Cahiers Européen d' Houjarray no 6. Association Jean Monnet n Internet-julkaisu, <<http://www.cahierseuropeens.net>>, 2003; Michel Offerlé: La nationalisation de la citoyenneté civique en France à la fin du XIXe siècle. Teoksessa Raffaele Romanelli (toim.) *How Did They Become Voters? The History of Franchise in Modern European Representation*. Kluwer Law International, The Hague 1998; Pierre Rosanvallon: *Le peuple introuvable. Histoire de la représentation démocratique en France*. Editions du Seuil, Paris 1998; Henrik Stenius: *Kansalainen*. Teoksessa Matti Hyvärinen, Jussi Kurunmäki, Kari Palonen, tuija Pulkkinen ja Henrik Stenius (toim.): *Käsitteet liikkeessä, Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Vastapaino, Tampere 2002.
- ⁹ Samankaltaisen analyysin eri empiirisestä kontekstista on esittänyt Anne Maria Holli: *Discourse and Politics for Gender Equality in Late Twentieth Century Finland*. Department of Political Science, Acta Politica 23. Helsinki University Press, Helsinki, 2003, 18.
- ¹⁰ Ks. laajemmin Luhtakallio 2010, 84–90.
- ¹¹ Erving Goffman: *Frame Analysis. An Essay on the Organization of Experience*. Northeastern University Press, Boston 1974; Eeva Luhtakallio: *Kehysanalyysi mediakuvien sukupuolirepresentaatioiden tutkimuksessa*. Sosiologia 42:3, 2005, 189–206; Luhtakallio 2010, 241–243.
- ¹² Rosanvallon 2006, 15–24.
- ¹³ Ks. laajemmin Luhtakallio 2010, 112–155.
- ¹⁴ Analyysi ammentaa historiallisesta vertailusta, jonka on esittänyt Risto Alapuro: *Associations and Contention in France and Finland: Constructing the Society and Describing the Society*. Scandinavian Political Studies 28:4, 2005, 377–399.
- ¹⁵ Ks. laajemmin Luhtakallio 2010, 156–176.
- ¹⁶ Luc Boltanski ja Laurent Thévenot: *De la justification. Les économies de la grandeur*. Editions Gallimard, Paris 1991.
- ¹⁷ Ks. myös Tuomas Ylä-Anttila: *Politiikan paluu. Globalisaatioliike ja julkisuus*. Vastapaino, Tampere 2010, erityisesti 147–208.
- ¹⁸ Ks. laajemmin Luhtakallio 2010, 177–207.
- ¹⁹ Kari Palonen: *Politiikka*. Teoksessa Matti Hyvärinen, Jussi Kurunmäki, Kari Palonen, Tuija Pulkkinen ja Henrik Stenius (toim.): *Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Vastapaino, Tampere 2003b.
- ²⁰ Ks. Nina Eliasoph: *Avoiding Politics. How Americans produce apathy in everyday life*. Cambridge University Press, Cambridge 1998; Rosanvallon 2006; Pauli Kettunen: *Globalisaatio ja kansallinen me. Kansallisen katseen historiallinen kritiikki*. Vastapaino, Tampere 2008.
- ²¹ Tove Jansson: *Taikurin hattu*. WSOY, Porvoo 1948/1980; ks. myös <[http://fi.wikipedia.org/wiki/Mörkö_\(Muumit\)](http://fi.wikipedia.org/wiki/Mörkö_(Muumit))>.
- ²² Tove Jansson: *Muumipappa ja meri*. WSOY, Porvoo 1965.
- ²³ John Dewey: *The public and its problems*. Swallow Press, Ohio University Press, Ohio, Athens 1927.
- ²⁴ Rosanvallon 2006, 10.
- ²⁵ Dewey 1927, 148–149.
- ²⁶ Jürgen Habermas: *Julkisuuden rakennemuutos. Tutkimus yhdestä kansalaisyhteiskunnan kategoriasta*. Kääntänyt Veikko Pietilä. Vastapaino, Tampere, 2004.
- ²⁷ Roy 2010, xx.

Työväen Arkisto

Hilja Pärssinen (1876–1935)

Vapaus, sisarus, tasa-arvo

TYÖLÄISNAISLIIKKEEN AKTIIVI HILJA PÄRSSINEN

Minkätähden olet sosialisti? Kansanedustaja Hilja Pärssinen vastasi tähän kysymykseen seuraavasti vuoden 1913 *Punaisessa viestissä*: ”Elämä ympäri on rumaa, sairasta, täynnä riitasointuja. Julkinen valhe, heikon sorto ja sielujen alhaisuus rehoittavat. Rahavallan ja sen luoman ulkonaisen elämän pyörteessä katoavat ylevämmät siveelliset arvot. Sosialismi tulee silloin luvaten kärsivälle ihmiskunnalle parempaa olotilaa ja sisällisen koitoamisen mahdollisuutta. – Sentähden on se lohdutuksena myös minulle.”¹

Haastattelun ilmestyessä Hilja Pärssinen (1876–1935, o.s. Lindgren) oli tunnettu työväenliikkeen vaikuttaja. Hän oli aktiiviseksi

ja tarmokkaaksi tiedetty Sosialidemokraattisen puolueen pitkäaikainen kansanedustaja ja Työläisnaisliiton aiempi puheenjohtaja, joka oli ottanut elämäntehtäväkseen työläisnaisten ja -lasten asian ajamisen. Lehtikirjoituksissa häntä luonnehditaan ”tulisieluiseksi aatteen ihmiseksi” ja ”sosialistiseksi luokkataistelijaksi”.²

Pärssinen oli aikalaisten tuntema paitsi poliitikkona, myös runoilijana. ”Vuosikymmeniä runonlausujat työväentalojen tai muiden kokouspaikkojen, usein torppien ja mökkien hämärissä pirteissä, ilmoittavat esittävänsä Hilja Liinamaa-Pärssisen runoja”, muistelee nimetön kirjoittaja.³ Pärss-

sinen julkaisi useita runokokoelmia omalla nimellään tai nimimerkillä Hilja Liinamaa. Runoja ja vähemmässä määrin proosaa ilmestyi myös työväenliikkeen lehdissä ja lukemistoissa. Kirjallisuus kaikkineen oli tärkeää Pärssiselle, olihan vanha työväenliike niin Suomessa kuin muualla maailmassa myös kulttuuri- ja sivistysliike. Hän kirjoitti kirjallisuusarvosteluja, esitelmöi Minna Canthista ja suomensi muun muassa Heinrich Heinen ja Arvid Mörnen runoja.⁴

Pärssisen aktivismin ilmeisintä osaa olivat työ kansanedustajana ja Työläisnaisliiton johdossa sekä agitointi kansan parissa osana suurlakon jälkeistä äänioikeuskamppailua. Mutta aivan olennainen osa sitä oli myös kirjoittaminen eri muodoissaan. Vaikka runouden voi äkkiseltään ajatella olevan kaukana poliittisuudesta, se ei vanhan työväenliikkeen kirjailijoille suinkaan ollut sitä. ”Runoksi aatos puhkes”, kirjoittaa Pärssinen suurlakon aikana syntyneessä runossa ”Taistelun tuoksinasta”. Tästä – runouden ja poliittisuuden yhtyeenkietoutumisesta – oli kyse hänen runoudessaan.

Miten sivistyneistönaisesta tuli sosialisti?

Kiihkeä sosialismi ei ollut Pärssisen kohdalla kaikkein arvattavin elämänpolku. Vaikka hän omisti elämänsä – ja sisällissodan aikaan punaisen hallinnon naisministerinä miltei henkensä – työväen olojen kohentamiselle, hän ei itse tullut työväestön vaan sivistyneistön parista. Pärssinen oli papin tytär ja Sortavalan seminaarin käynyt kielitaitoinen, kansainvälisissä konferensseissa matkustellut nainen.

Työväenliikettä ”luontevampi” paikka Pärssiselle olisikin epäilemättä ollut porvarillinen naisliike muiden sivistyneistönaisten, kuten Alexandra Gripenbergin

ja Lucina Hagmanin, rinnalla. Sen sijaan hän oli heidän kanssaan vastakkaisessa leirissä oikean ulkomaisessa lehdistössä Gripenbergin esittämiä avoimen halveksuvia kommentteja ensimmäisen eduskunnan työläisnaisedustajista, ”plebeijinaisista”.⁵ Ei toki ollut tavatonta, että sosialismi kiinnosti 1900-luvun alun sivistyneistöä – työväenlaute oli tuolloin myös sellaisten myöhemmin oikeistolaisiksi miellettyjen kirjailijoiden kuin V. A. Koskenniemen ja Maila Talvion sydäntä lähellä. Pärssinen oli kuitenkin siinä mielessä erityinen, että hän meni aktivismissaan pidemmälle kuin moni muu sivistyneistönaisten. Hän oli myös ensimmäisen eduskunnan ainut koulusivistystä saanut Sosialidemokraattisen puolueen naisedustaja.⁶

Sosialistiksi tuloon tarvittiin opettajavuosien aikaiset kokemukset 1900-luvun alun Viipurissa. Pärssinen opetti siellä Tiiliruukin lapsia ja kauhistui työväen oloja. Sylvi-Kyllikki Kilpi – myöhempi työläisnaisliikkeen aktiivi, historioitsija ja kansanedustaja – kertoo Pärssisen pienoiselämäkerrassa, miten tehdastyöläisten hökkeleissä vallitsi köyhyys, juoppous ja surkeus. Nuori opettajatar halusi tuoda ”noiden onnettomien ihmisten maailmaan järjestyttä, siisteyttä ja viihtyisyyttä” ja alkoi toimia heidän hyväksi.⁷ Ei mennyt kauaa, kun Pärssinen oli Työläisnaisliikkeen johdossa, äänioikeutta agitoimassa ja viimein eduskunnassa. Sosialismi löytyi, kuten alun lainaus julistaa, ratkaisuksi rumuuteen, sairauteen, ristiriitoihin ja heikon sortoon.

”Vääränlainen” aktivismi suhteessa omaan syntyperään ei ollut aina helppoa. Suvun keskuudessa Pärssisen valintaa ei katsottu hyvällä. Hänen vanhin veljensä kirjoitti kirjeessään siskonsa kuoleman jälkeen: ”Puolestani en pidä tarpeellisena ja sopivana, että vanhempieni rauhallinen, tyyni ja uuttera työskentely eräseudun kansan ja Suomen

kirkon hyväksi ensinkään sekoitetaan Hilja Pärssisen elämäntyöhön, vielä suuremmalla syyllä sen vuoksi, ettei hänen edustamansa aate ole ollut aina aivan vaaratonta laatua... Mitään kehuva muistojulkaisua ei mielestäni hänen elämäntyönsä kaipaa.”⁸

Karjala-lehden kirjoituksessa Pärssistä taas pilkattiin kansanomaiseksi tekeytymisestä ja vaalikalastuksen harjoittamisesta paikatussa hameessa. Kilpi arvelee, että paikattu hame liittyi pikemmin tämän säästäväisyyteen ja ilottomaan pukeutumiseen, johon pitsiröyhelykset eivät kuuluneet: ”(H)än oli hyvin siisti eikä hänessä ollut homsantuun vikaa.” *Karjalaan* kirjoittamassaan vastineessa Pärssinen puolustautui todeten, ettei vaivalloisille puhujamatkoille sovi lähteä juhlavaatteissa.⁹

Pärssisen sitoutuminen työväenaatteen ilmentää käymistilaa, jossa 1900-luvun alun Suomi oli. Aikaa määrittä sosiaalinen liikkuvuus ja yhteiskunnallisten ryhmien uudelleen muotoutuminen. Siinä missä sääty-yhteiskunnassa pääasiallisesti synnyttiin tiettyyn asemaan, parhaillaan muotoutuva kansalais- ja luokkayhteiskunta tarjosi aiempaa enemmän nousun väyliä. Kansa kohosi erityisesti koulutuksen avulla kohti sivistyneistöä. Toisaalta taas Arvid Järnefeltin tapaiset ”laskukkaat” ryhtyivät elämään kuin kansa. Pärssinen oli yksi ajan ”läpikulkuihmistä” toimiessaan sivistyneistön ja kansan välissä.¹⁰

Kielitaitoisesta ja sujuvakynäisestä Pärssisestä tuli Työläisnaisliiton käyntikortti ja tiedotuskanava, jonka kautta kulki tietoa Suomesta ulkomaille ja takaisin. Historioitsijat Maria Lähteenmäki ja Marjaliisa Hentilä ovat nostaneet esiin Pärssisen roolin työläisnaisliikkeen kansainvälistäjänä ja teoreetikkona. Pärssisellä oli hyvät suhteet erityisesti saksalaiseen sosialistijohtajaan Clara Zetkiniin. Hän toimi Suomen kirjeenvaihtajana Zetkinin toimittamassa *Die*

Gleichheit -lehdessä ja kävi hänen kanssaan kirjeenvaihtoa, jonka avulla loi pohjan Suomen työläisnaisliikkeen toimintaperiaatteille. Yhdessä Aleksandra Kollontain kanssa Pärssinen tutki Englantiin suuntautuvalla opintomatallaan äitien ja lasten sosiaalivun organisointia. Hän myös suomensi Ellen Keyn sukupuolisiveellisyttä, naistarkastajien työtä ja naisten työvoiman väärinkäyttöä koskevia artikkeleita.¹¹

Lentolehtiset agitaation välineenä

Pärssinen seurasi Työläisnaisliiton puheenjohtajana aitiopaikalta koko yhteiskunnan nyrjäyttäneitä tapahtumaa, vuoden 1905 suurlakkoa. Lakon jälkeen liikkeen aktiivit, Pärssinen heidän joukossaan, olivat näyttävästi mukana puhumassa kutsuntalakosta ja äänioikeudesta ja agitoimassa työväen äänija vaalioikeuden puolesta. Naisliitto järjesti eri puolilla maata naisten äänioikeuspäivän, joka keräsi kaikkiaan yli kaksikymmentätuhatta osallistujaa.¹²

Työtä yhteisen päämäärän eteen tehtiin paitsi puhujakerroksilla, myös levittämällä lentolehtisiä. Nämä pienikokoiset, ohuet lehtiset olivat tehokas poliittisen agitaation väline, jonka avulla aatetta levitettiin kansan pariin. Päätös naisten äänioikeuskysymystä käsittelevän ”halpahintaisen kirjallisuuden” julkaisemisesta syntyi vuoden 1902 liittokokouksessa. Kirjoitustyöhön joutui Pärssinen, liiton vastavalittu ja sujuvakynäiseksi tiedetty puheenjohtaja.¹³

Kirjoittamissaan lehtisissä, sellaisissa kuin *Taisteleville siskoille. Mietteitä äänioikeus-asiasta* (1906) ja *Työläisnaiset Waalitoimintaan* (1906), Pärssinen hyödyntää paatoksellista, kohottavaa retoriikkaa tähtäimessään lukijoiden aktivoiminen ja yhteiskunnallinen muutos: ”Ylös ystävät! Käyköön tiemme kurjuudesta vapauteen!”¹⁴ Sosialidemokraat-

tisen julistavan, suggestiivisen esitystavan ja työväen ajattelu- ja tuntemustavan välillä oli ilmeisimmin yhteys, sillä valittu retoriikka osoittautui tehokkaaksi aseeksi vaalitaistelussa.¹⁵

Pärssisen lehtisissä kulkee kaksi juonetta: toisaalta työläisnaisten kurjuushistoria kaksinkertaisen taakan, sukupuolen ja luokan, kuristuksissa ja toisaalta kertomus työläisnaisten mahdollisuudesta yhteiskunnalliseen toimijuuteen. Huhtikuussa 1906 ilmestyneessä *Taisteleville siskoille* -lehtisessä Pärssinen hyödyntää jyrkän kaksijakoista esittelytapaa, jossa vastakkain asetetaan riistäjät ja riistetyt, köyhälistö ja hyväosaiset. ”Orjatar siskon” muutos passiivisesta uhrista aktiiviseksi toimijaksi vertautuu ruumiilliseen muutokseen, jossa kumaraselkäinen työläisnainen suoristaa selkänsä ja nostaa päänsä ylös:

”Mutta etpä enää tylsänä, välinpitämättömänä köyristä arpeutunutta selkääsi sortajan vaununpyörrien alle. Ei! Pääsi olet nostanut. Vartalosi suoraksi ojentanut olet. Katseesi ihmis-arvon tuntoa ja lujaa päättäväisyyttä puhuu. – Työluokan naiset ovat heränneet taistelemaan itsensä ja sorretun köyhälistön vapauttamiseksi. Ylös orjuudesta! Ylös orjuuden suosta, kuuluu meidänkin pienessä maassamme kymmentuhansien huuto.”¹⁶

Politikoiva runoilija vai runoileva poliitikko?

Vuoden 1905 suurlakon seurauksena saatu yleinen ääni- ja vaalioikeus oli suurvoitto työväenliikkeelle. Pärssiselle se merkitsi mahdollisuutta asettua vaaleissa ehdolle” ja läpimenon jälkeen myös kansanedustajuutta.

Pärssisen keskeinen tavoite poliitikkona oli työläisnaisten ja -lasten aseman paranta-

minen. Kilpi kuvaa, miten Pärssinen aloitti vaalityönsä ”räjähtämäsillään positiivista innostusta työväenluokan ja erityisesti sen naisten ja lasten aseman kohottamiseksi”. Kansanedustajana hän työskenteli muiden sosialidemokraattinaisten tavoin yksinäisiä äitejä ja lapsia sekä naisten äitiys- ja työsuojelua koskevien kysymysten parissa.¹⁷ Hän oli myös sosialistien varhaiskasvatustoiminnan, Ihanneliittotyön, keskeisimpiä linjajia.¹⁸

Pärssisen ensimmäinen aloite koski turvakotien perustamista aviottomille äideille ja heidän lapsilleen, minkä johdosta hän sai niskaansa syytösryöpyn siveettömien naisten asian ajamisesta. Lehdistössä häntä väitettiin vapaan rakkauden kannattajaksi ja nuorison turmelijaksi. Pärssinen vastasi, ettei pitänyt synnyttämistä rikoksena, kun kerran jo Jumalankin kerrotaan kehottaneen maan täyttämiseen. Samalla hän ivaili miehiä kaksinaismoraalista. Turvakotialoitetta ei koskaan hyväksytty, mutta Pärssinen jatkoi yksinäisten äitien asialla puheissaan ja kirjoituksissaan. Erästä toivettaan, sosialidemokraattisten naisten Helsinkiin vuonna 1941 perustamaa ensikotia, hän ei ennättänyt nähdä toteutettuna.¹⁹

Samaan aikaan, kun Pärssinen aloitti eduskunnassa työn työläisnaisten eteen, ilmaantui työläisnaisen hahmo hänen runouteensa. Työläisnainen löytyi ensikerran kokoelmassa *Taistelun tuoksinasta* (1907) ja pysyi siellä 1920-luvun kokoelmiin asti. Hänen naisaiheisissa runoissaan, sellaisissa kuin ”Tehtaantytön laulu”, ”Köyhä tyttö”, ”Eräälle palvelijattarelle”, ”Ompelijatyttö”, ”Kaunis, köyhä tyttönen”, ”Apurinainen” ja ”Luutamummo”, kerrotaan uupuneista tehtaannaisista, prostituoiduista, rakennuksilla työskentelevistä naisista ja hukuttautuvista naisista. Hän kuvaa runoissaan työläisnaista orjana, porraspuuna ja alimpana aidanvitsana, jonka kohtalona on prostituutio tai

raskas tehdastyö, kuten runossa ”Proletaarilapsen kehtolaulu”. Siinä, kuten useissa Pärssisen runoissa, äidin ja lapsen kurjuus kietoutuvat yhteen: ”Uinuos, uinuos lapsonen,/ äitis on koneen orja./ Kalpeaks’ on käynyt hän,/ nuorena oli sorja.”²⁰

Pärssisen kuvaama kurjuus oli osalle työläisnaisista täyttä totta. Joskin runoja luukiessa on hyvä pitää mielessä, että tämän tyyppinen ”kurjuuden estetiikka” kuului työväenrunouden konventioihin. Kaikkien tehtaannaisten elämä ei ollut lohdutonta, vaan tehdas saattoi tarjota heille pikemmin valoa kuin varjoa.²¹ Samantyyppisiä lohduttomia naiskohtaloita kuin Pärssisen runoissa esitettiin esimerkiksi Työläisnaisen kertomuksissa, joissa moraalinen ja yhteiskunnallinen opetus esitettiin yksilökohtalon kautta.²² Kirjallisissa representaatioissa kyse ei ole todellisuuden suorasta peilaamisesta vaan ilmiöiden uudelleen esittämisestä ja muokkaamisesta. Pärssinen teki runoillessaan politiikkaa: hän halusi nostaa esiin työväen ongelmia ja saada niihin muutosta. Kurjuuden kuvaus tähtäsi tähän.

Mutta kurjuuden rinnalla kulkee toinen, toiveikkaampi juone. Siinä katse on kohti tulevaa. Työläisnaisen aktiivinen, yhteiskunnallinen toimijuus osoitetaan paremman tulevaisuuden ehdoksi. Esimerkiksi runo ”Laulu työläisnaiselle” kohoaa kohti tätä ihannetta. Runo lähtee liikkeelle naisen kurjasta asemasta mutta nousee kohti toivoa paremmasta:

”Kas silloin päivä on loistossaan,/ kun unteni kukka on kauneus maan.” Niin ikään runo ”Kurjuus-siskoille” alkaa tilanteesta, jossa naisten osana on kurjuus ja pilkka, ”pistävä orjuus-oka”. Sekin kohoaa uuden ajan toivoon: ”Siskot, orjina kuolla ei,/ voittoa eessämme retki.”²³

Luokan ja sukupuolen alistamat

Vanha työväenliike oli periaatteessa naisten ja tasa-arvon asialla. Vaatimus naisten ja miesten tasa-arvosta on kirjattu jo Suomen Työväenpuolueen perustavan kokouksen pöytäkirjaan. Saksalainen, Suomessakin hyvin vaikutusvaltainen sosialistijohtaja ja sosialismin teoreetikko August Bebel kirjoittaa teoksessaan *Die Frau und der Sozialismus* (1879, suom. *Nainen ja yhteiskunnallinen kysymys* 1904, *Nainen ja sosialismi* 1907) naisten aseman parantamisen puolesta. Teoksessaan hän vertaa avioliittoa prostituutioon ja toteaa, että käsitys työläisnaisesta täysiarvoisena yhteiskunnan jäsenenä on levinnyt laajalle ”luokkatietoisten työmiesten” keskuuteen. Hän korostaa, että työmiehen tehtävä on ”kasvattaa työläisnaisesta kanssasotija köyhälistön vapaustaistelussa kapitalismia vastaan.”²⁴

Bebelin esittämä kanssasotijuuden idea on läsnä esimerkiksi Kössi Kaatran runouudessa. Pärssinen näki alistussuhteet kuitenkin hienojakoisemmin. Hän korostaa sitä, että luokkaan kietoutuneena sukupuoli on keskeinen alistava tekijä. Onnettomin osa on juuri työläisnaisella, jota alistaa paitsi luokka myös sukupuoli. Hän on ”halveksitun säätynsä halveksituin aines”, ”alin aidanvitisa”, ”porraspuu” ja ”orjatar”. Sama näkemys esiintyy myös toisella työläisnaiskirjailijalla, Elvira Willmanilla, jonka mukaan työläisnaiset ovat ”proletariaatin proletariaattia, köyhälistön kurjalistoa”.²⁵ Pärssinen sukupuolistaa luokkakysymyksen, muuntaa velipuheen siskopuheeksi: ”Työluokan naiset! Orjatar siskot! – käsi kädessä taisteluaseen-
toon!”²⁶

Pärssisen aktivismilla – sekä poliitikkona että runoilijana – oli toisin sanoen selkeästi rajattu kohde. Hän ei ajanut kenen tahansa naisen asiaa vaan työläisnaisen, ”orjatar siskon”. Yhteistyö porvarisnaisten kanssa oli hänelle, Työläisnaisliikkeen yleisen kannan

Hilja Liinamaa-Pärssinen ateljeekuvassa polkupyörän kanssa 1917, postikorttikuva lähetetty rouva Laina Westerlundille.

mukaisesti, kauhistus. Esimerkiksi äänioikeuskysymys oli hänen mukaansa yläluokan naisille ”naisasia” mutta työväenluokan naisille luokka- eli työväenkysymys. Se piste, jossa (työväen)luokka ja (nais)sukupuoli leikkaavat, on samalla se piste, jossa kurjuus tiivistyy.

Aate elää

Maaliskuussa 1918, sodan saavuttua Helsinkiin, Hilja ja hänen miehensä Jaakko Pärssinen valmistautuivat pakoon. Ajatuksena oli paeta Siperian kautta Sveitsiin. Eteneminen kuitenkin pysähtyi valkoisten joukkojen asemapaikoille Jekaterinburgiin. Pärssisillä ei ollut muuta mahdollisuutta kuin palata takaisin Pietariin, missä he toimivat muun muassa suomalaisen yhteiskoulun opettajina.

Kiertely ja passinhankintayritykset Venäjällä ja Virossa kestivät runsaat puolitoista vuotta, kunnes Viron viranomaiset toimittivat pariskunnan vangittuna Suomeen marraskuussa 1919. Hilja Pärssinen tuomittiin valtiopetoksesta ja siihen yllyttämisestä vankilaan, Jaakko Pärssinen sai tuomion avunannosta valtiopetokseen. Pärssinen vapautui tammikuussa 1923 istuttuaan Hämeenlinnan naisvankilassa kolme vuotta ja kaksi kuukautta. Hänet valittiin uudelleen sosiaalidemokraattisen puolueen kansanedustajaksi (1929–1935), joskaan hänellä ei ollut enää sellaista johtavaa asemaa kuin vanhan työväenliikkeen kaudella. Lisäksi hän opetti miehensä kanssa perustamassaan Viipurin yksityisessä yhteiskoulussa kuolemaansa saakka.²⁷

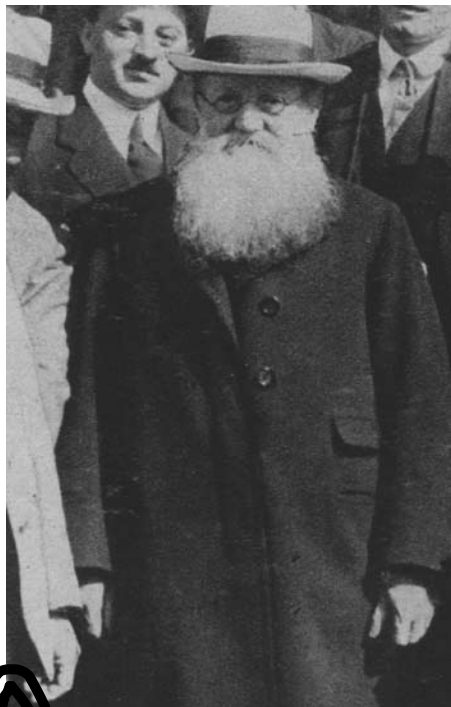
Sisällissota ja sen jälkeiset rankat kokemukset vaikeuttivat mutta eivät katkaisseet Pärssisen politikointia – eivät myöskään runoilijantyötä. Runojen kirjoittaminen jatkui Hämeenlinnan naisvankilassa. Paperin puutteessa hän kirjoitti niitä erilaisiin paperilappuihin, vessapaperiin, ompelutuvan tilkkuihin ja lakanankappaleisiin. Näitä säilytetään Työväen Arkistossa. Runot on kirjoitettu vierä viereen, kankaan jokainen kohta hyödyntäen. Ne on julkaistu miltei sellaisenaan Pärssisen vapautumisen jälkeen ilmestyneissä kokoelmissa *Jälleen vapaana* (1923) ja *Muistojen mailta* (1926). Laulaja – runoilija – ei ole niissä vaiennut, sillä työläisnaisen, ”unteni kukan”, asia on edelleen kesken:

”Elä ennen käteni lepohon käy,/ kun unteni kukka ei orjana näy,/ elä ennen jalkani kulkuas jätä,/ kun hältä on poistunut vaiwa ja hätä. (...)/– Kas silloin, silloin mä nukkua saan/ kun unteni kukka on kauneus maan!”²⁸

Kati Launis, FT, Turun yliopisto

Viitteet

- 1 Hilja Pärssinen. Minkätähden olen sosialisti? *Punainen viesti* VII 1913, 66.
- 2 *Savon Työmies* 24.9.1935 (anon.); Sylvi-Kyllikki Kilpi. Hilja Liinamaa-Pärssinen runoilijana. *Työläisopiskelija* N:o 7, 1935. Pärssinen toimi Työläisnaisliiton (vuodesta 1906 Sosialidemokraattinen naisliitto) johdossa 1902–1905, 1906–1907 ja kansanedustajana 1907–1914, 1917 ja 1929–1935.
- 3 Sylvi-Kyllikki Kilpi. Hilja Pärssinen. *Tiennäyttäjät* 1. Toim. Hannu Soikkanen. Tammi, Helsinki 1967, 124. Mainittu kirjoitus ilmestyi *Suomen Sosialidemokraatissa* 31.8.1959.
- 4 Raoul Palmgren. *Joukkosydän. Varhaisen työväenliikkeemme kaunokirjallisuus I*. WSOY, Helsinki 1996, 205–206, 212. Pärssisestä runoilijana ks. Kati Launis. Alin aidanvitsa, unteni kukka. Hilja Pärssinen työläisnaisten runoilijana. Teoksessa Matti Hannikainen & Pia Lohikoski (toim.) *Työväki lähtee – mihin suuntaa tutkimus?* Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki, 2008a.
- 5 Marja-Liisa Hentilä. Maa jossa piiatkin saivat äänestää. Suomen työläisnaisliikkeen kuva kansainvälisessä lehdistössä 1906–1914. Teoksessa Leena Laine & Pirjo Markkola (toim.). *Tuntematon työläisnainen*. Vastapaino, Tampere, 1989, 174–175; Irma Sulkunen. Suomi naisten äänioikeuden edelläkävijänä. Teoksessa Irma Sulkunen, Maria Lähteenmäki & Aura Korppi-Tommola (toim.) *Naiset eduskunnassa*. Toim.. Edita, Helsinki, 2006, 12.
- 6 Maria Lähteenmäki. *Vuosisadan naisliike. Naiset ja sosialidemokratia 1900-luvun Suomessa*. Sosialidemokraattiset Naiset – Socialdemokratiska Kvinnor, Helsinki 2000, 89–90. Kahdeksan muuta naissosiaalidemokraattia olivat ompelijoita (Anni Huotari, Maria Laine, Maria Raunio ja Sandra Reinholdsson o.s. Lehtinen), palvelijoita (Miina Sillanpää ja Mimmi Kanerva) ja leipomoyrittäjiä (Ida Aalle-Teljo).
- 7 Kilpi 1967, 128.
- 8 *Suomen Sosialidemokraatti* 31.8.1959 (nimim. H.L -nen).
- 9 Kilpi 1967, 136–137.
- 10 Kati Launis. Työväen Maamme-Kirja. Teoksessa Kukku Melkas et al (toim.) *Läpikulkuihmissä. Muotoiluja kansallisuudesta ja sivistyksestä 1900-luvun alun Suomessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 2009, 91–96.
- 11 Maria Lähteenmäki. ”Pohjoinen mallimaa”. Suomen työläisnaisliikkeen kansainvälistyminen. Teoksessa Leena Laine & Pirjo Markkola (toim.) *Tuntematon työläisnainen*. Vastapaino, Tampere, 1989, 142–146; Lähteenmäki 2000, 38–39, 62–69; Hentilä 1989, 162–185.
- 12 Lähteenmäki 2000, 48–54.
- 13 Kilpi 1967, 123, 132.
- 14 Hilja Pärssinen. *Kurjuudesta vapauteen!* Raittiuden ystävien lehtisiä n:o 68. 1906a, 4. Pärssisen lentolehtisistä ks. Kati Launis. Syvien rivien naiset. Teoksessa Pertti Haapala et al. (toim.) *Kansa kaikkivaltias. Suurlakko Suomessa 1905*. Teos, Helsinki, 2008b, 321–333.
- 15 Hannu Soikkanen. *Sosialismin tulo Suomeen*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo & Helsinki 1961, 363.
- 16 Hilja Pärssinen (H. P.) *Taisteleville siskoille. Mietteitä äänioikeus-asiasta*. Viipurin Työväen Kirjapaino ja Sanomalehti Osuuskunta, Viipuri 1906b, 2.
- 17 Kilpi 1967, 136.
- 18 Anu-Hanna Anttila. Sosialismin ihanteet ja tulevaisuuden kansalainen. Teoksessa Anu-Hanna Anttila et al. *Kuriton kansa. Poliittinen mielikuvitus vuoden 1905 suurlakon ajan Suomessa*. Vastapaino, Tampere, 2009, 164.
- 19 Kilpi 1967, 140–141. Ks. myös mm. Pärssisen kannanotto ”Mitä tulisi etenkin kuntain tehdä varattomain äitien ja lasten hyväksi?” (1913).
- 20 Hilja Liinamaa-Pärssinen. *Musta Virta*. Työmies Kustannusyhtiö, Hancock, Michigan. 1913, 65.
- 21 Vrt. Pertti Haapala. *Tehtaan valossa. Teollistuminen ja työväestön muotoutuminen Tampereella 1820–1920*. Vastapaino, Tampere, 1986.
- 22 Riitta Oittinen. ”Luusopan keittäminen on vienyt minulta henkevyuden”. Työläisnaisten tunteista 1900-luvun alussa. Teoksessa Elina Katainen & Pirkko Kotila(toim.) *Työväki ja tunteet*. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki, 2002, 98.
- 23 Hilja Liinamaa-Pärssinen. *Jälleen vapaana. Runoja*. Työväen Sanomalehti Osakeyhtiö, Helsinki, 1923, 32–33; Pärssinen 1913, 43–44.
- 24 August Bebel. *Nainen ja sosialismi*. Suom. Yrjö Sirola. Kymenlaakson Työväen Sanomalehti- ja Kirjapaino-osuuskunta, Kotka, 1907, 74, 93.
- 25 Elsi Hyttinen. Työväenkirjailija Elvira Willman. Esipuhe Willmanin *Lyyli-, Kellarikerroksessa- ja Juopa* -näytelmien niteeseen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 2007, vii–xvi.
- 26 Pärssinen 1906a, 7–8.
- 27 Pärssisen paosta ks. Lähteenmäki, Maria (2000). *Vuosisadan naisliike. Naiset ja sosialidemokratia 1900-luvun Suomessa*. Sosialidemokraattiset Naiset – Socialdemokratiska Kvinnor, Helsinki, 94–97.
- 28 Pärssinen 1923, 32.

Anarkistiprinssi
Pjotr Kropotkin
(1842–1921)

Keskinäinen avunanto

PJOTR KROPOTKININ ANARKISMI ETIIKKANA JA KÄYTÄNTÖNÄ

Venäläinen maantieteilijä ja ”anarkistiprinssi” Pjotr Kropotkin (1842–1921) oli pohjimmiltaan valistusajattelija, joka uskoi yhteiskunnan rationaaliseen kehitykseen kohti suurempaa vapautta. Ajalleen tyypillisesti hän rakensi poliittisille näkemyksilleen tieteellistä pohjaa käyttäen luonnontieteitä yhteiskunnallisen muutoksen selittämisessä.

Useimmat merkittävimmistä teoksistaan Kropotkin kirjoitti ranskaksi tai englanniksi. Teoksissaan *La conquête du pain* (1892, suom. *Leivän valloitus*) ja *Factories, Fields and Workshops* (1898) hän esittää vapaaehtoiselle yhteistyölle perustuvan ekologisen talousmallinsa. Kropotkinin tieteellinen pääteos on vuosina 1890–1896 lehtiartikkeleiksi kirjoitettu ja sittemmin yhtenä niteenä ilmestynyt *Mutual Aid. A Factor of Evolution* (1902). Pääteoksessaan hän käsittelee bio-

logisen ja historiallisen tutkimuksen kautta yhteistyötä ja solidaarisuutta lajin selviytymiskeinoina – kuitenkin argumentoiden vulgaarin darwinismin esittämää ”eloonjäämiskamppailua” vastaan. Keskenikäiseksi jääneessä, postuumisti vuonna 1922 julkaistussa teoksessa *Etika* Kropotkin pyrki esittämään luonnontieteelliset, filosofiset ja sosiologiset johtopäätöksensä.

Näiden teosten ja niihin liittyvien artikkelien pohjalta voidaan hahmottaa kokonaiskuva Kropotkinin anarkismista etiikkana ja käytännön toimintana. Hänen keskeisiä ajatuksiaan ovat vapaaehtoinen yhteistyö ja avunanto sekä yhdenvertaisen ja ekologisen elämäntavan ihanne ilman ihmisten tai luonnon riistoa. Näitä Kropotkinin ajatuksia ja niiden taustoja esittelen tässä artikkelissa.

Lajikehitys etiikan perustana

Ihminen on osa luontoa ja hänen ”henkinen elämänsä, niin yksilöllinen kuin yhteisö-säkin ilmenevä, on yhtä lailla luonnollinen ilmiö kuin kukkien kasvu tai muurahaisten ja mehiläisten yhteisöelämän kehitys”. Siksi Kropotkinin mukaan ihmisyhteisöjä tulee tutkia tieteellisesti samoin menetelmin kuin muutakin luontoa.¹ Hän pyrki luomaan eettistä pohjaa anarkismille perustelemalla sitä sosiobiologisesti. Vallinneiden uskontoon, lainkuuliaisuuteen ja individualismiin perustuneiden arvojen tilalle oli tultava radikaali yhdenvertaisuuden etiikka, joka pohjautuu ”empiiriseen tietoon ihmisten elämästä” ja ihmiskunnan kehityksestä.²

Lähtökohtana kropotkinilaisessa etiikassa on yksinkertainen periaate: harkituissa teoissaan ihminen pyrkii aina saamaan itselleen mielihyvää ja välttämään kaikenlaista kärsimystä. Kropotkinin mukaan utilitaristit ovat oikeassa siinä, että ihmiset todella ajavat omaa etuaan, mutta he unohtavat solidaarisuuden lajia kohtaan. Terveet ihmiset ovat empaattisia ja samaistuvat toisen tunnetiloihin ajatellen, miltä heistä itsestään tuntuisi vastaavassa tilanteessa. Tämä empaattisuus on kehittynyt ihmislajin evoluution myötä, sillä se edistää lajin säilymistä. Moraalinen vaisto on ihmiselle yhteisöllisenä eläimenä luonnollinen ominaisuus. Solidaarisuus, keskinäinen avunanto, on eläinyhteisöissä ”monin verroin yleisempi ja merkittävämpi käyttäytymistapa kuin ’olemassaolon taistelu’”.³

Kropotkinin ajalleen tyypillisissä tutkimuksissa luonnollinen moraalinen on puhtaimmillaan ”alkukantaisimmilla” heimoilla, joilla ”ei ole muuta auktoriteettia kuin julkinen mielipide”.⁴ Riippumatta ”kehitystasostaan” – jollaisiin hän ihmiskunnan kehityksen teoksessaan *Mutual Aid* jakaa – yhteisöllä on aina monimutkainen eettinen järjestelmä. ”Luonnollisina lakeina” on kehittynyt

joukko tunteita ja tapoja, jotka paitsi hyödyttävät yhteisöä ja lajia, myös mahdollistavat yhteisöllisen elämän ja hillitsevät häiriökäyttäytymistä. Vieraanvaraisuus, ihmiselämän kunnioitus, velvollisuuden tunne, myötätunto, rohkeus ja uhrautuvaisuus ovat kehittyneet ihmisessä ennen mitään lakia tai uskontoa.⁵ Näin ollen hobbesilaista ”kaikkien sotaa kaikkia vastaan” ei ole koskaan ollut olemassa, vaan yhdenvertaisuus ja solidaarisuus ovat olleet ”vahvin ase olemassaolon taistelussa”. Yhteisön käyttäytymistavat syntyvät ja säilyvät lajikehityksen ja perinteen kautta.⁶

Instituutiot luonnollisen kehityksen esteinä

Ihmisen luomat instituutiot, kuten valtio ja kirkko, ovat Kropotkinin mukaan luonnollisen yhteisöelämän tukkeina. Kehittyneimmissä maissa oli kuitenkin ”erehtymättömän selvästi” meneillään hallituksen toimintalaa rajoittava ja yksilön vapautta laajentava kehitys. Sodista ja konflikteista huolimatta ihmisen kehitys on kulkenut kohti yhä suurempaa integraatiota. ”Nykyaikaiset kurjat laitokset” olisi Kropotkinin mielestä raivattava tämän kehityksen tieltä.⁷ Hänen edistysuskonsensa optimisminsa mukaan tieteellinen ja teknologinen edistys kyllä vapauttaisivat ihmiskunnan, vaikka kapitalismin instituutiot kahlitsevat edistystä ja sulkevat yltäkyläisen hyvinvoinnin useimpien ulottuvilta.⁸ Kapitalismissa yhdenvertaisuus on ainoastaan juridista. Ollakseen todellista olisi yhdenvertaisuuden oltava myös taloudellista ja poliittista.

Kuten ranskalainen kirjailija Anatole France kirjoittaa teoksessa *Le Lys rouge* (1894), laki ”kaikessa *tasa-arvoisuudessaan* kieltää niin rikkaita kuin köyhiäkin nukkumasta Pariisin siltojen alla”. Valtio ylläpitää

lakikokoelmaa, joka ensinnäkin koostuu yhteisön ”sosiaalisen kaavan” kaikille hyödyllisistä käyttäytymistavoista, normeista, joita noudatettaisiin ilman lakejakin. Toisaalta valtio ylläpitää pakkokeinoin tapoja, jotka ovat hyödyksi vain hallitsevalle eliitille.⁹ Valtio tukee taloudellista eriarvoisuutta, joka vallitsee porvariston ja työläisten välillä. Työläisiin kohdistuvan poliittisen ja taloudellisen sarron täydentää kirkko, joka tuottaa ”henkistä orjuutta” tehden työläisistä tottelevaisia ja alistuvia.¹⁰

Kaiken tämän työläisiin kohdistuvan sarron perimmäisenä syynä on se, että ihmisten enemmistön elinolot on pidettävä puutteellisenä, jotta ”se pysyy halukkaana myymään työvoimaansa vain osalla tekemänsä työn arvosta”, tuottaen vaurautta harvoihin käsiin. Kapitalististen liikeyritysten toimintaperiaatteena on tuottaa ”sitä, mikä antaa lyhyessä ajassa parhaan mahdollisen voiton pienelle joukolle”, eikä sitä, mikä tyydyttäisi kaikkien ihmisten tarpeet.¹¹ Vallitseva tilanne sekä vääristää ihmisten moraalialia että aiheuttaa pahoinvointia ja rikollisuutta, jota lainsäädäntö ei hillitse, vaan päinvastoin tuottaa. Kropotkin näkee asian samoin kuin häneen vaikuttanut englantilainen filosofi William Godwin. Teoksessaan *An Enquiry Concerning Political Justice* (1793) Godwin esitti, että lainsäädäntö on itse asiassa ongelmien syy. Hänen mukaansa rikollisuuden merkittävimpiä syitä ovat ”lait omistusoikeudesta, lait hallitusmuodosta, lait jotka määrittelevät rikoksia ja niiden rangaistuksia” sekä julkinen esivalta ”joka ottaa asiakseen tehtailla näitä lakeja ja panna niitä toimeen.”¹²

Suora ja vapaaehtoinen toiminta

Työläisten olisi Kropotkinin mukaan taisteltava suoraan ja itsenäisesti palkkatyötä ja

valtiota vastaan. Koska valtio parlamentteineen on perustettu ylläpitämään ”mekanismeja, joiden avulla rikkaat voivat riistää köyhii”, olisi hänen mukaansa järjetöntä, että valtiota käytettäisiin apuna yhteiskunnan uudistamisessa. Pikemminkin kaikki hallinnan instituutiot olisi saatava väistymään.¹³ Kropotkin hylkää parlamentarismia ja puoluepolitiikan. Hän kannattaa ”vapaaehtoisen yhteenliittymisen ja solidaarisuuden” periaatteiden levittämistä suoran toiminnan keinoin. Ollakseen vapaita, ihmisiä ei voida jakaa hallitseviin ja hallittuihin, vaan toiminnan olisi perustuttava yhdenvertaisuuden ja keskinäisen avunannon ”luonnollisiin periaatteisiin”.¹⁴

Yhteiskunta olisi uudistettava juuriaan myöten. Keskitetyn valtion ja kapitalistisen talousjärjestelmän tilalle tulisi rakentaa solidaarisuuteen perustuva suora itsehallinnon järjestelmä.¹⁵ Uuden poliittisen suunnan yhteiskunnalle ovat näyttäneet 1800-luvun loppupuolen kansannousut. Perustaessaan vapaita ja itsenäisiä paikallisia kommunistisia yhteisöjä, kuten Pariisin kommuunia vuonna 1871, ihmiset itse olivat tahtoneet ottaa tavaroiden tuotannon, vaihdon ja kulutuksen yhteiseen hallintaan. Niin he itse toteuttivat kansannousun.¹⁶

Kun ihmiskunta hävittää alistavat instituutiot, se ”voi ottaa uudelleen haltuunsa” siltä riistetyn moraalisen periaatteen.¹⁷ Anarkistinen moraalialia, jossa hyvä hyödyttää yhteisöä ja paha vahingoittaa sitä, vahvistuu arkipäivän toiminnassa ohjenuoranaan ”kohtelee toisia kuin haluaisit itseäsi kohdeltavan vastaavassa tilanteessa”. Tässä ajattelutavassa yksilöiden sidos yhteisöön ei perustu pakottavaan lainsäädäntöön, vaan sosiaalisiin tunteisiin ja tapoihin. ”Konkreettisena lähtökohtana” yhteiskunnan uudelleenjärjestäytymiselle olisi ”ajatus itsenäisistä yhteisöistä alueellisena järjestelmänä ja ammattikuntien liitoista ihmisten

erilaisten toimien järjestelijänä”. Kansainväliset liitot, tieteelliset seurat ja postiliikenne ovat esimerkkeinä siitä, miten yhteisiä päätöksiä voidaan tehdä vapaiden sopimusten avulla.¹⁸

Yhdenvertainen ja ekologinen yhteiskunta

Vaikka Kropotkin pyrkii pukemaan ajatuk-
sensa tieteelliseen asuun, hänen perimmäiset
motiivinsa ovat suoraan poliittisia: päämää-
rä on asetettu edeltä, perustelut seuraavat
perässä. Hänen tavoitteenaan oli anarkisti-
seen kommunismin perustuva yhteiskunta,
jonka syntyä hän kirjoituksillaan ja muulla
toiminnallaan pyrki edistämään. Vaikka
Kropotkin ei 1800-luvun ihmisenä nimen-
nyt ajattelutapaansa samalla tavoin kuin sitä
nykyisin voidaan kuvata, on hänen visionsa
tulevasta yhteiskunnasta nähdäkseni vahvan
ekologinen. Kropotkinia pidetäänkin yhtenä
ekologisen ajattelun pioneereista ranskalai-
sen aatetoverinsa Élisée Reclus’n rinnalla.¹⁹

Leivän valloituksessa Kropotkin visioi
aurion lämmön, sähkön ja tuulivoiman
käytöstä viljelyksessä.²⁰ Paikallinen luon-
non kanssa harmoniassa tehtävä ravinnon
kasvatus ja kulutus, paikallinen energian-
tuotanto ja jätteiden kierrätys tuntuvat nyt
ajankohtaisemmilta pyrkimyksiltä kuin ne
olivat, kun Kropotkin esitti ne yli sata vuot-
ta sitten. Ihmisen luonnolliset moraaliset
periaatteet pääsisivät käytännössä toteutu-
maan paikallisissa, demokraattisissa ja eko-
logisissa yhteisöissä. Koska ihminen on osa
luontoa, olisi ihmisyyhteisöjen toimittava so-
puseinnassa paitsi keskenään myös luonnon
kanssa: toiminnassa ei saisi riistää työvoimaa
eikä luonnonvaroja. Tämän vuoksi olisi löy-
dettävä mahdollisimman vähän luonnonva-
roja ja työtä kuluttavia keinoja, jotta tarpeet
voitaisiin tyydyttää siten, että koko ihmis-

kunta hyötyisi mahdollisimman paljon.²¹

Yritysten näkökulmasta tuotteita voi-
daan tuottaa ”halvemmalla”, silloin kun
ne tuotetaan toisella puolella maapalloa ja
kulutetaan toisella. Kropotkin ihmettelee
tätä käytäntöä, jossa hintaa pidetään kaiken
yläpuolelle asettuvana määrävänä tekijänä.
Jos selvitetäisiin, mitä hinta pitää sisällään,
huomattaisiin, että paikallinen tuotanto ku-
luttaisi kaikkein vähiten työvoimaa ja luon-
nonvaroja. Ruoan ja tavaroiden vienti on
järjetöntä, koska se aiheuttaa tarpeettomia
kustannuksia ja tekee maat keskenään eri-
arvoisiksi kehittäen niitä eri suuntiin.²² Pai-
kallisten yhteisöjen tulisi tuottaa ja kuluttaa
tuotteensa itse, huolehtien välittömästi ja
suoraan omasta hyvinvoinnistaan. Kropot-
kinin mukaan huolehtiessaan luonnosta,
ihminen huolehtii parhaalla tavalla myös
itsestään.

Anarkistifilosofi Pjotr Kropotkin esittää
vahvoja moraalisia argumentteja toisenlai-
sen, ei-kapitalistisen, yhteiskunnan puo-
lesta. Hän kutsuu lukijoitaan haastamaan
vallitsevat omistuksen, hallinnan ja ajatte-
lun muodot. Yhteiskunnan tutkimuksen ja
maailmaa muuttavan poliittisen käytännön
lisäksi työväenliike tarvitsee myös arvoja,
eettisiä periaatteita, jotka antavat ihmisille
ihanteita ja ohjaavat heitä toiminnassa.

Ekologisessa ajattelussaan Kropotki-
nin painottaa luonnonvarojen ja ihmistyön
säästämistä. Hänen visionsa paremmasta
maailmasta sisältää toki utooppisia aineksia
mutta myös perusteltuja pohdintoja siitä,
miten yhteiskuntajärjestys rakennetaan sel-
laiseksi, että siinä otetaan huomioon ihmis-
ten ja luonnon kantokyky. Tällaiset ajatukset
ja vaatimukset lienevät nyt ajankohtaisem-
pia kuin koskaan, joten Kropotkinin tekstit
haastavat myös nykyihmisen pohtimaan.

Miika Salo, YTK, Tampereen yliopisto

Viitteet

- ¹ Pjotr Kropotkin. *Kapinahenki. Kirjoituksia anarkismista*. Toimittanut ja suomentanut Juha Kulmala. Savukeidas, Turku 2009, 53.
- ² Prince Kropotkin. *Ethics. Origin and Development*. Lincoln MacVeagh, New York 1924, 214. Luettavissa Internet-osoitteessa: <http://archive.thenuclearsummer.com/print/kropotkin_ethics_1924.pdf>.
- ³ Kropotkin 2009, 139, 142–148 ja 150.
- ⁴ Peter Kropotkin. *Mutual Aid. A Factor of Evolution*. Black Rose Books, Montréal 1989, 87.
- ⁵ Kropotkin 2009, 108 ja 109; Kropotkin 1924, 73; Graham Purchase. *Peter Kropotkin. Ecologist, Philosopher and Revolutionary*. The University of New South Wales, Sydney 2003, 75–76. Luettavissa Internet-osoitteessa: <http://archive.thenuclearsummer.com/print/purchase_kropotkin.pdf>.
- ⁶ Thomas Hobbes. *Leviathan*. Vastapaino, Tampere 1999, 123; Kropotkin 1989, 72, 77–78; Kropotkin 2009, 152.
- ⁷ Pjotr Kropotkin. *Leivän valloitus*. Sosialismi.net, Tampere 2010, 44. Luettavissa Internet-osoitteessa: <http://sosialismi.net/kirjasto/Pjotr_Kropotkin_-_Leivan_valloitus.pdf>.
- ⁸ Martin A. Miller. *Kropotkin*. The University of Chicago Press, Chicago 1976, 182 ja 212.
- ⁹ Kropotkin 2009, 112.
- ¹⁰ Emt., 88.
- ¹¹ Mt., 214.
- ¹² Mt., 126.
- ¹³ Mt., 74 ja 182.
- ¹⁴ Mt., 69, 85, 89, 94 ja 180.
- ¹⁵ Mt., 73 ja 182.
- ¹⁶ Kropotkin 2010, 64 ja 65.
- ¹⁷ Kropotkin 2009, 151.
- ¹⁸ Kropotkin 1924, 333–338; Peter Kropotkin, *Act for Yourselves. Articles from Freedom 1886–1907*. Edited by Nicolas Walter & Heiner Becker. Freedom Press, London 1988, 45; Kropotkin 2009, 142, 149, 183, 185 ja 209; Kropotkin 2010, 45 ja 48.
- ¹⁹ Purchase 2003, 63–70.
- ²⁰ Kropotkin 2010, 92.
- ²¹ Kropotkin 2009, 84; Kropotkin 2010, 209.
- ²² Kropotkin 2010, 229. Peter Kropotkin. *Fields, Factories and Workshops or Industry Combined with Agriculture and Brain Work with Manual Work*. New, revised and enlarged edition. G. P. Putnam's Sons, New York 1913, 23, 78, 83 ja 138. Luettavissa Internet-osoitteessa: <<http://www.archive.org/download/fieldsfactoriesw00kropiala/fieldsfactoriesw00kropiala.pdf>>.

Työväenmuseo Werstas

*Taksvärkki-keräys oli vuonna 1985
ANC:n pakolaisleirille Tansaniaan.*

Etelän veteraanit

SUOMALAISEN KEHITYSYHTEISTYÖN HISTORIA ON
HYVÄNTEKEVÄISYYTTÄ JA RADIKALISMIA

Kehitysmaaliike on laajapohjainen kansanliike, jossa toimitaan vapaaehtoisesti maailmanlaajuisen oikeudenmukaisuuden puolesta. Suomalainen toiminta on osa kansainvälistä kehitysmaaliikettä. Kehitysyhteistyöllä tarkoitetaan kansalaisjärjestöjen avustustoimintaa kehitysmaissa tai muissa apua tarvitsevilla mailla sekä avustustoimintaa tukevaa tiedottamista, asennekasvatusta ja keräystoimintaa.¹ Kehitysyhteistyötä tekeviä kansalaisjärjestöjä on nykyään Suomessa lähes 300.²

Kehitysmaaliikkeen historian voi ajatella pohjaavan uuden ajan alkuun, jolloin jesuiitat lähtivät konkistadorien jäljissä pelastamaan kurjia pakanoita. Lähetystyöhön Ambomaalle lähtivät myöhemmin myös suomalaiset ja sittemmin, 1960-luvulla, va-

semmistolaisen ajattelun myötä sai Suomesakin varsinainen kehitysmaaliike alkunsa.

Kun kehitysmaat alkoivat itsenäistyä, huomattiin Suomessa, ettei näistä uusista valtioista tiedetty juuri mitään. Näin tilannetta kuvaa Börje Mattsson: ”Ja silloin siis Afrikka oli totaalista ufoa Suomessa, siellä ei juuri kukaan ollut käynyt eikä tiedetty mitään ja radiostakin tuli vaan, sen miehen nimi oli toimittaja Silvennoinen tai jotain tämmöstä, se oli just tämmöstä ugabugua eli Afrikka oli just se että jengi istuu jossain rumpujen ympärillä ja mustassa yössä rummuttaa eksotisesti. Siis koko Afrikka oli vaan tätä, ei se, että se ois jotenkin valtiollinen järjestelmä, se ei ollu olemassakaan.”³ Nuorten ja opiskelijoiden perustama Tricont-liike alkoi painaa pamfletteja tietoisuuden kasvattamiseksi.

Ylioppilasjärjestöt ja muu kansalaisjärjestökenttä saivat mallia muista Pohjoismaista. Suomen ylioppilaskuntien liitto ja Teiniliitto tempautuivat mukaan vasemmistolaiseen radikalismiin. Opiskelijain YK-liitossa todettiin YK:n olevan imperialismin käyri.⁴ Kansainvälinen rauhantyö nähtiin Sadankomiteassa osana kehityspolitiikkaa.⁵

Myös valtio alkoi suunnata voimavarojaan kolmannen maailman tukemiseen. Ensimmäisen osansa kansainväliseen kehitysapuun Suomi maksoi vuonna 1961 tavoitellen paikkaa läntisenä avunantajavaltiona.⁶ Seitsemän vuotta myöhemmin kehitysyhteistyötuet ylittivät Suomen vastaanottaman avun määrän. Tässä välissä oli Ulkoministeriön alaisuuteen perustettu kehitysaputoimisto, joka muuttui myöhemmin Kehitysyhteistyöosastoksi. Vuodesta 1974 lähtien valtio alkoi tukea kansalais- ja lähetysjärjestöjen tekemää kehitysyhteistyötä.⁷

”Alikehityksen ongelmaa” työstettiin kansainvälisesti YK:n kahtena kehityksen vuosikymmenenä, 1960– ja 1970-luvuilla. Solmittiin UKTJ, Uusi Kansainvälinen Talousjärjestys globaalin eriarvoisuuden vähentämiseksi, maailman ympäristöpoliittinen suunnitelma sekä Perustarvestrategia, joka tähtäsi maiden sisäisten eriarvoisuuksien vähentämiseen. Ongelmat vaikuttivat ratkaisutavilta.

Etelä-Amerikan ja Afrikan vapaustaisteijat saivat suomalaiset puolelleen Mattsonin mukaan: ”(E)rittäin kovalla taistelulla siis saatiin läpi Teiniliitossa eli Taksvärkissä että taksvärkin kohteeksi tulee niin sanottu Mosambik-instituutti... mutta tää oli hyvin suuri tällöinen periaatteellinen kannanotto että Suomen nuorisot oli valmis tukemaan tätä Mosambik-instituuttia, joka oli yhteydessä kuitenkin kansalliseen vapautusliikkeeseen.”⁸

Kun valtiiovallan kehityspolitiikka tavoitelti hyvinvointivaltion imagoa sekä tuottoisia kauppasuhteita, vapaachtoisia kansa-

laisjärjestötoimijoita ohjasi solidaarisuuden aate. Vietnamin sota sai anti-imperialistit liikkeelle. Kansalaisjärjestöjen yhteisponnistuksena vuosina 1972–1973 kerättiin rahotusta Nguyen Van Troihin lastensairaalaan ja Vietnamin avustusjunaan. Rahaa ja tavarapua kerättiin myös Chileen ja onnekkaimmat pääsivät työprikaatiin Kuubaan.

Katse kohti kotimaata

Prosenttiliikkeen toimintaryhmät kokosivat toimijoita yksittäisistä kansalaisista poliitikkoihin. Liike kehotti ihmisiä maksamaan yhden prosentin palkastaan omavalintaiselle kehitysyhteistyöjärjestölle. Mervi Janhusen mukaan periaate oli selvä: ”Siinäähän on ollu ajatuksena paitsi se, että kerätään tietysti lahjotuksia hyvään ja tärkeeseen toimintaan, niin myös sitten se että jotenkin osoitetaan päättäjille se, että tämmöseen on kansalaisilla halu ja tahto, että vähintään tämä yksi prosentti bruttokansantuotteesta pitäisi laittaa, jos ei valtio sitä laita niin hitto vieköön laitetaan sitten ihan ite. Et se ei oo tavallaan siitä kiinni että voiko veroprosenttia nostaa, että hitto jos veroprosenttia pitää nostaa sen takia että saadaan kehitysyhteistyömäärärahoja riittävästi niin sit nostetaan.”⁹

Emmaus-yhdistykset alkoivat kierrättää kulutuskulttuurin synnyttämiä ylijäämiä. Vaatteita, kenkiä ja muita tavaroita lajiteltiin myytäväksi kirpputoreilla ja lähettäväksi kehitysmaihin. Emmauslaisille pelkkä lahjoittaminen kehitysmaihin ei riittänyt, oli muutettava myös läntistä elämäntapaa. Pitkän linjan emmauslainen Ville-Veikko Hirvelä toteaa: ”(J)okapäiväisessä elämässä kohdataan maapallon enemmistön todellisuus ja sen kautta joka päivä mietitään, mitä työtä pitää nyt tehdä.”¹⁰

Maailmankaupan rakenteiden ongelmallisuuteen tartuttiin 1980-luvulla. Oikeuden-

mukaisemman kaupan malliksi perustettiin kehitysmaakauppoja, ensin Ouluun ja pian muuallekin Suomeen. Haluttiin ottaa myös maahantuonti omiin käsiin ja tätä tarkoitusta varten alettiin etsiä valtamerialusta. Estelle-laivan korjaus keräsi monenlaisia vaihtoehtoliikkeen edustajia Turkuun vuosiksi ja vuosikymmeniksi. Aktivistit opettelivat muun muassa laivanvarustamista, markkinointia, tuontihedelmien säilytysolosuhteita ja työturvallisuuslainsäädäntöä. Mervi Janhunen kertoo tilanteesta:

”(H)avahduttiin jotenkin siihen, että banaani on semmoinen mitä ihmiset syö ihan hirveesti ja mikä on ...tämmönen todellinen riistotuote. Ja sitten lähdettiin ettiin että miten voitais tuoda tälläsii reilusti tuotettuja banaaneja. [...] (L)öyty sitten yks semmoinen vihannestukku, ja niin me sitten vaan päätettiin, me tota tilattiin niitä banaaneja hirvee määrä. [...] me myytiin niitä banaaneja kadulla, kirjastossa, työväenopiston aulassa, sit tietysti siellä meidän kaupassa [...] me sitten samassa yhteydessä [...] myös tiedotettiin, että mitkä meidän mielestä on niitä ongelmia ja pyydettiin että ihmiset vaatis kaupoilta, että tulis tämmösii reilun kaupan banskuja sitten myyntiin. Ja ei siinä [...] ihan hirveen pitkään menny kun sit huomaskin että ai jaa nyt näitä banaaneja alkaa saamaan ihan tuolta ns. normimarketeista.”¹¹

Auttamisesta yhteistyöhön

Kansalaisjärjestöjen yhteistyöelimeksi perustettiin Kehitysyhteistyön Palvelukeskus (Kepa) vuonna 1985. Kepan tavoitteena oli aluksi suomalaisten kehitysjoukkojen lähettäminen kehitysmaihiin. Alettiin kuitenkin huomata, että suomalaiset oppivat kokenuksellaan enemmän kuin paikalliset. Toukokuussa 1989 järjestetystä *Kolmannen*

maailman yhteys -seminaarista lähti kehityskriittinen keskustelu vyörymään suomalaisessa kehitysmaaliikkeessä. Erityisesti Intiasta tulleet aktivistit esittivät kehitysyhteistyötä kohtaan kovaa kritiikkiä. Sanat kehitys ja kehitysmaa joutuivat uudelleenarviointiin. Myös koko kehitysavun antaminen kyseenalaistettiin.¹²

Kritiikki muutti suomalaista kehitysmaaliikettä dialogin, vastavuoroisuuden ja globaalin etelän oman tiedon kunnioittamisen suuntaan. Myös Kepa aloitti uudistumisen 1990-luvulla keskittyen kumppanuusohjelmiin sekä suomalaisten kehitysyhteistyöjärjestöjen palvelutoimintaan. Alettiin kiinnittää entistä enemmän huomiota kehitysyhteistyön vaikutuksiin ja avustusten perillemenoon. Laadun mittareiksi otettiin erilaiset seurantaraportit ja evaluaatiot. Pian tämän jälkeen, laadun kohotessa, valtio alkoikin laskea määrää. Hetkeksi vuonna 1991 kehitysyhteistyörahoitus tavoitti 0,7 prosenttia bruttokansantuotteesta, sitten määrärahat sukelsivat muun Suomen mukana lamaan.

Suomessakin osallistuttiin Kolumbuksen harharetken juhlintaan *500 vuotta Latinalaisen Amerikan valloitusta ja vastarintaa* -kampanjalla vuonna 1992. Kampanjalla haluttiin nostaa esiin maanosan alkuperäiskansojen oikeuksia ja painottaa paikallisen kulttuurin ja ympäristön huomioimista kehitysyhteistyössä.¹³

Vuosituhatluppuessa kehitysmaaliikkeessä alkoi globalisaatiokriittinen kausi: aloitettiin GATT-neuvotteluiden kritisointi ja WTO:n seuranta sekä MAI-sopimuksen kaataminen. Mika Rönkkö selvittää: ”(S)illon tuli tää MAI-sopimus, joka oli sit semmoinen, jossain mielessä semmosen uudentyyppisen kansalaisliikehdinnän ensimmäinen keskeinen kokoaja. Joka niinkun monenvälinen investointisopimus MAI, se oli ehkä semmoinen tän uuden liikkeen

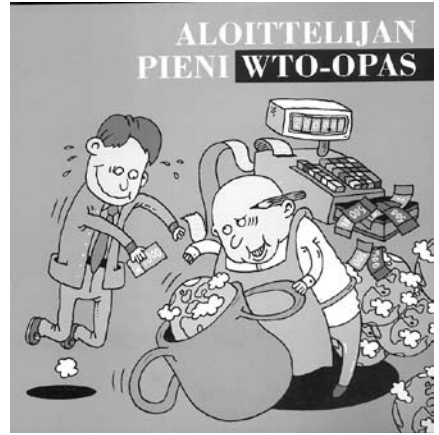
ensimmäinen verkosto, joka yhdisti etelän suuria liikkeitä ja pohjoisen ympäristöliikkeitä.”¹⁴

Maaailman sosiaalifoorumit alkoivat koontua joka toinen vuosi. ”(K)eskityttiin sit tähän sosiaaliforumiproessiin, jonka ideana oli se että aloitteet lähtee etelästä, riippumatta siitä että mitä kansainväliset valtainstituutiot tekee, et ne ei oo reaktioita niiden politiikalle vaan et se on proaktiivista toimintaa, se oli se idea”, toteaa Rönkkö.¹⁵

Nykyään Suomen kehitysyhteistyön määrärahoista yli 10 prosenttia (12,8 % vuonna 2009) suunnataan vuosittain kansalaisjärjestöjen kautta tehtävään kehitysyhteistyöhön.¹⁶ Kirkko on säilyttänyt asemansa kehitysyhteistyökentällä; viisi yhdestätoista ulkoasiainministeriön kansalaisjärjestökumppanista on kristillisiä järjestöjä.¹⁷ Köyhyyden vähentäminen ja YK:n vuosituhajulistuksen tavoitteet ovat Suomen virallisen kehitysyhteistyön lähtökohtia.

Kohderyhmänä ovat usein köyhät, naiset ja lapset, sillä tasa-arvo, ihmisoikeudet ja haavoittuvuus ovat virallisen kehityspolitiikan läpileikkaavana teemana. Haavoittuvina väestöosina nähdään lasten lisäksi vammaiset, alkuperäiskansat ja vähemmistöt. Tansania ja Mosambik ovat Suomen suurimmat yhteistyömaat, seuraavina ovat Sambia, Vietnam ja Etiopia.¹⁸

Valtion tukemien kehitysyhteistyötahojen rinnalla Suomessa toimii monenlaisia viralliseen kehityspolitiikkaan kriittisesti suhtautuvia järjestöjä, ryhmittymiä ja toimijoita. Perinteiset kehitysyhteistyöjärjestöt ovat edelleen osittain kiinni hyväntekeväisyysajattelussa, kun taas uudet liikkeet haastavat läntisen talouskasvu-uskon ja koko siihen tukeutuvan yhteiskuntajärjestelmän.

Maan Ystäväien julkaisema opas vuodelta 2000.

Ullakolta pelastettu SYL:n Vietnam-juliste.

Työväenmuseo Werstas kehitysmaaliikettä taltioimassa

Työväenmuseo Werstas tallentaa kehitysmaaliikkeen historiaa ainoana museona Suomessa. Tämän vuoden on meneillään Ulkoministeriön rahoittama projekti, jossa kerätään tehostetusti suomalaisen kehitysmaaliikkeen historiaa talteen aina 1960-luvulta nykypäivään. Hankkeen aikana

haastatellaan vajaata 20 kehitysmaaliikkeen toimijaa sekä kerätään museon kokoelmiin esineitä, valokuvia, videoita, julisteita ja muuta aineistoa. Kansan Arkisto on mukana keruussa arkistoaineiston osalta. Tarkoituksena on myös herätellä järjestöjä itse huolehtimaan historiastaan ja huomaamaan tekemänsä työn merkitys kansallisen historian kannalta. Liikkeen tutkimus on edelleen vähäistä, joten kokoelma tarjoaa tutkijoille ja opinnäytteiden tekijöille monia mahdollisuuksia.

Kehitysmaaliike on musealiselta kannalta kiinnostava keruukohde. Koska liike on noin 50-vuotias, ovat useimmat vanhimmistakin liikkeen veteraaneista vielä elossa ja täten syvää ja laadukasta keruuta on mahdollista saada alkuaajoista lähtien. Toisaalta kehitysmaaliikettä ei ole aina nähty merkittävänä yhteiskunnallisena toimijana ja paljon esineitä ja lehtiä sekä pienpainatteita on hävitetty merkityksettömänä muuttojen ja siivousten yhteydessä. Myös ihmisten vaihtuvuus järjestöissä asettaa haasteita esineistön säilyvyydelle. Aina uudet tulokkaat eivät osaa tallentaa aiempia saavutuksia eivätkä tunnista esineiden historiallista arvoa. Myöskään tieto ei välttämättä siirry vanhoilta konkareilta uusille tulokkaille, sillä ajoittain toiminta saattaa olla vain muutamien aktiivien varassa. Kuitenkin saatavilla oleva esineistö on usein hyväkuntoista suhteellisen nuoruutensa vuoksi ja aihe säilyy aktiivisena tulevaisuudessakin, joten on oletettavaa, että jatkossakin kokoelmaa saadaan kartutettua.

**Leena Ahonen FM, projektitutkija
kehitysmaaliikkeen historian
tallennusprojektissa, Työväenmuseo
Werstas**

Viitteet

- ¹ Thomas Wallgren. Kehitysliike muuttaa maailmaa - ja Suomea. Teoksessa Outi Hakkarainen & Anja Onali (toim.) *Suomi ja köyhdytetyt - Kehitysmaaliike vuosituhanen vaihteessa*. Like, Helsinki 2005, 13-14.
- ² Kepan jäsenjärjestöt <http://www.kepa.fi/mika_kepa/kepan_jasenjarjestot>, luettu 30.8.2010.
- ³ Börje Mattssonin haastattelu 24.5.2010, Työväenmuseo Werstaan arkisto.
- ⁴ Börje Mattssonin haastattelu 24.5.2010, Työväenmuseo Werstaan arkisto.
- ⁵ Kristiina Hallman. *Tottelisinko? Suomalaista Sadankomiteaa vuodesta 1963*. Suomen Sadankomitealiitto ry, Helsinki 1986, 26.
- ⁶ Alanaatu, Ritva. *Suomi ja kehitysyhteistyö*. Ulkoasiainministeriö, Helsinki 1974, 17.
- ⁷ Siitonen, Lauri; Sitari, Taimi: *Kehitysyhteistyön perusteet ja toteutus*. Gaudeamus, Helsinki 1990, 82–84.
- ⁸ Börje Mattssonin haastattelu 24.5.2010, Työväenmuseo Werstaan arkisto.
- ⁹ Mervi Janhusen haastattelu 29.3.2010, Työväenmuseo Werstaan arkisto.
- ¹⁰ Ville-Veikko Hirvelän haastattelu 20.5.2010, Työväenmuseo Werstaan arkisto.
- ¹¹ Mervi Janhusen haastattelu 29.3.2010, Työväenmuseo Werstaan arkisto.
- ¹² Hanna Laitinen ym. *Mitä kehitysavun jälkeen?* Kehitysyhteistyön Palvelukeskuksen julkaisusarja 6, Kehitysyhteistyön Palvelukeskus ry, Helsinki 1989.
- ¹³ Kehitystyön Kumppani-lehden erityisliite 3/91, 2–3, ks. myös Jussi Pakkasvirta ja Teivo Teivainen (toim.) *Kenen Amerikka? 500 vuotta Latinalaisen Amerikan Valloitusta*. Gaudeamus. 1992.
- ¹⁴ Mika Rönkön haastattelu 5.5.2010, Työväenmuseo Werstaan arkisto.
- ¹⁵ Mika Rönkön haastattelu 5.5.2010, Työväenmuseo Werstaan arkisto.
- ¹⁶ Kehitysyhteistyön muodot [<http://formin.finland.fi/public/default.aspx?nodeid=15335&contentlan=1&culture=fi-FI>] luettu 31.8.2010.
- ¹⁷ Kumppanuusjärjestöjä nyt yksitoista [<http://formin.finland.fi/public/default.aspx?contentid=193970&nodeid=15409&contentlan=1&culture=fi-FI>] luettu 30.8.2010 ja Tuki kumppanuusjärjestöille [<http://formin.finland.fi/public/default.aspx?nodeid=15436&contentlan=1&culture=fi-FI>] luettu 30.8.2010.
- ¹⁸ Suomen kehitysyhteistyö 2009. Ulkoasiainministeriö, Helsinki 2009, 15.

Siunattiinko Varkauden punaiset keväällä 1918?

Varkaudessa järjestettiin vuoden 2005 marraskuussa juhla, jossa piispa Wille Riekinen johdolla muisteltiin kansalaissodassa menehtyneitä punaisia. Alun perin seurakunnan tarkoituksena oli siunata 1918 veljeshautaan lasketut vainajat. Asiat saivat kuitenkin yllättävän käänteän, sillä järjestäjille kiiri tieto mahdollisesta toimeenpannusta punaisten siunauksesta. Kyseisen muistelun oli esittänyt Varkaudessa ruukinsaarnaajana toiminut Veikko Koivisto, jonka 79-vuotiaana tekemän kirjauksen mukaan punaiset olisi kaivettu haudasta ylös ja siunattu. Harvinaislaatuisen toimen mahdollisti Koiviston mukaan se, että mies itse oli saanut Ahlström-yhtiön paikallisen johdon siunaukselle suopeaksi.¹

Historiantutkimuksen ollessa tulkintaa lähdeaineiston vajavaisuus pakottaa tutkijan usein esittämään oletuksia tapahtuneesta. Lisäksi käytettyä lähdettä on peilattava muuhun lähdeaineistoon, jolloin myös lähteen uskottavuus tulee punnituksi. Tekstissäni

pohdin kysymystä, siunattiinko Ylä-Kankussa metsäkalmistossa ikiuntaan nukkuvat punaiset? Samalla tulen kyseenalaistamaan ruukinsaarnaajan vuosikymmeniä tapahtuneen jälkeen laatiman kirjauksen.

Varkauteen haudattujen punaisten siunaaminen on osa laajempaa paikallisen kansalaissodan tapahtumakokonaisuutta. Juuri tämän vuoksi asian tutkiminen on erityisen perusteltua. Siunaamisen ohella kirkon, suojeluskunnan, työväenliikkeen ja osin Ahlström-yhtiön paikallisjohdon suhteet olivat koetuksella myös muissa yhteyksissä. Punaisten haudalla tapahtui myös myöhemmin. Huhtikuussa 1922 haudalta ryöstettiin kookas muistokivi, joka oli pystytetty Ylä-Kankun hautausmaalle ainoastaan kaksi päivää aikaisemmin.²

Skismaa aiheutti lisäksi saman vuoden helluntaiksi suunniteltu suojeluskunnan lipun vihkiminen. Tästä tehtävästä tehtaansaarnaaja Kustaa Sarsa kieltäytyi. Perusteluksi Sarsa esitti, että vihkimisen jälkeen hän

ei enää olisi voinut olla koko seurakunnan pappi.³ Sarsan radikaalia ajattelua osoitti se, että hän oli vuonna 1913 Helsingin yliopiston teologian ylioppilaiden viikkokokouksessa puhunut sosialismin historiallisesta oikeutuksesta⁴.

Dokumentit ja muistitieto

Varkautta on tutkittu todella runsaasti. Perinteentutkimuksen professori Seppo Knuutilan arvion mukaan Varkaus saattaa olla kokoluokassaan maailman tutkituin kaupunki.⁵ Paikkakunnan vaiheista on laadittu kaksi laajaa historiateosta, Hannu Soikkasen *Varkauden historia* (1963) ja Hannu Itkosen *Varkautelaisten vuosisata* (2004). Vaikka molemmissa teoksissa tarkastellaan varsin laajasti vuoden 1918 tapahtumia jälkiselvittelyineen, niin minkäänlaista mainintaa punaisten haudasta kaivamisesta ei ole.⁶ Aineistoa kerätessään tutkijat eivät myös ole löytäneet merkintöjä Koiviston esittämästä siunaamisesta. Edes Varkauden seurakunnan arkistosta ei löydy tietoa toteutetusta siunauksesta. Näin ollen Veikko Koiviston muistelu näyttää jäävän ainoaksi kirjalliseksi lähteeksi, jossa siunaus todetaan suoritetuksi.

Varkauden vuoden 1918 tapahtumat olivat poikkeuksellisen veriset. Jaakko Paavolainen on osoittanut tutkimuksessaan, kuinka yli 10 prosenttia paikkakunnan miesväestöstä sai teloituksissa surmansa⁷. Tapahtumien traagisuus synnytti suhteellisen pienellä paikkakunnalla runsaasti muistelukyötä, jonka tuotoksia on huomattavalta osin säilynyt aina nykypäiviin saakka. Onkin syytä kysyä, onko paikallisessa muistitiedossa jälkiä siunauksesta? Koska pienen teollisen yhdyskunnan kansalaissodan traagisista tapahtumista on kerrottu koko lailla paljon, luulisi ruumiiden esiin kaivamisen kulkeutuneen muisteluihin.

Kansalaissodan paikallisia teloituksia, ruumiiden kuljetuksia ja hautauksia käsiteltiin puheissa. Yksi tapahtumien avainformanteista oli haudankaivaja Niiranen. Varkauden tapahtumia elämäkertakirjoituksessaan valaisseen Veikko Tarvaisen mukaan haudankaivaja Niiranen kertoi veljeshautaan lasketun 457 vainajaa. Ruumiiden määrän Niiranen oli muistelun mukaan kirjannut tupakka-askin kanteen.⁸ Toinen keskeisesti tapahtumissa mukana ollut henkilö oli työmies Viljam Pulliainen, joka aseella uhaten pakotettiin kuljettamaan surmattuja punaisia Ylä-Kankun hautausmaalle. Kuitenkaan enempiä haudankaivaja Niiranen kuin Raato-Pulliaiseksi haukuttu vainajien kyytimieskään eivät aikanaan puhuneet läheisilleen mitään mahdollisesta siunauksesta. Vielä 1990-luvulla molempien miesten omaiset muistelivat tapahtumia ilman minkäänlaista mainintaa ruumiiden haudasta kaivamisesta.

Varkaudessa järjestettiin 1998 Kansallinen ja paikallinen vallankumous -seminaari, jossa käsiteltiin 80 vuoden takaisia tapahtumia⁹. Asioiden kiinnostavuutta osoittivat sekä runsas osanotto että kahden päivän aikana käydyt vilkkaat keskustelut. Toisena seminaaripäivänä tehdyn hautausmaavierailun yhteydessä esiin nousi lukuisia yksittäisiä tapahtumia, mutta siunausasiasia ei käsitelty sanallakaan. Voimallisimmin nousi esille suojeluskuntalaisten 1922 toimeenpanema punaisten hautamuistomerkin ryöstö ja järvenpohjaan upottaminen¹⁰. Mitenkään poikkeuksellisesta valkoisen terrorin toimesta ei toki ollut kyse, sillä punaisten muistomerkkejä tuhottiin 1920-luvulla Varkauden lisäksi ainakin Hämeenlinnassa, Lahdessa, Riihimäellä ja Turussa¹¹. Seminaarissa puhunut Hannu Soikkanen ei siunauksesta maininnut, vaikka oli tehnyt alustustaan varten arkistotyötä¹². Myöskään paikallisen muistitiedon keruuprojektijulkaisujen kan-

sien väliin ei ole kertynyt mainintoja siunauksista, vaikka vuoden 1918 tapahtumat ovatkin näyttävästi esillä¹³.

Valokuvat ja lehtiaineisto

Varkauden kansalaissotatapahtumista on säilynyt valokuvia, joista osan näkeminen on edelleenkin järkyttävä kokemus¹⁴. Valokuvaajana tapahtumia ikuisti Ivar Ekström, joka tallensi sotatapahtumia muillakin paikkakunnilla. Valokuvat tallentuivat myös jo vuonna 1919 Varkauden suojeluskunnan julkaisemaan teokseen *Sotakuvia Savon ja Karjalan rintamilta*.¹⁵ Luultavaa on, että toteutetusta siunaustilaisuudesta olisi otettu valokuvia. Näin meneteltiin muuallakin Suomessa.

Toisaalta sillekin, että valokuvia ei olisi otettu, saattaa olla oma selityksensä. Mikäli siunaus toteutettiin myöhemmin keväällä, Ivar Ekström ei ollut enää kameroineen Varkaudessa. Ekström eteni rintamavalokuvaajana muun valkoisen armeijan mukana ensin kohti Mäntyharjua ja sieltä Karjalaan.¹⁶ Luultavaa kuitenkin olisi ollut, että siunaustilaisuuteen olisi saatu joku toinen kuvaaja.

Lehtiaineiston osalta suurin hankaluus piilee siinä, että vuonna 1918 Varkaudessa ei ilmestynyt paikallislehteä. Varkauden Lehti alkoi ilmestyä vasta vuonna 1919, joten autenttista paikallislehden kuvausta tapahtumista ei edes voi olla olemassa. Oletettavaa kuitenkin on, että dramaattista siunausta olisi käsitelty myöhempinä vuosina. Näin ei kuitenkaan tapahtunut. Maakunnallinen ja valtakunnallinen lehdistö seurasi jossakin määrin Varkauden tapahtumia. Siunauksen kaltainen tilaisuus olisi hyvinkin saattanut ylittää ajan ”uutiskynnyksen”.

Asian olisi luullut kiinnostavan etenkin sen suhteen, että ruumiiden ylöskaivaminen olisi antanut vastauksen jo varhain käynnistyneeseen keskusteluun vainajien määrästä.

Varmaa on, että ruumiiden ylöskaivaminen olisi saanut jonkun läsnä olleen laskemaan punahautaan lasketut vainajat. Tiedossa on, että suojeluskunnat suorastaan vastustivat provokaatioiden pelossa hautojen avaamista. Erityisesti sellaisten hautojen avaamista pidettiin suorastaan ”pelottavana toimenpiteenä”, joissa oli useita ”rangaistuja”¹⁷

Siunattiinko punaiset?

Vastausta mahdollisesta siunaamisesta voi hakea myös pohtimalla kyseisen ajan paikallista ilmapiiriä ja ihmisten välisiä suhteita. Kaikki aineisto viestii yksiselitteisesti, vaikka varkautelainen yhdyskunta repesi jyrkästi kahtia. Hävinnyt punainen ja voittanut valkoinen osapuoli kantoivat vuosikymmeniä kaunaa toisiaan kohtaan. Hannu Soikkasen mukaan vielä 1960-luvun alussa ei oltu avoimesti valmiita puhumaan vuoden 1918 tapahtumista. Tämän sai myös kokea ulkopuolelta Varkauteen tullut paikallishistorian kirjoittaja.¹⁸ Kiinnostava seikka on myös se, että Varkauden historia kirjoitettiin ilman minkäänlaista historiatoimikuntaa. Soikkasen kertoman mukaan silloinen kaupunginjohtaja ei halunnut valita tällaista elintä. Syyksi hän ilmoitti, että minkäänlainen toimikunta ei pääsisi yksimielisyyteen vuoden 1918 tapahtumista.¹⁹

Teloitusten jälkeisessä ilmapiirissä siunauksen toteuttaminen ei olisi ollut aivan ongelmaton. Siunaus olisi tuolloisen surun ja jopa keskinäisen vihan oloissa repinyt auki lisää haavoja. Ajan ilmapiirin arviointi puhuikin sen puolesta, että siunausta ei olisi toteutettu. Kun otetaan vielä huomioon sekin, että kirkon tehtävät jäivät hautajaisissa kansalaissodan aikoihin varsin vähäisiksi, niin mittavaan ruumiiden ylöskaivamiseen ja siunaamiseen tuskin olisi ryhdytty²⁰.

Kysymykseen, siunattiinko punaiset keväällä 1918 Varkaudessa, ei olemassa olevan

lähdeaineiston varassa kyetä täysin aukottomasti vastaamaan. Joka tapauksessa ruukinsaarnaaja Veikko Koiviston kirjallinen muistelu vaikuttaa epäuskottavalta. Muistelu kirjattaessaan mies oli jo 79-vuotias, joten muisti on saattanut hyvinkin pettää. Pappien asettuessa kansalaissodassa valkoisen armeijan puolelle saattoi ruukinsaarnaaja vanhuudenpäivinä silotella itseään vaivaamaan jäänyttä traumaattista kokemusta. Tulkintani mukaan punaisia ei siunattu Varkaudessa ainakaan Veikko Koiviston esittämällä tavalla.

Hannu Itkonen, professori
Jyväskylän yliopisto

Viitteet

- 1 Ruukinsaarnaaja Veikko Koiviston muistelu. Moniste. Varkauden kirkkoherra Olli Tynkkynen kertoi (puhelinhaastattelu 20.9.2010) kyseisen Koiviston kirjoittaman muistelun kopion löytyneen Varkauden tehtaalta muistohuoneesta, johon punaiset saarrettiin valkoisten hyökättyä Varkauteen. Paperityöläisten ammattiosasto on koonnut muistohuoneeseen vuoden 1918 paikallisista tapahtumista kertovaa aineistoa. Koska tilaisuuden luonne muuttui ja piispa Riekinen ei toimittanut siunausta, tiedotettiin asiasta myös minulle. Oma osuuteni tilaisuudessa oli tutkijan katsaus paikallisiin tapahtumiin väen siirryttyä haudalta Varkauden kirkkoon.
- 2 Hannu Itkonen. *Varkautelaisten vuosisata*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran tutkimuksia 944. Helsinki 2004.
- 3 Itkonen (2004), 142-143.
- 4 Tarja-Liisa Luukkanen. Teologian ylioppilaat, työväenkysymys ja sosialismi. Teoksessa I. Huhta (toim.) *Sisällissota 1918 ja kirkko*. Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran toimituksia 212. Helsinki 2009.
- 5 Hannu Itkonen. *Varkauden tutkimukset ja tulkinnat*. Joensuun yliopisto. Karjalan tutkimuslaitoksen raportteja. N:o 1/2008. Joensuu. Varkaus 2008, 9.
- 6 Hannu Soikkanen. *Varkauden historia*. Varkauden kaupunki 1963; Itkonen 2004.
- 7 Jaakko Paavolainen. *Poliittisen väkivaltaisuus Suomessa 1918. II. Valkoinen terrori*. Helsinki 1967, 174-175. Surmansa saaneiden prosenttilukuja esitettäessä on muistettava, että Varkaudessa teloitettiin myös muualta paikkakunnalle saapuneita punaisia. Lisäksi Varkaus ei ollut vuonna 1918 itsenäinen kunta, vaan Joroisten ja Leppävirran rajamailla sijainnut ruukkiyhdyskunta. Veriset Varkauden tapahtumat ovat joka tapauksessa olleet, sillä paikkakunnan 10,2 prosentin teloitettujen määrää lähemmäksi ylettiin Sääksmäellä yli puolet pienemmällä luvulla (4,9 %).
- 8 Tarvainen Veikko. *Työläisurheilijan elämäkerta*. Moniste.
- 9 Ks. Hannu Itkonen (toim.) *Varkaus, Suomi ja vuosi 1918. Kansallinen ja paikallinen vallankumous*. Varkauden museon julkaisuja 7. Varkaus 2000.
- 10 Ks. tapahtuneesta Soikkanen (2000), 653; Itkonen (2004), 139-141.
- 11 Ulla-Maija Peltonen. *Muistin paikat. Vuoden 1918 sisällissodan muistamisesta ja unohtamisesta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 894. Helsinki 2003, 239.
- 12 Hannu Soikkanen. Mitä Varkauden historia ei kysynyt vuodesta 1918. Teoksessa H. Itkonen (toim.) *Varkaus, Suomi ja vuosi 1918. Kansallinen ja paikallinen vallankumous*. Varkauden museon julkaisuja 7. Varkaus 2000.
- 13 Ks. Jaakko Hendolin (toim.) *Rehellinen Varkaus. Varkautelaiset kertovat*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Kansanelämän kuvauksia 12. Helsinki 1980, 137-155.
- 14 Ks. Jukka Kukkonen. Punamustavalkea. Teoksessa Jukka Kukkonen & Elina Heikka (toim.) *Punamustavalkea. 1918 kuvat*. Avain / Suomen valokuvataiteen museon julkaisuja 24. Helsinki 2008, 82-83.
- 15 Ivar Ekström. *Sotakuvia Savon ja Karjalan rintamilta*. Varkauden Suojeluskunta. Varkaus 1919.
- 16 Ekström (1919).
- 17 Tikka Marko. Kirkko ja suojeluskunnat. Järkiavioliitto, pakoavioliitto vai epäpyhä allianssi? Teoksessa I. Huhta (toim.) *Sisällissota 1918 ja kirkko*. Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran toimituksia 212. Helsinki 2009.
- 18 Soikkanen (2000), 69-71.
- 19 Soikkanen (2000). 70.
- 20 Ks. Juha Poteri. Valkoisten sankarihautajaiset. Teoksessa I. Huhta (toim.) *Sisällissota 1918 ja kirkko*. Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran toimituksia 212. Helsinki 2009.

Alistumattomuus sosiaalisena toimintana

Pro gradu -tutkimuksen kysymyksenä on, voiko alistumattomuudella olla prososiaalisia piirteitä, jotka paljastuvat ymmärtämällä toimijan omia intentioita, tarkoituksiperiä. Tätä lähestytään analysoimalla paitsi seuraavien henkilöiden elämäkertoja, myös joidenkin kohdalla heidän teoksiaan. Kohteena ovat Sokrates ja Diogenes Sinopelainen, jotka molemmat ovat antiikin Ateenan konventioita uhmanneita filosofeja, ranskalainen sotilasjohtaja Jeanne D'Arc, saksalainen uskonpuhdistaja Martti Luther, neuvostoliittolainen toisinajattelija-kirjailija Mihail Bulgakov sekä Sophie Scholl, joka oli vastarinta-aktivisti Natsi-Saksassa.

Konformistinen anti- ja prososiaalisuuden määritelmä osoittautui liian suppeaksi, koska se ei huomioi toimijan intentioita. Prososiaalisiksi intentioksi osoittautui muun muassa yksilöllisen autonomian suojeleminen muiden oikeuksia kunnioittamalla. Tutkimuksessa osoittautui myös, että alistumattomuus voi olla prososiaalista. Prososiaalista alistumattomuutta on prososiaalista toimintaa estävän antisosiaalisen normin tai muun vaatimuksen kumoaminen. Kritiikkiä kohtasi käsitys, jonka mukaan toimija ei voi tiedostaa muiden toimijoiden intentioita. Lisäksi esitettiin määritelmälle sosiaalisuudesta seurallisuutena vaihtoehdoksi määritelmä sosiaalisuuden normatiivisuudesta ja ideaalista.

Tutkimustulokset ovat kannustavia, kun arvioidaan sellaista normien vastaista toimintaa, jossa huomioidaan toimijan intentiot ja jossa sosiaalisissa suhteissa pyritään tiedostamaan toisen toimijan subjektius. Nämä viittaavat toiminnan moraalisuuden riippumattomuuteen yhteiskunnan normeista.

Juuso Frisk

Artikkeli perustuu pro gradu -tutkielmaan Alistumattomuus sosiaalisena toimintana. Turun yliopisto, sosiologia, 2009.

Gitarrernas armé i USA 1968–1971

År 1968 bildades i Detroit, Michigan ett politiskt parti inom som fick namnet the White Panther Party. Partiet hade utformats inom ramarna för ett fredligt konstnärskollektiv men kom under sin korta verksamhetstid (1968–1971) att i sitt parti-program och sin retorik stå för ytterst radikala åsikter och våldsam socialistisk kulturrevolution.

Partiets verksamhet inom den amerikanska nya vänstern är intressant ur två olika perspektiv och bägge behandlar jag i min Pro gradu avhandling. För det första speglar partiets historia fenomenet med opolitiska sammanslutningar som på i vissa fall mycket kort tid under slutet av 1960-talet omvandlades till extremistiska organisationer. Vilka var orsakerna bakom att dessa rörelser plötsligt började agitera för fullskalig revolution? För det andra utgör partiet ett lysande exempel på den federala övervakningen av vänstersinnade sammanslutningar i USA vid den här tiden. Mycket av partiets budskap riktades speciellt mot FBI:s i många fall icke grundlagsförenliga bevakning och de ständiga trakasserierna från myndigheternas sida.

I sin strävan mot störtandet av den amerikanska kulturen som ansågs ensidiga och

begränsande, hade The White Panther Party under slutet av 1960-talet ett helt nytt hjälpmedel, rock'n'roll.

Partiets karismatiske ledare, John Sinclair, insåg snabbt att medlet för att väcka och locka ut ungdomen på barrikaderna var högljudd rockmusik. Beväpnade till tänderna både med gevär och elgitarer och med rockgruppen MC5 i främsta ledet, beslöt man sig för att skaka om det efterkrigstida USA. I slutändan avstannade ändå revolutionen och får idag ses snarare som ytterligare ett uttryck för tonårsfrustration än ett moget politiskt ställningstagande.

Jonathan Isaksson

Artikkeli perustuu pro gradu -tutkielmaan Politisk aktivism genom rock 'n' roll. Ett konstnärskollektivs radikaliserings och dess totala angrepp av kulturen. Åbo Akademi, Allmän historia, 2008.

SKDL:n naiskansanedustajat valtakunnan politiikassa 1945–1947

Vuoden 1945 maaliskuussa järjestettiin ensimmäiset sodanjälkeiset vaalit, joissa juuri perustettu Suomen Kansan Demokraattinen Liitto (SKDL) ylsi merkittävään vaalivoittoon. Vaalien myötä Suomen sisäpoliittiset voimasuhteet siirtyvät voimakkaasti vasemmalle ja vasemmisto pääsi poliittisesta paitsiostaan. Vuosien 1945–1947 valtiopäivillä SKDL:n riveissä toimi yhdeksän naiskansanedustajaa: Olga Virtanen, Elli Stenberg, Tyyne Tuominen, Hertta Kuusinen, Anna Nevalainen, Sylvi-Kyllikki Kilpi, Kaisu-Mirjami-Rydberg, Elsa Karppinen ja Hella Wuoljoki.

Naispoliitikkojen määrä nousi SKDL:ssä verrattain suureksi, ja he nousivat näkyvästi valtakunnan politiikkaan. Tutkimuksessa tarkastellaan näiden yhdeksän kansanedustajan poliittista toimintaa valtiopäivillä 1945–1947. Vaikka osaa edustajista on tutkittu paljonkin, heidän varsinaiseen valtiopäivätyöhönsä syvemmin keskittyvää tutkimusta ei ole aiemmin juurikaan tehty.

Valtiopäivätoimintaa seurataan erityisesti näiden naiskansanedustajien tekemien aloitteiden (yht. 51) sekä heidän eduskunnassa pitämiensä puheenvuorojen (yht. 213) avulla. Myös valiokuntatyötä sivutaan jonkin verran. Päälähteinä tutkimuksessa toimivat Valtiopäiväasiakirjat vuosilta 1945–1947 sekä SKDL:n eduskuntaryhmän pöytäkirjat ja SKDL:n eduskuntaryhmän työvaliokunnan pöytäkirjat vuosilta 1945–1948.

Huomattavaa SKDL:n naiskansanedustajissa on, etteivät he muodostaneet selkeästi yhtenäistä ryhmää. Heitä erottivat toisistaan muun muassa poliittinen menneisyys, koulutustaso ja asema puolueessa. Eduskuntatyössäkään naiset eivät toimineet yhtenäisenä rintamana, vaan työn painopisteet erosivat toisistaan. Naisten työskentelyn kohteina olivat muun muassa sivistys- ja koulutuskysymykset, kuten koulujärjestelmän kehittäminen ja kulttuurin demokratisoiminen, aluepolitiikka, päivähoito, tasa-arvoinen palkkaus sekä erilaiset sodanjälkeisen yhteiskunnan haasteet. Erityisesti Hertta Kuusinen erottuu yleispoliittikkona, joka tarttui SKDL:n keskeisiin poliittisiin kysymyksiin.

Senja Kallio

Artikkeli perustuu pro gradu -tutkielmaan Kommunisteja, kansademokraatteja vai naispoliitikkoja? SKDL:n naiskansanedustajien eduskuntatyöskentely valtiopäivillä 1945–1947. Oulun yliopisto, Suomen ja Skandinavian historia, 2010.

Katolilainen aktivismin keulakuva

Radikalismien vuosikymmen, 1960-luku, nosti Yhdysvalloissa esiin hyvin erilaisissa kulttuurisissa ympäristöissä varttuneita yhteiskunnallisia toimijoita. Katolinen pappi ja yhteiskunnallinen aktivisti Daniel Berrigan kohosi yhdeksi nuorten uusvasemmistolaisien ihannoimaksi esikuvaksi. Yhteisten ihanteiden ja tavoitteiden takaa löytyy kuitenkin eroavuuksia.

Berriganilla ja muotoutuvalla uusvasemmistolla oli 1960-luvun alussa yhteiset tavoitteet. Molemmat työskentelivät mustien kansalaisoikeustaistelussa ja auttoivat vähäosaisia kaupunkien slummeissa. Keskeiset erot löytyvät aatteellisesta taustasta. Kun Berrigan uskoi 1930-luvun katolisen kirkon reformistien ja kristillisen vasemmiston tavoin, että katolista kirkkoa ja yhteiskuntaa uudistetaan parhaiten vähäosaisia auttamalla, ammensi uusvasemmisto opillisen sisältönsä poliittisesta vasemmistolaisuudesta. Vietnamin sodan vastustamisen noustua poliittisen toiminnan keskiöön ja massaliikkeeksi, vakaumukselliset erot paljastuivat selkeämmin. Berrigan vastusti sotaa evankeliumista kumpuavasta ihmisten rakastamisesta, elämän kunnioittamisesta ja oikeudenmukaisuudesta. Uusvasemmistoa puolestaan motivoi vaara joutua itse sotaan ja halu määritellä politiikan sisältö – pyrkiä päästä valtaan.

Vuosikymmenen lopulla turhautunut uusvasemmisto jakaantui ja väkivaltaistui. Väkivallattomuuteen uskova Berrigan kehitti uuden tavan vastustaa sotaa, rituaalisen protestoinnin. Berrigan pyrki muutokseen ihmisten omassatunnossa. Hänelle omaisuuden tuhoaminen oli oikeutettua, sillä se palveli moraalisia päämääriä. Molemmissa tavoissa lopputulos oli kuitenkin sama: vankeja ja teatraaliset oikeudenkäynnit.

Aku Karjalainen

Artikkeli perustuu pro gradu -tutkielmaan Rauhan, omantunnon ja aktivismin nimeen. Daniel Berriganin suhde katoliseen kirkkoon ja uusvasemmistolaisuuteen 1960-luvun Yhdysvalloissa. Turun yliopisto, yleinen historia, 2008.

Mödrar och arbete under tidigt 1900-tal

Kvinnoaktivister i Finland och internationellt i början av 1900-talet anses ha använt maternalistiska eller samhällsmoderliga strategier för att skapa ett kvinnligt medborgarskap baserat på idén om moderlighet i familje- och samhällsliv. Forskningen har visat att finländsk maternalism tog hänsyn till att förvärvsarbete var en del av många kvinnors och mödrars vardag. I min avhandling pro gradu *Mödrar som arbetande medborgare – kvinnoaktivister och formuleringen av ett politiskt problem 1905–1950* fokuserar jag på de sätt på vilka finländska kvinnoaktivister formulerade en medborgerlig roll för mödrar som gav utrymme för förvärvsarbete.

Materialet utgörs av artiklar ur kvinnotidskrifter från perioden 1905–1950, som analyserats med hjälp av retorikanalys. Tidskrifterna utgjorde arenor för kvinnoaktivisters politiska aktörskap och representerar kvinnoaktivism inom såväl arbetarrörelse som borgerlighet. Studien visar att kvinnoaktivister under det tidiga 1900-talet allt mer började synliggöra mödrars arbete i offentligheten. Utifrån skilda ideologiska utgångspunkter växte under denna tid ett försvar för arbetande mödrar fram som inte enbart kan förstås som maternalistiskt. Med olika tyngdpunkter argumenterade kvin-

noaktivisterna i de undersökta tidskrifterna för att mödrar kunde vara goda medborgare antingen de gjorde moderskapet till sitt yrke och arbetade i hemmet eller valde förvärvsarbete utanför hemmet.

Jeannette Laurén

Artikkeli perustuu pro gradu -tutkielmaan Mödrar som arbetande medborgare. Kvinnoaktivister och formuleringen av ett politiskt problem 1905–1950. Helsingin yliopisto, yleinen sosiologia, 2008.

Suurlakkoradikalismia maaseutuyhteisössä

Venäjän lakkoliikehdintä syksyllä 1905 heijastui myös Tampereen kupeessa sijaitsevaan Kangasalan maaseutupitäjään, jossa suurlakon poikkeustilanne mahdollisti paikallisen konfliktin puhkeamisen. Piilevät maaseutuyhteisön sisäiset jännitteet olivat saaneet kasvualustaa taloudellisista, poliittisista ja sosiaalisista ongelmista. Yhteiskunnan alimpien kerrosten kokemukset köyhyydestä, kurjuudesta ja alistamisesta sytyttivät rahvaan alkukantaisen vihan, kaunan ja katkeruuden.

Kokemukset omistamattomuudesta ja oikeudettomuudesta kasautuivat pitkän ajan kuluessa kollektiiviseksi sosiaaliaggressioksi, joka sai suurlakkomyllerryksessä tilaisuuden tulla esiin rahvaan vastarintaisena asenteena yhteisön valtaeliittiä kohtaan. Myös sivistyneistön reagointi helmikuun manifestiin oli opettanut rahvaalle, että vallitsevia olosuhteita on mahdollista vastustaa ja mielipiteensä voi tuoda julki.

Kangasalla vastarinta, sosiaaliaggressio, sosialismin opit ja Työväenyhdistys Kuo-hun aktiivisuus johtivat suurlakkoviikolla

työväen radikaaliin toimintaan. Toiminta sisälsi punaisen julistuksen hyväksynnän, virkamiesten erottamiset, lakkokokousten järjestäminen, lakkokaartin perustamisen ja yleislakkoon ryhtymisen. Yleislakon aloittaminen kärjisti porvarillisten ryhmien ja työväen väliset suhteet. Väkivaltaisuuksilla uhkailu ja epäjärjestys herättivät pelkoa ja levottomuutta, mutta lakon päätyminen rauhoitti tilanteen. Suurlakko vahvisti työväen luokkatietoisuutta ja voimaa, kun taas patriarkaaliset, ikaikaiset valtasuhteet paljastuivat hauraksi ja alttiiksi muutokselle.

Eliisa Lehto

Artikkeli perustuu pro gradu -tutkielmaan Konflikti, kokemuksellisuus ja työväen radikalismi poliittisten ryhmien välisissä suhteissa vuoden 1905 suurlakon vaiheilla Kangasalan maaseutupitäjässä. Helsingin yliopisto, poliittinen historia, 2010.

Kuokkavierasjuhlat ja julkinen mielipiteenmuodostus

Vuosina 1996–2003 ja 2006–2007 järjestetyt itsenäisyyspäivän mielenosoitukset herättivät laajaa julkista keskustelua 2000-luvun alussa. Olen pro gradu -tutkimuksessani analysoinut tapahtumaan liittyvää julkisuutta ja arvioinut sen vaikutuksia itse kuokkavierasliikkeeseen. Analyysistä käy ilmi, kuinka kuokkavieraat aluksi hyväksyvä julkisuus muuntui radikalismien otaksutun eskaloitumisen myötä niin, että kuokkavieraat nähtiin ensin uhkaavana, sitten triviaalina ja lopulta institutionaalisesti taltutettuna sekä merkityksensä menettäneenä ilmiönä.

Pohdin työssäni Kuokkavierasjuhlien mediareseptiä muiden vastaavien suomalais-

ten yhteiskunnallisten liikkeiden osakseen saaman julkisuuden suhteen. Samankaltaisia tulkinnallisia jakolinjoja on esiintynyt esimerkiksi opiskelija- tai eläinoikeusliikettä koskevissa näkemyksissä. Näihin verrattuna Kuokkavierasjuhlat kuitenkin marginalisoi- tiin jyrkästi. Radikalismia kavahtava suomalainen kollektiivisen toiminnan perinne näkyi torjuvassa suhtautumisessa tapahtu- maan, mutta yhtä hyvin myös tavoissa, joilla globaalin radikalismien vaikutteet saivat mie- lenosoituksissa järjestystä ja kurinalaisuutta korostavan ilmiön.

Tutkimukseni osoittaa, kuinka paikalli- ssa mittakaavassa radikaalit kansalaistot- telemattomuuden muodot, jotka ensin nos- tivat Kuokkavierasjuhlat julkisuuteen, saivat myös ennen pitkää osakseen niin ankaraa vastustusta, että koko tapahtuma tyhjeni liikevoimastaan. Työssäni muodostuu kuva mekanismeista, joiden avulla yhteiskunnal- lisia liikkeitä käsitellään suomalaisessa jul- kisuudessa sekä tuottamalla että purkamalla niiden oikeutusta.

Samu Lindström

Artikkeli perustuu pro gradu -tutkielmaan Demokratian kuokkavieraat. Kuokkavieras- juhlat yhteiskunnallisen keskustelun kohteena 1997–2007. Helsingin yliopisto, yleinen sosiologia, 2009.

Imperialistisen kapitalismin luonnollistava kulttuuri Jugoslavian hajoamisen kuvissa

Kapitalistisen todellisuuden vankistuminen vuosituhannen lopulla ei tarkoittanut aino- astaan pääoman vallan laajenemista talou- dellisissa suhteissa. Kulttuurisena ilmiönä

se tarkoitti yhtä lailla kapitalismia tukevien todellisuuskäsitysten ja ajattelutapojen le- viämistä. Tutkimuksessa tarkastellaan tätä porvarillisen hegemonian rakentumista 1990-luvun Suomessa. Jugoslavian hajoa- misen kuvat johdattavat sen jäljille, miten ihmisten suostumus hallitsevien ryhmien valtaan rakentuu, miten porvarillinen yhteis- kuntajärjestys luonnollistaa ja ikuistaa poliit- tisen ja historiallisen luonteensa sekä miten imperialismista hyötyvä kulttuuri oikeuttaa toimintansa siitä hyötyville ihmisille.

Jugoslavian hajoamissotien yhteydessä esitettiin joukko ongelmallisia tulkintoja. Näitä olivat kommunismia pakenevat de- mokratiat sotien kontekstina, balkanilaisten kulttuuriryhmien sotaisa luonne ja siviili- saatioiden historiallinen kamppailu sotien syynä sekä läntisten toimijoiden pyyteettö- mät rauhanponnistelut. Nämä merkitykset muuttuvat barthesilaisessa semioottisessa analyysissä porvarillista hegemoniaa tuke- viksi myyteiksi.

Lehtikuvat toimivat tutkimuksessa teks- tin näkökulman objektiivisuuden todisteina sekä kokonaisuuden ideologisen funktion vaientajina. Ammatilliset käytännöt rajoitti- vat lehtikuvaajien mahdollisuuksia. Jugosla- vian hajoamista esittäessään kuvien tekijät jäivät perinteisen sotakuvaparadigman van- geiksi. Mitä paremmin kuvaajat onnistuivat työssään, sitä voimakkaammin ideologia puhutteli kuvan katselijoita.

Tamas Matekovits

Artikkeli perustuu pro gradu -tutkielmaan Kulttuurin valon heijastuksia historiallises- sa blokissa – Jugoslavian hajoamisen kuvat 1990-luvun Suomessa imperialistisen kapita- lismien luonnollistavassa kulttuurissa. Helsingin yliopisto, poliittinen historia, 2009.

Politiikkapuheenvuorot Täällä Pohjantähden alla - trilogiassa

Pro gradu -tutkimukseni tarkastelee Väinö Linnan *Täällä Pohjantähden alla* -trilogian politiikkarepresentaatiota politiikan retorisen käsitehistorian näkökulmasta.

Tutkielmani lähtökohtana on Frank Ankersmitin teoria historiallisesta esittämisestä esteettisenä, uutta luovana toimintana. Esteettisen käsityksen mukaan menneitä aikaa koskeva esitys on kohteestaan itsenäinen substituutio, joka ilmentää kohteensa ohella luojansa metahistoriallisia kannanottoja. Tutkielmassani Kari Palosen teoksessaan *The Struggle with Time* (2006) esittelemät, politiikan aktiviteettia kuvaavat topokset muodostavat analyysityökalun, jonka lävitse luen trilogian politiikkapuheenvuoroja.

Keskeisenä tuloksena on, että Linnan teossarjassaan esittämät metahistorialliset kannanotot limittyvät kiinteästi Janne Kivivuoren henkilön edustamaan poliittiseen sankaruuteen. Kivivuoren edustama sosiaalidemokratia osoittautuu trilogian lopussa poliittiseksi voittajaksi. Poliittisen retoriikan käsitehistoriallisesta näkökulmasta tarkasteltuna *Täällä Pohjantähden alla* -teossarjasta hahmottuu normatiivinen kuva politiikasta harvojen taitona. Poliitiikan aktiviteetti on Linnalle sääntöjen puitteissa tapahtuvaa pelitilan laajentamista ja toiminnan oikeaa ajoittamista. Poliitiikan sääntöjen rikkominen kertoo pelitaidon puutteesta ja johtaa ulospelatuksi tulemiseen. Kokonaisuutena Linnan trilogiasta voidaan havaita viitteitä lisäksi siitä, kuinka kirjailija pyrki teokseensa osallistumaan myös päivänpoliittiseen keskusteluun.

Joel Niemi

*Artikkeli perustuu pro gradu -tutkielmaan *Politiikkaa Pohjantähden alla – Väinö Linnan Täällä Pohjantähden alla* -trilogian politiikkarepresentaatio politiikan retorisen käsitehistorian näkökulmasta. Jyväskylän yliopisto, vatio-oppi, 2009.*

Aleksandra Kollontai – marxilainen naisaktivisti

Tutkimuksessani tarkastelen Aleksandra Kollontain toimintaa ja roolia Venäjän työväenliikkeessä vuosina 1914–1922. Kollontai oli merkittävä bolshevikki ja naisasianainen, joka toimi Venäjän vallankumouksen jälkeen ministerinä ja myöhemmin diplomaattina. Tutkimuksessani selvitän, miksi ja miten hänestä tuli marxilainen ja myöhemmin bolshevikki. Tarkastelen myös Kollontain suhdetta marxilaisuuteen. Venäjän vuoden 1917 lokakuun vallankumouksen jälkeen hän osallistui monta kertaa Leniniä ja puoluepolitiikkaa kritisoivien oppositioryhmiin toimintaan. Kuitenkin myöhemmin hänestä tuli taitava diplomaatti ja vastustamansa politiikan kannattaja.

Kollontain kehitys ja liittyminen vallankumouksellisiin oli hyvin tyypillistä sen ajan yläluokan nuorisolle ja erityisesti naisille. Monien 1800-luvulla eläneiden nuorten venäläisten tavoin Kollontai innostui marxismista, koska se tarjosi tieteellisen selityksen yhteiskunnan epäoikeudenmukaisuudelle. Se tarjosi myös ratkaisun miehen ja naisen yhteiskunnalliselle epätasa-arvolle, josta Kollontai oli kiinnostunut.

Marxilaisuuden peruseräpäätteet, kuten muun muassa internationalismi, tasa-arvo ja työväenluokan erityisasema uuden yhteiskunnan luojana, olivat Kollontaille ohje-

nuorana hänen toiminnassaan ja päätöksenteossään. Työväenpuolue oli lähinnä väylä tai väline taistelussa marxismin puolesta. Sen takia hän usein kritisoi puoluepolitiikka ja Leniniä vuoden 1917 vallankumouksen jälkeen. Poliittisen ilmapiirin muutos vaikutti hänen lähtönsä diplomaattisiin tehtäviin samoin kuin hänen taipumiseensa työväenpuolueen politiikkaan. Hän myös pelkäsi tulevaisuuden eristetyksi ja menettävänsä työnsä oppositiotoininnan takia.

Regina Pruel-Santanen

Artikkeli perustuu pro gradu -tutkielmaan Madame Kollontai – sosialisti, marxilainen idealisti, reaalipoliitikko (vuodet 1914–1922). Turun yliopisto, yleinen historia, 2008.

Kamppailu kieltäytymisoikeudesta

Pro gradu -tutkimukseni käsittelee 1960-luvun aseistakieltäytymistä osana radikalismiksi ja sukupolvikonfliktiksi kutsuttuja ilmiöitä. Kuusikymmenluku oli Suomessa murroksen aikaa. Suuret ikäluokat kasvoivat aikuisiksi hyvin erilaisessa yhteiskunnassa kuin heidän vanhempansa, mikä poiki konflikteja muun muassa suhtautumisessa maanpuolustukseen ja armeijan käymiseen.

Tutkimusasetelmassani huomionarvoista on asevelvollisten vakaumusta tulkinneen asevelvollisten tutkijatoimikunnan ja nuorien aseistakieltäytyjien kohtaaminen. Mielienkiinto kohdistuu erityisesti siveelliseen eli ei-uskonnolliseen vakaumukseen vedonneisiin kieltäytyjiin. Ei-uskonnollinen vakaumus – ajalle herkkine vivahteineen – tarjoaa hedelmällisen näkökulman muuten jo monipuolisesti tutkittuun 1960-lukuun ja nuorisoradikalismiin.

Teoreettisena lähtökohtana tutkimuksessa on käsitys sukupolvikuilusta, joka ilmenee asevelvollisen ja tutkijatoimikunnan kohtaamisissa, mutta myös julkisella näyttämöllä. Sukupolvi hahmottuu tutkimuksessa mannheimilaisittain kuusikymmenluvun mobilisoimana sukupolven fraktionä – ei niin sanottuna massasukupolvena.

Aseistakieltäytyminen ei kasvanut 1960-luvulla miksikään massaliikkeeksi. Päinvastoin, kyse oli usein raskaasta yksilöllisestä päätöksestä, jonka vain harva tunnustuksellinen uskovainen ja vielä harvempi ei-uskovainen asevelvollinen päätyi tekemään. Kieltäytyjien vähäisyydestä huolimatta kamppailu aseistakieltäytymisoikeudesta nousi valtakunnanjulkisuuteen ja kasvoi osaksi radikalismien tarinaa Suomessa.

Olli Seuri

Artikkeli perustuu pro gradu -tutkielmaan Moraalijonglörismiä vakaumuksella. Kamppailu aseistakieltäytymisoikeudesta osana 1960-luvun suomalaista radikalismia ja sukupolvikonfliktia. Tampereen yliopisto, Suomen historia ja yleinen historia, 2008.

Freda 42 – talonvaltausliikkeen asialla

Freda 42 oli ensimmäinen pidempikestoinen asuntopoliittinen talonvaltausliike Suomessa. Se organisoi kymmenkunta talonvaltausta vuosina 1986–1988. Liikkeen vaikutus ulottui myös pääkaupunkiseudun ulkopuolelle. Perinteinen vasemmistolainen järjestötoiminta lamaantui 1980-luvulle tultaessa. Punaisen nuorison neuvoston aktiivit olivat kuitenkin vakiinnuttamassa talonvaltausta toimintamuotona Suomeen. Freda 42:n tapaus osoittaa, kuinka jako uusiin ja

vanhoihin yhteiskunnallisiin liikkeisiin on suuntaa-antava. Uusien yhteiskunnallisten liikkeiden taustalta löytyy vanhoissa liikkeissä ”järjestökoulunsa” käyneitä ja verkostonsa luoneita ihmisiä.

Freda 42:n toiminta hiipui noin kahden vuoden jälkeen. Liike onnistui saamaan paljon julkisuutta asuntopoliittisille vaatimuksilleen, käyttötarkoituksen muutoksia rakennuksiin ja ainakin tilapäisiä asuntoja ihmisille ympäri maata. Se teki toiminnallaan talonvaltausta sosiaalisesti hyväksyttäväksi aktivismin muodoksi Suomessa. Suurten voittojen puute johti kuitenkin liikkeen toimijoiden turhautumiseen ja toiminnan hiipumiseen.

Freda 42 oli yksi esikuva Suomen pitkäikäisimmän talonvaltausliikkeen, Oranssin, toiminnan käynnistymiselle, ja se on siten vaikuttanut talonvaltauksen käytäntöihin. Fredan toimijat kokivat liikkeen myös saavuttaneen tavoitteitaan etenkin poliittisen keskustelun herättäjänä.

Laura Tuominen

Artikkeli perustuu pro gradu -tutkielmaan Sorkkaraudalla kotiin – Freda 42 suomalaisena talonvaltausliikkeenä vuosina 1986-1988. Helsingin yliopisto, poliittinen historia, 2008.

Huominen kasvaa tänään!

Kansan Sivistysrahasto tukee apurahoja jakamalla kulttuuria, opiskelua ja yhteiskunnallista tutkimusta.

Mahdollisuus tukea ja jatkaa elämäntyötä

Ohjaamalla merkkipäivän onnittelet Kansan Sivistysrahastoon voi tukea mm. sosialidemokraattisen työväenliikkeen historiankirjoitusta. Oma nimeä kantavan rahaston kautta on mahdollisuus jatkaa elämäntyötä omiin arvoihin pohjaavilla apurahoilla.

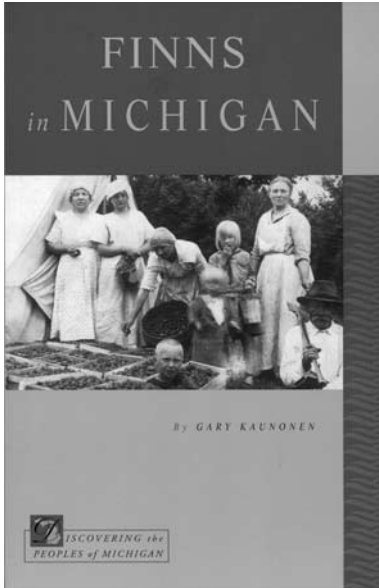
KSR –muistamisen ammattilainen

Voitte myös onnitella ja ottaa osaa KSR:n kirjekukilla ja adresseilla.

**KANSAN
SIVISTYSRAHASTO**

Puh. (09) 5868 530 ● muista@sivistysrahasto.fi
● www.sivistysrahasto.fi

Suomalaiset mainareina, piikoina, farmareina ja yhteiskuntakriitikkoina Michiganissa

Gary Kaunonen: *Finns in Michigan*. Michigan State University Press, East Lansing. 2008. 123 s.

Amerikansuomalainen Gary Kaunonen on kasvanut kahden kulttuurin vaikutuspiirissä, amerikkalaisen ja suomalaisen, mikä heijastuu myös hänen tutkimusaiheiseensa. Hän tutkii amerikansuomalaisten historiaa ja erityisesti amerikansuomalaisten työläisten ja työväenliikkeen historiaa, jonka hän katsoo jääneen aiemmissa tutkimuksissa laitapuolen asemaan. *Finns in Michigan* -kirjan johdannossa Kaunonen asettaa tehtäväkseen tutkia laajasti amerikansuomalaisten arjen ja työn historiaa Michiganissa niin hyvässä kuin pahassa paljastaen jopa sen rumimmat kohdat. Erityisesti Kaunonen lupaa keskittyä heihin, jotka raatoivat kaivoksissa, pelloilla, metsissä ja tehtaissa.

Amerikansuomalaisen työväestön historia oli muutakin kuin työtä, se oli myös järjestötoimintaa ja opiskelua. Kaunonen haluaa esitellä myös unohdetun työväenliikkeen opinahjon, Work People's Collegen, historiaa ja sen kytköksiä Michiganin suomalaisten elämään. Kaunosen mukaan aiempi tutkimus on luonut kuvan amerikansuomalaisista homogeenisenä siirtolaisryhmänä. Tämän kuvan hän aikoo murtaa tutkimalla suomalaissiirtolaisuuden, heidän työskentelyn ja ideologian monimuotoisuutta, eroavaisuuksia ja paikoin syviä erimielisyyksiä, jotka kaikki jättivät pysyvän jäljen Michiganin historiaan. Miten Kaunonen lunastaa lupauksensa, siitä seuraavaksi.

Rakenteellisesti Kaunonen jakaa työnsä neljään päälukuun ja yhteenvetoon. Pääluvuissa hän käy läpi suomalaissiirtolaisten muuttoa Michiganiin, heidän työuriaan ja työolosuhteita. Ensimmäisessä *Finns Out, "Jack-Pine Savages" In* -luvussa Kaunonen kirjoittaa Suomesta Amerikkaan suuntautuneen siirtolaisuuden syistä ja vaiheista, siirtolaisten sosio-ekonomisesta taustasta ja asettumisesta uuteen kotimaahansa, erityisesti Michiganin osavaltioon. Lisäksi hän kuvaa heidän kokemaansa koti-ikävä ja kulttuurista ulkopuolisuuden tunnetta amerikkalaisessa yhteiskunnassa. Tämän tunteen tuottavat etenkin sauna, naiset töissä, kuppaus, viina ja väkivalta.

Toisessa luvussa *Finns at Work in Michigan: Heavy Industry* Kaunonen tuo esille suomalaisten (miesten) työelämän sarat, urat ja eri aspektit. Hän käy läpi Michiganin kaivosteollisuuden ja suomalaisten mainaireiden vaiheita 1900-luvun alusta II maailmansodan alkuvuosiin. Mukaan mahtuvat kaivostyöolosuhteiden lisäksi myös suomalaisten ahkerasti ylläpitämä ammattiyhdistystoiminta lakkoineen ja dramaattisine tapahtumineen (The Italian Hall 1913 ja sen 73 uhria). Luvussa käsitellään myös

metsänhakkuita ja metsätyömaita sekä metsätyömiesten ammattiyhdistystoimintaa 1930-luvulla.

Kolmannessa luvussa *Finns at Work in Michigan: Traditional Labor* Kaunonen kuvaa kuinka suomalaissiirtolaiset sovelsivat jo Suomessa omaksunsa perinteisiä elinkeinoja, kuten maanviljelyä, marjastusta, kalastusta, viinanpoltoa ja poronhoitoa. Kaunonen laskee perinteiseksi työksi myös kotiapulaisen ja majatalon työntekijän ammatit, joihin nuoret siirtolaisnaiset usein sijoittuivat saavuttuaan Yhdysvaltoihin. Useimmat Amerikkaan lähteneet suomalaisnaiset olivat nuoria, naimattomia ja varmaankin työskennelleet piikoina kotimaassaan, mutta itsenäinen palkkatyö oli monelle uusi kokemus. Työskentely yläluokan kotiapulaisena tai ”poikatalon” siivous- ja keittiöapulaisena oli raskasta ja vaativaa, mutta jo tieto työmahdollisuuksista, taloudellisesta itsenäisyydestä rohkaisi nuoria, naimattomia naisia Ameriikanraitille. Tätä Kaunonen ei huomioi kirjassaan, vaan hän tarkastelee naisten työpäiviä paikallisesta, amerikkalaisesta näkökulmasta.

Neljännessä luvussa *Cultural Organizations of the Finns in Michigan* Kaunonen tutkii amerikansuomalaisten järjestöjä, niiden taustoja, tavoitteita ja toimintaa. The Finnish American Organizational Family Tree (sivulla 59) on hyvin informatiivinen ja selkeyttää amerikansuomalaisten järjestöjen historiaa ja vaiheita, sillä suomalaisen tapaan niitä oli paljon ja niille oli ominaista erimielisyydet, hajoamiset ja jakaantumiset. Amerikassa kerrotun vitsin mukaan oli hyvin todennäköistä, että jos näit kahden tai kolmen suomalaisen kävelevän yhdessä, he olivat menossa perustamaan osuuskunnallista, kirkollista tai ammatillista järjestöä. Jos taas näit heidän kulkevan eri suuntiin, olivat he todennäköisesti eronneet jonkun järjestön jäsenyydestä.

Kaunonen esittelee luvussa mielenkiintoisen jaon mustiin, keltaisiin, punaisiin, vaaleanpunaisiin ja valkoisiin suomalaisiin, mikä kuvaa suomalaisten sosiaalista ja poliittista asemaa ja asennetta Amerikassa. Black Finns -suomalaiset olivat mukana syndikalistiseksi luonnehditussa The Industrial Workers of the World (IWW) ammattiyhdistysliikkeessä. Red Finns -suomalaiset edustivat puolestaan perinteistä marxilaista ja myöhemmin bol evismilla höystettyä oppia vallankumouksesta. Yellow- ja Pink Finns olivat sosialidemokraattisen tai kristillisen työväenliikkeen kannattajia, ja White Finns -suomalaiset ammensivat arvonsa kapitalismista, kodista, uskonnosta ja isänmaasta. Kaunonen kertoo mielenkiintoisesti, kuinka näiden eriväristen suomalaissiirtolaisten elämä Michiganissa muotoutui ja risteytyi erilaisissa kirkollisissa ja poliittisissa järjestöissä, kuten Finn Hall ja raittiusliikkeen osuuskuntatoiminnassa, sekä kulttuurirennoissa. Tosin aihe on niin monisyinen ja -tasoinen, ettei 30 sivua riitä viemään aihetta pintaa syvemmälle saati tuomaan mitään uutta ja erityistä esiin.

Kaunonen perustaa kirjoittamansa vahvasti aikaisemmille tutkimuksille, joita ovat tehneet muun muassa Armas Holmio, Vilho Niitemaa, Reino Kero, Auvo Kostainen, Doulgas J. Ollila, Michael Karni ja Keijo Virtanen. Kaunonenkaan ei malta rajata tutkimusaihettaan selkeästi vaan käy lävitse kaikki tuttu vaiheet amerikansuomalaisten historiassa, mikä on puuduttavaa ja valitettavaa, varsinkin, kun hänellä on ollut käytössä rajallinen määrä sivuja (työ kuuluu *Discovering the Peoples of Michigan* -sarjaan, jossa on tietty formaatti).

Kaunonen lupaili johdannossa täysin uutta näkökulmaa amerikansuomalaisten, erityisesti työläisten, historiaan. Hän lupasi tutkia marginaaliryhmien menneisyyttä ja heidän rooliaan Michiganin historiassa.

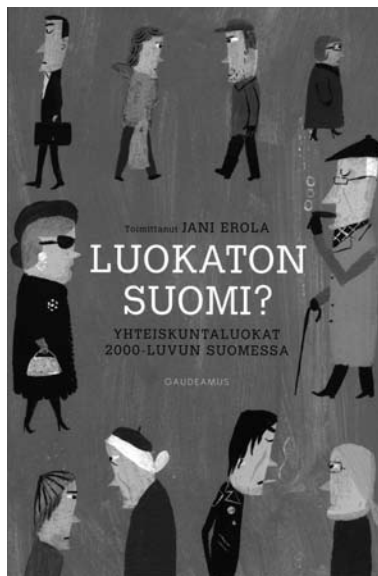
Vaikka työ ei tuo varsinaisesti mitään uusia tutkimustuloksia esiin, on se kompakti yhteenveto aiemmista amerikansuomalaisuuden historiaa käsittelevistä tutkimuksista, ja se toki painottaa suomalaisten siirtolaistyöläisten vaiheita.

Käytetty lähdemateriaali on suppea. Kaunonen käyttää arkistolähteitä, kuten kirjeitä, haastatteluja ja runoja, mutta lähinnä vain vahvistamaan jo aiempien tutkimusten tuloksia. Ehkä parhaiten Kaunonen onnistuu lunastamaan lupauksensa uusista tulkinnoista neljännen luvun synteessä, jossa hän pyrkii tarkastelemaan aiempien tutkimusten tuloksia työn ja ideologian näkökulmasta. Hän ei kuitenkaan onnistu täysin aihepiirin laajuuden ja monitasaisuuden vuoksi.

Kieli on sujuvaa, hyvin luettavaa. Kirjassa on kuusi sidebarsia, jotka kaikki eivät täytä tehtävänsä; *Finnglish* ja Giant Moilanen eivät liity tutkimusaiheeseen ja pullan ja pannukakun reseptitkin suomalainen tutkija julkaisisi jossain muualla tutkimuksensa liitteissä. Kirjan sisältö ja johdannossa esitetyt väitteet viittaavat vahvasti siihen, että *Finns in Michigan* on pikemminkin puheenvuoro 2000-luvulla käytyyn amerikansuomalaisten keskusteluun menneisyydestään kuin uusi avaus amerikansuomalaisuuden historiaan. Kirjan tehtävä lienee tuoda keskusteluun mukaan se osa amerikansuomalaisuuden historiaa, joka on jäänyt tai haluttu jättää unholaan 2000-luvun Amerikan uusisänmaallisessa ilmapiirissä. Suomessa Kaunosen kirja vahvistaa vanhoja käsityksiä, sillä yleensä amerikansuomalaisuudesta tulee ensimmäisenä mieleen ”eteläpohojalaaset” ja jo toisena Amerikan kommunistinen puolue johtajineen.

Ulla Aatsinki, FT, Tampereen yliopisto

Uutta luokkatutkimusta?

Jani Erola (toim.): *Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa*. Gaudeamus, Helsinki. 2010. 269 s.

Luokaton Suomi? -kirjan perustana ovat vuonna 2008 Turussa pidetyn luokkaseminaarin esitelmät. Artikkelikokoelmaan on päässyt mukaan myös joitakin muita kirjoittajia. Kirjan sisältö on suhteellisen laaja. Teoksessa on viisi osaa. Johdannon jälkeen tarkastellaan luokkien suhdetta koulutukseen, tuloihin, perherakenteeseen ja ajankäyttöön. Kolmannen osan aiheena on luokkien suhde yhteiskunnallisiin instituutioihin. Tällöin yhteiskuntaluokkia tarkastellaan suhteessa hyvinvointivaltioon, eurooppalaiseen yhteisöön sekä sosiaaliseen pääomaan. Neljäs osa koskee yhteiskuntaluokkien tutkimusta Suomessa. Lopuksi tulee yhteenveto.

Kirjan lukeminen saa aikaan melko kaksijakoisen tunnelman. Ensinnäkin lukeminen vahvistaa tärkeitä tietoja luokkarakenteen nykytilasta ja muutoksesta. Näitä ovat voimakas sosiaalinen liikkuvuus ja toisaalta

vanhempien luokka-aseman vaikutus jälkeläisten tuleviin aseisiin tai ylimpien professionien aseman eriytyminen lisääntyvästi muista ryhmistä. Tämä näkyy taloudellisesti ja sosiaalisesti sekä myös asenteissa. Toiseksi kirjan luokkateoreettinen keskustelu on vähäistä ja laiskaa. Kysymys luokkien perustasta on tekijöiden mielestä pelkkä mittaa-ongelma. Teoreettista työtä ei tarvita. Sama laiskuus näkyy kyvyttömyydessä hahmottaa luokkateorian ja tutkimuksen kokonaisuutta. Tähän asiaan palaan hiukan myöhemmin.

Kirjassa todetaan, että luokka-aseimen määrittämisen lähtökohtana on ”viime vuosikymmenten aikana meillä ja muualla tehty kerrostuma- eli stratifikaatiotutkimus (...) Luokittelun perustana ovat siis ammatit”. Tuottamaansa luokittelua tekijät kutsuvat objektiiviseksi. Muut luokitukset ovat enemmän tai vähemmän poliittisia tai muiden pahojen asioiden vaikuttamia. Tässä kaikessa on vahva subjektiivinen determinismi ja positivistinen piintymä. Käsitteitä ei tarvitse teoreettisesti perustella. Riittää, kun mittaa. Käsitteet menettävät näin teoreettisen statuksen, joka niillä tähän asti on sosiologiassa ollut.

Golthorpen luokkamalli voi tuottaa empiirisesti suhteellisen mielekkäitä tuloksia. Silti se ei poista ammatteihin perustuvan luokkamallin lähtökohtaisia puutteita. Niistä tärkein on se, että samoissa ammateissa olevilla henkilöillä voi olla päätöksentekovaltaa tai auktoriteettia työpaikoilla varsin eri määriä ” ja he sijoittuvat eri luokka-asemiin. Siten ammatti ei ole yksiselitteinen kriteeri. Tämä perustavanlaatuinen ammatitiperusteisten luokkamallien kritiikki on jo melko vanha. On omituista, etteivät tekijät ole sitä tunteneet.

Luokkateorioiden vertaileva tarkastelu olisi auttanut luokkatutkimuksen kokonaisuuden systemaattisessa hahmottamisessa.

Apua olisi tuonut niin Marx- ja Weber-vaikutteisten että muiden teorioiden tarkastelu.

Luokkatutkimus on kokonaisuus, josta luokkarakennetutkimus on vain osa. Omissa tutkimuksissamme olemme esittäneet luokkateorian alaloogisen teorian. Siihen voi tutustua lukemalla Blomin, Kivisen, Melinin & Rantalaihion teoksen *The Scope Logic Approach to Class Analysis* (1992). Siinä luokkateorian ja -tutkimuksen keskeiset vaiheet ovat 1. luokkarakenne 2. luokkatilanne (työ ja uusintamistilanne), 3. luokkakokemus ja luokkatietoisuus, 4. kollektiivinen intressiorganisoituminen ja 5. luokat, valtio ja hegemonia. *Luokaton Suomi?* -kirjassa siipaistaan joitakin luokkatutkimuksen muitakin vaiheita kuin luokkarakennetutkimusta. Mitään systemaattista luokkateoriaa koskevaa tutkimustyötä teoksessa ei kuitenkaan harrasteta.

Alaloogisen ajattelun suuri etu on nähdä luokkateorian eri vaiheiden toisiinsa liittymisen ongelmat. Tärkeintä on kuitenkin se, että huomataan eri vaiheiden vaativan toisistaan poikkeavia uusia teoreettisia käsitteitä. Ilman näihin liittyviä teoreettisten kysymysten tarkastelua mitään systemaattista luokkateorian kokonaisuutta ei voida hahmottaa. Luokkateorian esityksenä kirja ei siis pitkälle yllä.

Artikkelikokoelma on yleisesti ottaen kenttätaistelua luokkateorian ja -tutkimuksen alueella. Tästä valtaosa on kirjan toimittajan Jani Erolan kontolla. Kenttätaistelun ydinsana on UUTTA. Kirja uudistaa luokkatutkimuksen kentän. Erola toteaa, että kirjan tärkeimpänä tavoitteena on ”päivittää perustietämys yhteiskuntaluokista.” ”Päivittämistä kaipaavat paitsi faktat ja kylmät aikasarjat myös luokka-analyysin teoreettis-filosofiset lähtökohdat. Aika ajoi vanhemman luokkatutkimuksen ohitse osittain siksi, että siinä vallinnut marxilais-demagoginen näkökulma ei enää saanut yhteiskunnallista

vastakaikua – tutkimus oli liian poliittista.”

Liittolaisia etsiessään Erola päätyy Järvisen ja Kolben (2007) *Luokkaretki*-kirjaan, joka tosin eroaa otteeltaan täysin ”mittamiehistä”. *Luokkaretki* edustaa Erolan mielestä poliittisesta näkökannasta riippumatonta tutkimusta. En oikein ymmärrä, miksi tutkimus tarvitsee näitä poleemisia heittoja, tai ehkä ”uskonsota” sitä janoaa. *Luokaton Suomi?* kirjan heikkous on, ettei se luokkateorioiden tarkastelussa ja vertailussa pääse niin pitkälle, että kunnon teoreettista väitelyä voisi syntyä. On myös suoraan sanottava, ettei *Luokkaretki* kirja tyhjennä pajatsoa. Luokkakokemusten kuvauksena se on mukavaa luettavaa, mutta luokkateoriaa se ei juuri kehitä.

Yleisarvioni kirjasta on kaksijakoinen. Sen sisältämä empiirinen tutkimus päivittää osaltaan yhteiskunnallista eriarvoisuutta koskevaa tietämystä ja on sellaisenaan tärkeä. Jani Erolan yhteenveto tutkimustuloksista on hyvä ja käyttökelpoinen. Luokkateoriaa kirja ei juuri kehitä, koska siinä ei ole juurikaan teoriakeskustelua eikä mitään systemaattista teoriavertailua. Ehkä keisari tarvitsee vielä lisää uusia vaatteita.

Raimo Blom, sosiologian emeritusprofessori, Tampereen yliopisto

Rauhaa ja rakkautta – Näkökulmia suomalaiseen kuusikymmentälukuun

Katja-Maria Miettunen. *Menneisyys ja historiakuva. Suomalainen kuusikymmentäluku muistelijoiden rakentamana ajanjaksona.* Bibliotheca Historica 126. SKS, Helsinki. 2009. 306 s.

Meillä jokaisella on jonkinlainen käsitys siitä, millainen kuusikymmentäluku oli. Väitöskirjassaan historiantutkija Katja-Maria Miettunen paneutuu suomalaiseen kuusikymmentälukuun suomalaisten julkisuuden henkilöiden muistelmissaan luomana ajanjaksona. 1960-lukua ja kuusikymmentälukua ei pidä sekoittaa toisiinsa. 1960-luku on ajanjakso, kun taas kuusikymmentäluku on tätä ajanjaksoa koskeva historiakuva. Se on Miettusen sanoin ”eräänlainen mielenmaisema, joka ei välttämättä ole kalenteriin sidottu”. Miettusen tutkimuksen tavoitteena on selvittää ”suomalaisen kuusikymmentäluvun historiakuvan luonne, ja tehdä sitä kautta päätelmiä historiakuvan rakentumisesta yleensä”. Historiakuvalla hän tarkoittaa ”kokonaiskäsitystä siitä, millainen jokin

menneisyyteen sijoittuva asia oli ja mikä on tuon asian merkitys nykyisyydessä”.

Miettusen tarkastelema historiakuva rakentuu aikalaisten kertomuksissa ja muistelmissa. Nämä yksittäiset kertomukset ja muistelmat muodostavat yhteisen tarinan kuusikymmentäluvusta – jos muodostavat. Miettunen toteaa itsekkin, että vaikka hän puhuu 60-lukulaisten historiakuvasta, yhteisestä tarinasta ja yhteisesti jaetusta kollektiivisesta muistista, edes samojen viiteryhmiä muistelijat eivät ole samanmielisiä ilmiöiden merkityksellisyydestä eivätkä tulkitse niitä samoin.

Tutkimus perustuu noin 150:een vuosiin 1970 ja 2008 välisenä aikana julkaistuihin muistelmiin, omaelämäkertaan ja haastatteluun. Tekijä on valinnut tutkimukseensa mukaan ainoastaan sellaisia muistelmia, joissa muistelija keskittyy nimenomaan ajanjakson kuvaamiseen eikä omaan elämäänsä. Aktiivisesti 1960-lukua muistelleita ryhmiä Miettunen nimeää kolme: radikaalit, popparit ja kirjailijat. Miettusen temaattinen katsaus muistelmiin on perusteellinen. Hän käy seikkaperäisesti läpi eri vertaisryhmien näkemyksiä kuusikymmentäluvun keskeisimmistä tapahtumista ja ilmiöistä.

Radikaalit muistelevat radikaaleiksi luokiteltuja asioista, muun muassa rauhanliikettä, kolmasmaailmalaisuutta, uusvasemmistolaisuutta, Vanhan valtausta ja Tšekkoslovakian miehitystä, kun taas popparit nuorisomusiikkia, keikkamatkoja ja muoti-ilmiöitä. Kumpikin ryhmä piti kansainvälistymistä ja kulttuurin eri aloilla tapahtunutta muutosta 60-luvun merkittävimpinä ilmiöinä. Tekijän mukaan myös kirjailijat muistelevat samoja ilmiöitä, mutta heidän näkökulmansa on analyttisempi ja individuaalisempi kuin kahden muun ryhmän.

Sukupolvien välinen kuilu liittyy erottamattomasti mielikuviin 1960-luvusta. Tutkimuksen suurimman muistelijaryhmän

muodostavat 1940-luvulla syntyneet, joista monet ottavat kantaa sodan kokeneiden ja jälleenrakennukseen osallistuneiden ja 60-lukulaisten väliseen eroon. Toisen maailmansodan jälkeen syntyneet kapinoivat avoimesti vanhempiansa sukupolven arvoja vastaan: popparit ihannoimalla amerikkalaista kulttuuria ja radikaalit vastustamalla sitä. Kummankaan ryhmän muistelmissa ei juuri käsitellä yhteiskunnan rakennemuutosta, maaseudun tyhjentymistä ja betonilähiöiden syntyä.

Kuten rakennemuutos, myös naisten asemassa tapahtunut muutos kuuluu muistelmien marginaaliin. Vaikka 1960-luku yhdistetään yleisesti seksuaaliseen vapautumiseen, niin tutkimukseen valituissa muistelmissa aihetta käsitellään varsin vähän. Miettunen näkee, että muistelijat puhuvat arvojen muutoksesta yleisellä tasolla, vaikka eivät erikseen otakaan esiin ehkäisypilleiden yleistymistä tai keskioluen myynnin vapautumista.

Muistelijoiden joukossa on vain 23 naista. Miettunen ei kuitenkaan pidä tätä erityisenä ongelmana, koska pitää viiteryhmiä välisiä eroja sukupuolta oleellisempana. Hän ei myöskään problematisoi sukupuolen vaikutusta historiakuvan syntyyn. Voisiko naisten muistelmien vähyys johtua monissa tutkimuksissa osoitettuun miesten taipumukseen muistella julkisia tapahtumia ja naisten henkilökohtaisia tapahtumia? Olisiko kuusikymmentäluvun historiakuva toisenlainen, jos tekijä olisi valinnut mukaan myös niitä muistelmia, joissa muistelija keskittyy omaan elämäänsä? Olisiko näistä löytynyt naisten kokemuksia naisten uudesta asemasta ja tasa-arvopyrkimyksistä?

Monen kohdalla muistelemisen laukaisijana on toiminut halu korjata ”väärin” muistelijoiden virheelliset käsitykset ajanjaksosta, ja kuten voi arvata, eri ryhmien edustajat kiistelevät oikeudestaan muistella

60-lukua. Kaikki 60-luvulla eläneet eivät ole ”aitoja” 60-lukulaisia, vaan ajanjakso on pitänyt kokea ”oikealla tavalla”. Muistelijoista vanhin on vuonna 1907 syntynyt suomenruotsalainen kirjailija Solveig von Schoultz ja nuorin vuonna 1956 syntynyt, paremmin Problemsin kitaristi Tumpi Varosena tunnettu Tuomo Valokainen, joista kumpikaan ei voi ikänsä vuoksi edustaa kunnan 60-lukulaista. Sen sijaan kiistämättöminä 60-lukulaisina voi pitää radikaaleja Johan von Bondsdorffia (1940–2002) ja Erkki Tuomiojaa (s. 1946) sekä poppari Jyrki Hämäläistä (1942–2008). Heidän näkökulmansa kuusikymmentälukuun hallitsee myös tutkimuksessa, sillä vaikka julkisesti 1960-lukua muistelleita henkilöitä on tutkimuksessa mukana kaiken kaikkiaan 139 henkilöä, henkilöhakemistosta selviää, että Miettunen on tukeutunut useimmiten näiden kolmen henkilön muistelmiin.

Niin herkullinen ja riemukas kuin Miettusen tutkimuskohde onkin, jää väitöskirjan tutkimuksellinen anti varsin ohueksi. Tekijä toteaa, että historiakuvien rakentumisesta on tarjolla vain vähän (suomalaista) tutkimusta. Koska historiakuvat eivät pohjaudu pelkästään kirjallisiin ja suullisiin lähteisiin, vaan lukuisiin muihin historiakulttuurin tuotteisiin, olisi paneutuminen esimerkiksi historiatietoisuutta ja historiakulttuuria koskevaan tutkimukseen voinut vahvistaa työtä tältä osin. Tässä yhteydessä Miettunen tosin mainitsee Jorma Kalelan (2000), mutta ei näytä tuntevan Kalelan uusinta tuotantoa, jossa hän on tarkistanut aiempia näkemyksiään historiakuvien synnystä.

Historiakuvien synnyssä on aina kysymys eri historialähteiden jatkuvasta keskinäisestä vuorovaikutusprosessista. Radikaalien, poppareiden ja kirjailijoiden käsitykset kuusikymmentäluvusta eivät pohjaudu yksinomaan heidän omiin kokemuksiinsa ja muistoihinsa, vaan ne ovat muovautuneet

vuorovaikutuksessa ympäröivän historia-kulttuurin kanssa, ja ovat näin ollen osa koskaan päättymätöntä kuusikymmentälukua koskevan historian yhteiskunnallisen rakentamisen prosessia.

Miettunen paikantaa tutkimuksensa muistitutkimuksen kenttään ja mainitsee ”ulkomailla” viime vuosikymmenien aikana syntyneen muisti(tutkimus)buumin. Tässä yhteydessä hän esittelee joitakin kulttuurisen muistitutkimuksen klassikkoja, kuten Pierre Noran teoksen *Realms of Memory* (1996), sekä Maurice Halbwachs, Jan Assmannin ja Jacques Le Goffin näkemyksiä kollektiivisesta muistista, mutta ottaa ne annettuina. Näkökanta johtaa keskenään ristiriitaisiin päätelmiin, kuten siihen, että ”näkemys kansakunnan yhteisestä muistista on olemassa olevaa todellisuutta”, ”erilaiset muistelijaryhmät tai yksittäiset muistelijat pyrkivät luomaan vuosikymmenestä halua- maansa kuvaa valikoimalla muistelemansa asiat” ja ”tutkijoiden tehtävä on nostaa esille niitä asioita ja ihmisryhmiä, joita on pyritty rajaamaan kollektiivisen muistin ulkopuolelle”.

Katja-Maria Miettusen tutkimus tarjoaa aimo annoksen kapinaa ja rock’n’ollia, mutta ei juuri uutta tietoa suomalaisen kuusikymmentäluvun historiakuvasta saatikka historiakuvien synnystä ja rakentumisesta yleensä. Tästä huolimatta tutkimus on kiinnostava läpileikkaus vuosikymmeneen, jolloin maailmanrauha, yhteiskunnallisen tasa-arvo ja kuunvalloitus olivat ”meidän” kaikkien ulottuvilla.

Anne Heimo, FT, Turun yliopisto

Kohtaamisia Marxin kanssa

Diego Fusaro: *Bentornato Marx!*
Bompiani, Mialano. 2009. 374 s.

Syksyllä 2008 levisi kautta läntisen maailman ja kauempanakin eräänlainen Marx-kupla reaktiona maailmantalouden kriisiin. Muutamaksi viikoksi teema nousi etusijalle tiedotusvälineissäkin kun oli helppo sanoa, että jospa Marx ei ollutkaan kuollut. Näin toteaa myös nuori (s.1983) italialainen tutkija Diego Fusaro teoksessaan *Bentornato Marx!*. Hän kiittää Karl Marxia ”onnistuneesta paluusta” ja näkee vallankumouksellisen ajattelun syntyneen uudelleen. Fusaro on ikäluokkaa, joka ikään kuin osui aallon harjalle – samalla tavoin kuin omakin sukupolveni juuri ennen vuotta 1968.

Teos ansaitsee huomiota juuri aallon harjalle osumisesta. Alle kolmikymppiseksi tutkijaksi Fusaro osoittautuu hyvin laaja-alaiseksi kulkiessaan Marxin labyrintissa ja avatessaan harvemmin esiin nousevia kohtaamisia. Fusaro ei käy millään silmälapuilla lävitse Marxin elämäntyötä. Lukija törmää näkökulmiin, jotka hämmentävät perinteisiä käsitteitä Marxin teksteistä.

Fusaro ei etsi eikä löydä mitään ”todellista” Marxia eli jotakin systemaattista ajattelua. Olisi väärin asettaa humanistinen ja filosofinen ”nuori Marx” vastakkain ”kypsän Marxin” eli *Pääoman* tiedemiehen kanssa. Kirjoittaja innostuu etenkin nuoren Marxin ajatuksista koskien ihmisen kaikinpuolista kehitystä. Tämä selviää esimerkiksi *Saksalaisen ideologian* näkemyksestä ihmisestä, joka aamulla metsästää ja sitten kalastaa ja illalla harrastaa teatterikritiikkiä. Fusaro näkee tässä utopian, jossa tietenkin on edistyneen yhteiskunnan kanssa ristiriitaisia paimentolaisidyllin piirteitä. Karl Marx -seuran seminaarissa lokakuussa 2008 brittiläinen politiikantutkija Terrell Carver näki kohdan

niin, että kyse oli ironiasta koskien Engelsing visiota työnjaon poistumisesta

”Kypsän Marxin” kannattajan Louis Althusserin mielestä *Pääomassa* vieraantumisen on marginaalinen käsite, mutta Fusaro löytää sen sieltäkin. Marx luonnehti itseään ”jakautuneeksi persoonallisuudeksi” ja häntä riivasi työnsä keskeneräisyys. Toisaalta hän korosti kapitalistisen järjestelmän lopullisen kriisin lähestymistä, proletariaatin vallankumousta ja kommunismin tuloa. Toisaalta tämä edellytti kapitalismin universaalia kehitystä ja ulottumista maailmanlaajuisiksi. Voidaan sanoa että Marxeja oli ”yksi, ei yhtään ja satatuhatta”.

Mikä oli Marxin suhde marxismiin? Fusaron mukaan marxismin perustajia olivat Friedrich Engels ja Karl Kautsky. Kokonaisvaltaisena maailmankatsomuksena marxismi luotiin vuodesta 1875 alkaen parinkymmenen vuoden aikana. Keskenräinen rakennustyömaa muuttui Engelsing käsissä valmiiksi rakennukseksi. Samaten kristinuskoa ei luonut Jeesus vaan Paavali. Engelsingä voidaan verrata tähän Paavaliin ”mutta silti ei pidä verrata Marxia Kristukseen. Marx itse kielsi olevansa marxilainen, koska oli kyllästynyt kiistoihin Saksan sosialidemokratian alkuvaiheissa. Teoksessaan Fusaro lainaa ranskalaisfilosofi Jacques Derridaa, jonka mielestä Marx ja marxismi loitontuivat ikään kuin peläten toinen toistaan.

Jokainen filosofi on aina tulkitsijoitaan suurempi. Tarvitaan siis ”maallista” lähestymistapaa Marxiin ilman fanaattista vastustamista tai kannattamista. Nouseva työväenliike kuitenkin kaipasi uskonnon kaltaista ”suurta kertomusta” eli kaipasi Marxin sijaan marxismia. Fusaro muistuttaa, että Marx itse puhui ”kapitalistisesta tuotantotavasta” eikä kertaakaan tuotannossaan puhunut ”kapitalismista”, josta taas seuraajat puhuivat taotista ja suorastaan vimmaisesti. Kapitalistinen

tuotantotapa on puhdas teoreettinen malli eli luuranko.

Marxia voidaan tarkastella filosofin, taloustieteilijän ja historioitsijan näkökulmasta. Fusaro torjuu käsityksen siitä, että Marxin ajattelussa ei olisi ollut historian filosofiaa ”tai että se olisi ollut vähemmän arvokasta tieteellisesti. Tosin siinä oli teleologisuutta: jokin historiallinen vaihe, kuten vaikkapa kommunismin tulo, antaa lopullisen selityksen historian kokonaisuudelle. Voisi puhua ”teologiasta ilman jumalaa”. Hänen historian filosofiansa on innoittanut yhtäältä fatalismia eli odottelua ja toisaalta fanatismia. Nämä ovat tuottaneet seurauksia, joita Marx ei varmastikaan olisi halunnut.

Historia koostuu kausista, joissa ihminen eri muodoissa riistää muita ihmisiä, kunnes tuo riisto on päättynyt. Miten luokkaristiiriitä sitten määritellään? Tässä oli epätasällisyyttä koskien esimerkiksi antiikkia. Vapaiden ja orjien vastakohtaisuuden lisäksi Marx näki *Pääomassa* taistelun luotonantajien ja velallisten välillä. Myös hän korosti rikkaiden ja köyhien vastakkaisuutta vapaiden kansalaisten keskuudessa. Marxin historian filosofia oli ”tulevaisuus-keskeistä”, sillä huomio siirtyi hallitsijoista hallittuihin. Marx näki proletariaatissa sen historian subjektin, joka Hegelillä oli maailmanhenki. Mutta ongelmia tulee, kun toisaalla on palkkatyöläisten sosiologis-taloudellinen luokka ja toisaalta filosofis-metafyysinen proletariaatti, joka kykenisi vallankumoukselliseen harppaukseen kommunismiin. Fusaro taipuu ajattelemaan, ettei palkansaa- jien työväenluokka voi olla mikään ”yleinen luokka”.

Kohtaaminen kolonialismin kanssa on hankala, koska löytyy materiaalia jopa kolonialismin ylistämisestä, kuten erityisesti Engelsillä. Marx oli tässä varovaisempi. Fusaro liittää klassikkojen suhtautumisen kolonialismiin Hegelin näkökulmaan olemassa ole-

van järjellisydestä. Eli Euroopan ulkopuolisten alueiden ”sivilisointi” toimi historian välineenä planeetan yhdenmukaistamisessa ja työväenluokan muodostumisessa maailmanlaajuisesti. Näin teki brittien siirtomaavalta Intiassa ja Engels jopa artikkelissa 1848 tervehti Ranskan toteuttamaa Algerian miehittämistä ”tärkeänä askeleena sivilisaation kehityksessä”. Marxin ja Engelsin käsitykset ulkoeurooppalaisten kulttuurien ”barbaarisuudesta” tai jopa ”eurooppalaisten moraalisesta ylemmyydestä” Intian hinduihin verrattuna saivat myöhemmin osakseen monien afrikkalaisten ja aasialaisten tutkijoiden arvostelua. Kuitenkin vanha Marx suhtautui pessimistisemmin ajatukseen kapitalismin ja vapaakaupan ”edistyksellisyydestä” ja ”sivilisoivasta” vaikutuksesta. Hän alkoi nähdä, että ne eivät vain tuhoa vanhaa yhteiskuntaa vaan samalla myös uuden yhteiskunnan edellytyksiä.

Marxin koko elämäntyötä leimaa ongelmallinen oletus, että byrokraatia ja byrokraatisoituminen olisivat ilmiöitä, jotka kuihtuisivat pois tulevaisuudessa. Samoin Marx näytti uskoneen valtion kuihtumiseen. Lucio Colletti kiteytti 1970-luvulla, ettei Marxilla ollut teoriaa politiikasta eikä valtiosta, vaan hänellä oli teoria valtion kuihtumisesta pois. Silti Marxilla oli näkemyksiä vallasta ja politiikasta, mutta silti teoria valtiosta jäi vain hajanaisiksi viitteiksi hallitsevan luokan yhteisten intressien ajamisesta. Marxilta löytyy yleistys ”bonapartismista” modernin valtion tyypillisenä muotona, eikä hän kyennyt päteväällä tavalla analysoimaan Ranskan kolmatta tasavaltaa vuoden 1870 tappion jälkeen.

Läntisessä marxismissa otettiin etäisyyttä reaalisoialismin mallista. Fusaro käyttää ilmaisua ”oksien ympäröäminen” tarkoittaen sitä, että marxismia alettiin parantaa ympäröämällä siihen Kantin etiikkaa, Freudin psykoanalyysiä ja eksistentialismia. Lisäksi

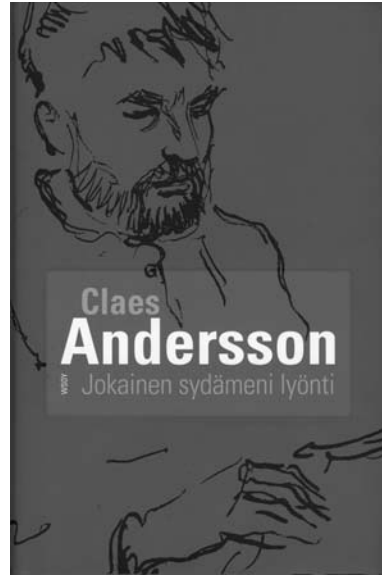
viime vuosikymmeninä Marxin ajattelua on myös kehitetty palauttamalla sitä aiempiin filosofioihin alkaen Aristoteleesta. Gramsci teki näin nostamalla Machiavellin tärkeyteen asemaan. Lisäisin tähän ympäristökysymyksen eli Marxilta otetaan lähtökohtia ”viherrettäväksi”.

Fusaron kirja on katsaus siihen, miten teoreettinen pelastetaan poliittiselta. Teorian piirissä löytyy aspekteja, joista on vaiettu viime vuosikymmeninä ja tässä on kyse esimerkiksi vapauden käsitteen keskeisyydestä. Kirjoittajan nuoruus selittää sitä, että vapaus ja jopa yksilöllisyys nousevat etusijalle. Marxismi ruumiillistui 1900-luvulla hierarkisesti organisoiduiksi puolueiksi, jotka eivät voineet toimia ”vapaiden yksilöllisyyksien” pohjalta. Ne tukahduttivat niitä tasa-arvoisen tasoittamisen nimissä ja Marx itse asetettiin Prokrusteen vuoteeseen. Teesinä Fusaro katsoo, että Marx ei olisi missään vastuussa marxismiin liittyneistä tragedioista, kuten ei Kristuskaan siitä, mitä hänen nimissään on tehty. Marx on yhtä vähän vastuussa kommunismista kuin Kristus olisi ristiretkien tuhoista. Nuoruutensa johdosta Fusaro voi esittää näin kepeitä kommentteja.

Syksyllä 2008 oli helppoa todeta Marxin heräneen kuolleista. Yrittääkö Fusaron kirja oikeastaan pelastaa Marxin, kun hänet pelastetaan kaikelta siltä, mitä hänen nimissään on tehty?

Pertti Hynynen, VTL, Helsingin yliopisto

Uni ja runo ovat sisaruksia

Claes Andersson: *Jokainen sydämeni lyönti – merkintöjä elämästäni*. Suomennos Liisa Ryömä. WSOY, Helsinki. 2009. 175 s.

Claes Anderssonin *Jokainen sydämeni lyönti – merkintöjä elämästäni* on runollinen ja realistinen muistelmateos, joka ei kaihda arkoja asioita. Kuvauksen kohteina ovat rinnakkain unet, rakkaus ja pelihimo mutta myös lääkärintoimen ja politiikan arkipäivä ”unohtamatta jazzia, kirjoittamista ja jalkapalloa. Psykiatrin, kirjailijan, puoluejohtajan, kansanedustajan ja jazzmuusikon elämässä riittääkin aihepiirejä ja näkökulmia.

Teos ei noudata perinteistä lineaarisen ajan kaavaa, vaan vaeltaa elämän pyörteissä vapaasti assosioiden. Lapsuuden muistot liittyvät sairaalakertomuksiin, marraskuun liike jazz-klubiin. Niin kuin Claes sanoo: ”Minä kannan itsessäni kaikkia ikäkausiani”. Elämän merkinnät ovat kummunneet muistamisen ja unohtamisen kilpakentiltä. Ajankuva tulee esiin pieninä viittauksina. Sota, muuttoliike Ruotsiin, alkoholistien ja psykiatristen potilaiden asema, Budapestin

ja Prahan tapahtumat, Vasemmistoliiton haasteet ovat kaikki mukana muistelmissa, mutta mielenmaiseman kautta peilautuneina. Oikeudenmukaisuuden ja solidaarisuuden tunnot ovat syntyneet elämäkokemusten myötä.

Andersson kirjoittaa intiimeistäkin asioista psykiatrin rohkeudella mausteena annos hirtehihumoria. Lapsuuden ilot ja pelot, nuoren ” ja vanhemman ” miehen seksuaaliset haaveet, onnenhetket ja pettymykset, rakkaus ja intohimo ovat aineksia, joita kirjoittaja kuvaa ja analysoi. Rakkautenhuumassa hän teloo itsensä uudessa Henkka ja Maukka -takissaan yrittäessään kiivetä vesiränniä pitkin intohimonsa kohteen ikkunaan. Rakastuminen on sekä luovuuden huippu että ohimenevä sekavuustila.

Luovuuden ihanuudesta ja alhoista lukija saa kuulla monelta kantilta. ”Miten huikaa oli kun ensi kertaa tajusi että sanoilla ja lauseilla oli voimaa, että pystyin puolustautumaan niiden avulla, huijaamaan, sepittämään, olemaan vihainen, tai sanomaan tahallani väärin. Että ne olivat jopa vahvempia kuin isä.” Psykiatrin ja yhteiskuntakriitikon elämässä Andersson on kohdannut paljon tarinoita, joiden työstämiseen kielen mahdia on tarvittu. Runot, kabareet ja näytelmät ovat ammentaneet aineksia niistä. Hänen ensimmäinen romaaninsa Kuvien takana kuvaa byrokraattista mielisairaalahjärjestelmää osana yhteiskunnallista vallankäyttöä.

Jokainen sydämen lyönti -kirja näyttää asiaan vihkiytymättömälle paitsi pilkahduksia sairaaloiden kirjoittamattomista säännöistä, tuskasta ja levottomuudesta suljettujen ovien takana, myös viihtymisen hetkistä noissa pienisyhteiskunnissa. Raja hoidettavien ja hoitajien välillä ei aina ollut viivasuora. Psykiatrinkin sisimmässä voi olla pimeitä ja synkkiä kohtia, mutta oma terapia on antanut eväitä niiden käsittelyyn. Yhteisten

elämysten tarjoaminen ja vuorovaikutuksen parantaminen ovat Anderssonin kokemuksen mukaan tärkeitä elementtejä psykiatrisen hoidon uudistamisen keinovalikoimassa.

Näennäisestä erillisyydestään huolimatta *Jokainen sydämeni lyönti* sitoo erilliset fragmentaariset teemansa yhteen. Kirjoittaminen, psykiatrin työ, jazzin soittaminen ja jalkapallon peluu ovat kaikki yrityksiä kohdata muut ihmiset ”kaikessa hulluudessaan”. Andersson kirjoittaa: ”Jollei kykene tai pysty eläytymään muiden ihmisten tunteisiin ja kokemuksiin jää vieraaksi myös itselleen.” Ehkä hän tavoitteli samaa myös politiikan maailmassa?

Muistelmateos on paitsi kuvausta omasta matkasta elämän halki myös opitun ja koetun jakamista. Vastoinkäymiset ja pettymykset voidaan voittaa. Kirjan yleisvire on optimistinen. Samalla Andersson kuitenkin haluaa varoittaa henkisestä väkivallasta, jota me kaikki kohtaamme ja harrastamme välittämällä ristiriitaisia, vastakkaisia viestejä läheisillemme ja työtovereillemme. Viisaudet kannattaa lukea ajatuksella.

Rakkauten ohella kuolema on osa Claes Anderssonin kirjan kudelmaa. ”Kun ketään ei enää ole muistamassa, ei minuakaan enää ole”, hän kirjoittaa. Mutta on väärässä. Ajatukset eivät kuole. Jokainen sydämeni lyönti lyö osaltaan korville unohtamisen uhkaa.

Pirjo Kaihovaara
VTL, Kansan Arkisto

Harmitonta arjen historiaa

Jere Jäppinen: *Yhdeksän pientä kotia. Arjen historiaa Työväenasuntomuseossa*. Helsingin kaupunginmuseo. Helsinki 2009. 128 s.

Työväenasuntomuseo avattiin Helsingissä Kirstinkadulla kesäkuussa 1989. Helsingin kaupunginmuseon ylläpitämä museo oli saanut alkunsa valtuustoaloitteesta 1980 ja uusi museo monipuolusti säätyläiskulttuuriin painottuneen kaupunginmuseon tarjontaa. Työväenasuntomuseo kunnostettiin 2007–2009. Tutkija Jere Jäppisen kirjoittama ”Yhdeksän pientä kotia” on visuaalisesti kaunis yleisesitys yleisölle jälleen avatusta työväenmuseosta.

Yhdeksän pientä kotia -teos kertoo työläiskaupunginosan synnystä Pitkäsillan pohjoispuolelle, kunnallisista työväenasunnoista ja vuonna 1909 valmistuneen puutalon asukkaista eri vuosikymmeninä. Tarinaa täydentävät napakat faktalaatikot arkipäivän elämästä, eri ammateista ja tapahtumista. Lisäksi kirjassa on muutamia vanhoja reseptejä, jotka viittaavat museossa hienosti esiteltyn ruokakulttuuriin. Sujuvasanaisten tekstin voi lukea sekä suomeksi että ruotsiksi.

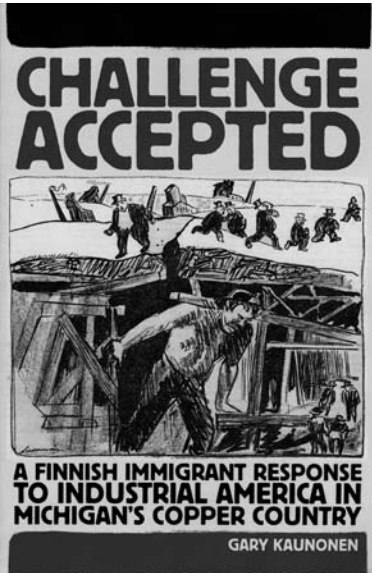
Uusia työväenasuntomuseoita perustettiin eri puolilla Suomea juuri 1980-luvul-

la. Usein huoneet kalustettiin kuvaamaan jonkin kuvitteellisen tai todellisen työläisperheen kotia ja sama idea on säilytetty Kirstinkadulla kunnostuksenkin jälkeen. *Yhdeksän pientä kotia*, kuten museokin, nojautuu hyvin tukevasti nostalgiaan ja yleisön omakohtaisiin muistoihin. Kenties tietystä pysähtyneisyydestä kertoo jo se, että teoksen lähdeluettelosta ei löydy uudempaa museon perustamisen jälkeen tehtyä työväentutkimusta.

Kirjassa otetaan etäisyyttä työväenhistoriaan ja asuntomuseota yritetään lähestyä kaikkien pääkaupunkilaisten yhteisenä kulttuuriperintönä. Asukkaiden elämää ei tarkastella osana työväenkulttuuria eikä työväenliikettä juuri mainita. Lukijan huomio kiinnitetään luokkaerojen sijasta pikemminkin siihen, mikä yhdisti puutalon työläisiä porvarilliseen kulttuuriin. Valittu näkökulma korostaa näin pullantuoksuista arjen historiaa, jonka jokainen voi pureskella nostalgiseksi sortumatta yhteiskunnalliseen ajatteluun.

**Kalle Kallio, FM, museonjohtaja,
Työväenmuseo Werstas**

Michiganin suomalaissosialistit

Gary Kaunonen: *Challenge Accepted. A Finnish Immigrant Response to Industrial America in Michigan's Copper Country.* Michigan State University Press, East Lansing. 2010. 255 s.

Gary Kaunosen *Challenge Accepted* tarkastelee 1900-luvun alun suomalaissiirtolaisten sosialistista mobilisaatiota ja toimintaa Michiganin Keweenawin niemimaan kuparimailla. Alueen kaivokset tarjosivat työmahdollisuuden suurelle määrälle siirtolaisia, heidän joukossaan moni suomalainen. Vuonna 1910 niemimaalla sijaitsevan Houghton Countyn 88 000 asukkaasta noin 13 prosenttia oli Suomessa syntyneitä ja esimerkiksi paikalliseen Quincy Mining Companyyn vuosina 1890–1909 palkatuista työntekijöistä enemmistö oli suomalaisia. Michigan oli keskeisiä suomalaissiirtolaisten kohteita Yhdysvalloissa ja Houghton Countyn Hancock yksi amerikansuomalaisten sosialistien keskuksista.

Tutkimus antaa hyvän yleiskuvan Michiganin suomalaisten sosialistien aatemaailmasta ja poliittisesta toiminnasta, vaikka työ keskittyy kahteen pääkohteeseen eli *Työmies*-sanomalehtä julkaiseeseen kustannus- ja painotaloon Työmies Publishing Companyyn ja 1913–1914 käytyyn, 265 päivää kestäneeseen kuparilakkoon. Tutkimuksen pääkohteet ovat hyvin valitut. *Työmies*-lehti oli suomalaissosialistien toiminnassa keskeisessä asemassa ja lakkoa voidaan pitää eräänlaisena Michiganin suomalaissosialistien toiminnan lakipisteenä, jossa työväenliikkeen yhtenäisyys korostui ja suosio oli suurimmillaan.

Kaunosen tutkimuksessa on kaksi alajuonetta. Ensinnäkin kiinnostuksen kohteena on suomalaissosialistien etnisen suomalaisidentiteetin säilyminen heidän muodostaessaan osan laajemmasta amerikkalaisesta työväenliikkeestä. Toiseksi tutkimus kiinnittää huomiota amerikansuomalaisten keskinäiseen erimielisyyteen ja pirstoutumiseen eri suuntauksiin niin politiikan kuin kulttuurin saralla.

Työmies-kustannusyhtiön julkaisu-toiminta kuvastaa amerikansuomalaisen työväenliikkeen kiinnittymistä yhtäältä suomalaiseen kulttuuriin ja toisaalta amerikkalaiseen luokkasolidarisuutta etnisyyksien kustannuksella painottavaan työväenliikkeeseen. Yhtiö perustettiin vuonna 1904 julkaisemaan Massachusettsin Worcesterista muuttanutta ja nimen typistyksellä päivitettyä *Amerikan Suomalainen Työmies* -lehteä. Elokuussa 1904 ensi kerran ilmestynyt Työmies muuttui muutamassa vuodessa kerran viikossa ilmestyvästä lehdestä päivittäiseksi. Kustannustoiminta laajeni muutenkin ja suuntautumisesta amerikkalaiseen työväenliikkeeseen kertoo vuonna 1908 aloitettu *Wage Slave* -lehden julkaiseminen. Lehti oli monietnisen toimituksen toimitama, englanninkielinen, ja kuten Työmies,

Yhdysvaltain sosialistipuolueen äänenkannattaja. Kuparilakon aikana Työmies-yhtiö myös julkaisi englanninkielistä *Miners' Bulletin* -lehtistä, jossa uutisoitiin lakosta, ja josta Western Federation of Miners -liiton paikallisjärjestöt tiedottivat jäsenistölleen.

Kaunoson mukaan julkaisutoiminta muodosti vain yhden osa-alueen suomalaisten osallistumisesta lakkoon. Suomalaisten työväentalo Kansankoti toimi lakkolaisten kokoontumispaikkana, paikallinen työväenjärjestö Jousi keräsi varoja lakkolaisille ja useat ammattijärjestöjen aktiiveista ja lakkolaisista olivat suomalaisia maahanmuuttajia. Lakko kuitenkin yhdisti eri kaivosyhtiöiden työntekijät ja siirtolaisryhmät. Lakon aikaiset toimet havainnollistavat suomalaissosialistien sekä omaa etnistä ja kieliryhmää ylläpitävää että muihin ryhmiin yhteyksiä luovaa toimintamallia.

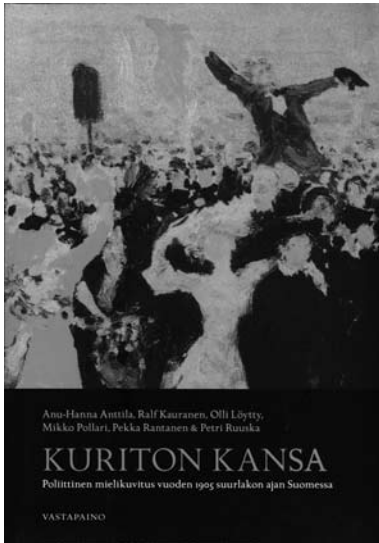
Kaunoson analyysi perustuu monipuolisten arkistoaineistojen ja painotuotteiden käyttöön. Kiinnostavan näkökulman tarjoavat esimerkiksi kaivosyhtiöiden vakoilijoiden työnantajilleen laatimat raportit sosialistien tekemisistä. Erityistä Kaunoson tutkimuksessa on pyrkimys hyödyntää materiaalista kulttuuria ja jäämistöä amerikansuomalaisista työväenliikettä tarkasteltaessa. Pääasiassa tämäkin merkitsee teksti- ja arkistolähteiden, esimerkiksi rakennuspiirustusten, käyttämistä, mutta merkittävää on, että kaupunginosien, kortteleiden, rakennusten, huoneiden ja painokoneiden kuvauksen nivominen osaksi laajempaa kertomusta sosialisteista on tuottoisaa. Aineellisen puolen kuvaaminen kertoo osaltaan poliittisista voimasuhteista. Työmies-yhtiön investoinnit uusiin parempiin painokoneisiin todistavat sosialistien senhetkisestä suosiosta.

Aineellisen kulttuurin esiin nostaminen tuo amerikansuomalaisen radikalismiin kuvaukseen paikallisväriä. Sosialistien toimintaolosuhteista Michiganissa kertoo

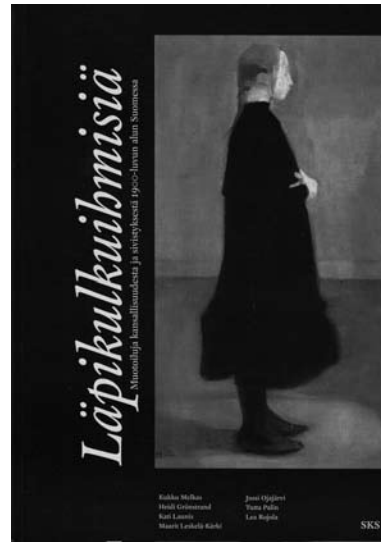
Kaunoson katsaus Hancockin kaupungin korttelista, jossa suomalaisomistus oli poikkeuksellisen suurta ja jossa sijaitsivat vierekkäin sosialistien Kansankoti-”haali” ja Työmies Publishing Company. Työväentalon ja sanomalehtiyhtiön läheisyys muistuttavat sosialistisen mobilisaation erilaisista keinoista. Työväentalolla puhuteltiin lähialueiden työläisiä ja sanomalehdellä tavoitettiin kannattajakuntaa, joka ei talolle päässyt. Tälle sosialistisen toiminnan keskittymälle Kaunonen antaa suuren merkityksen. Siinä kiteytyi sekä maantieteellisesti että symbolisesti suomalaissosialistien osuus kupariyhtiöitä vastaan osoitetussa vastarinnassa.

Ralf Kauranen, VTT, Åbo Akademi

Kamppailu kansasta

Anu-Hanna Anttila, Ralf Kauranen, Olli Löytty, Mikko Pollari, Pekka Rantanen ja Petri Ruuska: *Kuriton kansa. Poliittinen mielikuviutus vuoden 1905 suurlakon ajan Suomessa*. Vastapaino, Tampere. 2009. 317 s.

Kukku Melkas, Heidi Grönstrand, Kati Launis, Maarit Leskelä-Kärki, Jussi Ojajärvi, Tutta Palin ja Lea Rojola: *Läpikulkuihmisiä. Muotoiluja kansallisuudesta ja sivistyksestä 1900-luvun alun Suomessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. 2009. 252 s.

Marko Tikka: *Kun kansa leikki kuningasta. Suomen suuri lakko 1905*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. 2009. 277 s.

”He eivät tiedä, että ’kansä’ on vain käsite; että kun sen keskuuteen tulee, niin ei sitä olekaan, – on vain eri ihmisiä niinkuin joka paikassa muuallakin.” Suomalaiskansallisen liikkeen kansapuhe alkoi epäilyttää Arvid Järnefeltin *Isänmaan* (1893) päähenkilöä Heikkiä, talonpoikaisylioppilasta. Lopulta kansa eheytyi jälleen Heikin mielessä. Käsite kääntyi yleistyksesi siitä, mitä rakas koti ja kotiväki merkitsivät: ”Hän on valmis taas työhön, – työhön niille, jotka häntä tarvitsevat, valmis antamaan kaiken, mitä hänessä on parasta, mitä hänessä on hienointa, mitä hänessä on syvintä omaa, – tälle armaalle kotikansalle, tälle kotoiselle isänmaalle.”

Kansan käsite sai poliittisen voimansa siitä, että se esitti moninaisen ja hajanaisen yhtenä ja kokonaisena. Käsitteen käytöstä ei kuitenkaan koitunut suomalaiseen politiik-

kaan ja kulttuuriin sellaista seesteistä eheyttä kuin Vuorelan Heikin mieleen. Kansan valistamisesta, määrittelemisestä ja edustamisesta kamppailtiin, ja yhden ja eheän kansan ihanne kärjisti kamppailuja. Kansan nimissä voitiin haastaa vallanpitäjät ja tuomita etuoikeudet. Toisaalta poliittiset kiistat muodostuivat taisteluiksi siitä, kenellä oli oikeus puhua kansan nimissä.

Koneen säätöhanke 1905 – *suuren muroksen ulottuvuudet* on saatu menestykselliseen päätökseen. Sen kolmen osaprojektin tulokset syventävät kuvaa jännitteistä, jotka latautuivat kansan käsitteeseen erityisesti vuoden 1905 suurlakon aikoihin, ja hankkeeseen osallistuneilta on vielä odotettavissa mielenkiintoisia teoksia tästä aihepiiristä. Vuonna 2008 julkaistiin kolmen osaprojektin yhteinen antologia *Kansa kaikkivaltias*, ja vuonna 2009 kultakin osaprojektilta ilmestyi tuloksia kokoava kirja. Historiallisen sosiologian ja kulttuurintutkimuksen edustajien *Kuriton kansa* erittelee kansapuheen variaatioita ja poliittista mielikuvitusta. *Läpikulkuihmisiä* käsittelee kirjallisuuden tutkimuksen ja taidehistorian keinoin suomalaisen omakuvan murrosta ja erityisesti kansan ja sivistyneistön suhteen määrittelyjä uudenlaisten sosiaalisten nousujen ja laskujen maailmassa. Historioitsija Marko Tikka tiivistää Kun kansa leikki kuningasta -projektin tulokset samannimisessä kirjasaan suurlakosta ja sen aikaistulkinnosta.

Kaikki nämä kirjat tarjoavat runsaasti tietoa ja tulkintaa muutoksesta, jossa kansakunta rakentui ja luokkaristiriidat avautuivat. Kansakunta ”kuviteltuna yhteisönä” (Benedict Anderson) muodosti mittapuun tunnistaa ja tuomita alistus ja vääräys. Työväenliike sitoutui taisteluun oikeudesta edustaa kansan tahtoa kiistäessään tämän oikeuden vallasväeltä, joka opetti kansallista yhteisyyttä mutta ylläpiti yhteiskunnallista ylemmyyttään. Näin liike tarjosi poliittisen

tulkintakehyksen, jossa paikalliset sosiaalisen alistuksen kokemukset ja herravihan perinteet työstettiin tietoisuudeksi kansakuntaa jakavasta luokkaristiriidasta. Myös vuonna 1906 saavutettu muodollisesti tasa-vertainen poliittinen kansalaisuus muodostui yhteiskuntakritiikin perusteeksi, rahvaan tasa-arvoliiikkeen voimaksi.

Suomen kielen erityispiirteet antoivat kritiikille lisätehoa. *Kansa, kansakunta, kansallinen, kansalainen ja kansanvalta* nivoutuivat yhteen aivan toisin kuin vastaavat käsitteet ranskassa, englannissa, saksassa tai ruotsissa. ”Kansalainen” viittaa suoraan ”kansan” jäsenyyteen. Kansan ykseyttä korostanut kansallinen sanoma oli tätäkin tietä käännettävissä sorron kritiikiksi: puute ja alistus eivät vastanneet sitä, mitä kansan ja kansalaisen käsitteet edellyttivät. Kansan käsite toimi kuitenkin myös erontekojen välineenä. Sen vastakäsitteitä olivat vallanpitäjät tai sivistyneistö. Koneen säätöhanke tutkijoista monet osallistuvat keskusteluun sivistyneistön ja kansan suhteesta. Kysymys politisoitui uusin tavoin 1900-luvun alussa.

Läpikulkuihmisiä jäljittää sivistyneistön ja kansan suhteen politisoitumista jännittävästä näkökulmasta. Kirja keskittyy elettyihin tai kuvattuihin välitiloihin ja niissä toimiviin tai niiden läpi liikkuviin ihmisiin. Lea Rojola erittelee rahvaasta sivistyneistöön kohoavan nousukkaan tarinaa 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun kirjallisuudessa Järnefeltillä, Aholla, Onervalla ja Sillanpäällä. Tutta Palin käsittelee Pekka Halosen *Isäntärengin ja Rakennusmestarin* kaltaisia välihahmoja ja niiden taustoja kuvataiteessa.

Työväenkirjallisuuden tarkastelussaan Kati Launis kuvaa Hilja Pärssistä, papin tyttärtä ja opettajaa, joka kääntyi sosialistiksi. Kukku Melkas tutkii palvelustytön viekoittelemisen ja vajoamisen tai sivistämisen ja sivistymisen teemaa kirjallisuudessa. Helmi Krohnin romaanit tarjoavat Maarit Leske-

lä-Kärjelle näkökulman seksuaalisuuteen ja siveellisyyteen sivistyneistönäisen elämässä. 1900-luvun alun ruotsinkielistä kirjallisuutta tutkimalla Heidi Grönstrand laajentaa tarkastelun ruotsinkielisen sivistyneistön ja rahvaan suhteeseen.

Annamari Sarajas esitti vuonna 1962 teesin siitä, miten suurlakko ja joukkojen politiikan nousu saivat sivistyneistön pettymään kansaan eli viime kädessä omaan kulttuuriinsa. *Läpikulkuihmisiä*-kirjassa sivistyneistön suhteet kansaan sekä suurlakosta ja joukkojen politiikan noususta tehdyt johtopäätökset osoittautuvat vaihtelevammiksi. Kirjan päättää Jussi Ojajarven kriittinen arvio Sarajaksen usein viitatusta tulkinnasta.

Kolmen teoksen yhteistä antia on sen osoittaminen, miten poliittinen muutos mahdollista ja avasi puhe-, tulkinta- ja toimintatapojen suuren moninaisuuden. *Kuriton kansa* -teoksen kirjoittajat perustelevat kansapuheen ja poliittisen mielikuvituksen analyysiaan arvostelemalla aikaisempaa tutkimusta siitä, että kansan ja luokan kaltaiset kategoriat on otettu annettuina. Kriitikki yksinkertaistaa mutta myös osuu. Kirjan huomionarvoisiin avauksiin kuuluu jälkikolonialaisen teorian käyttö tulkinnoissa Suomen poliittisesta ja kulttuurisesta rakentamisesta ja kansapuheeseen liittyneestä imperialismin kritiikistä. Tätä Pekka Rantasen ja Petri Ruuskan yhteisartikkelin teemaa jatkavat Ruuskan artikkeli *Valvoja*-lehden kansasta sekä Rantasen ja Ralf Kaurasen kirjoitus pilalehtien kansasta. Kirjoitukset antavat viirikettä jatkopohdiskelulle esimerkiksi siitä, miten suhteutuivat toisiinsa monikansallisen imperiumin toimintatapa, joka kehittyi ennen kansallisvaltioiden aikaa, ja 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun imperialismi, joka rakentui nationalismiin ja kansallisvaltiollisuuden pohjalle.

Kansan käsitteeseen ladattiin monenlaisia odotuksia ja tavoitteita, joita *Kurittoman*

kansan useat artikkelit käsittelevät sangen mielenkiintoisesti. Olli Löytty tarkastelee Hilja Haahden *Helvi*-romaanin valossa uskonnollisen maailmankuvan ja kansakäsityksen jatkuvuutta ja niiden kristillisosiaalista uudelleenmuotoutumista. Seksuaalisuutta, perhettä ja kansan elinvoimaa koskevaa keskustelua ja moraalisääteilyä erittelevät Anu-Hanna Anttila ja Mikko Pollari. Anttila tutkii myös sosialistista varhaiskasvatusta, Ihanneliittojen työtä, jonka hän suhteuttaa sekä sosialistisen liikkeen että kansallisen kasvatuksen kenttään.

Kansatoimijan ja yksilötoimijan suhdetta määriteltiin myös kiistoissa siitä, mitä on tuleva sosialismi ja miten se saavutetaan. Pollari selvittelee sosiaalidemokratian valtalinjaksi omaksutun luokkataistelun ja Matti Kurikan harmonia-ajattelun epätaisaista kamppailua ennen ensimmäisiä yksikamarisen eduskunnan vaaleja. Anarkismin eri muunnelmia ja anarkismin sosialistista kritiikkiä käsittelevät Kauranen ja Pollari. Johtopäätöksensä he toistavat suositun näkemyksen yksilön vapautta rajoittavan yhteisöllisyyden pitkästä suomalaiskansallisesta ja pohjoismaisesta linjasta. Tulkinnan jatkokehittämissä voisi pohtia sen suhdetta artikkelin viitteissäkin mainitun Lars Trägårdhin teesiin pohjoismaisesta ”valtioidividualismista”, vahvan valtion ja vahvan yksilön yhdistelmästä.

Marko Tikan teos *Kun kansa leikki kuningasta* keskittyy kahta muuta kirjaa selvemmin itse suurlakkoon. Kohteena ei ole se, miten kansasta kirjoitettiin ja puhuttiin, vaan kollektiivinen toiminta, jonka subjektiiviseksi kansa hahmottui. Tikka jäsentää kertomuksensa suurlakon tapahtumakulusta ja päätöksenteosta oivaltavasti kolmelle toimintatasolle, jotka hän nimeää Kaduksi, Komiteoiksi ja Kenraaleiksi. Hän keskittyy Helsinkiin, Viipuriin ja Tampereeseen, suurlakon eri vaiheiden tärkeimpiin kau-

punkeihin. Kirjan hieno aloitus tosin vie lukijan (ja eritoten tuolta syrjäseudulta kotoisin olevan lukijan) Pohjois-Savoon ”Kaavin ja Säyneisen rajamaille”, jossa sielläkin tiedot ennenkuulumattomasta mullistuksesta hämmensivät mieliä.

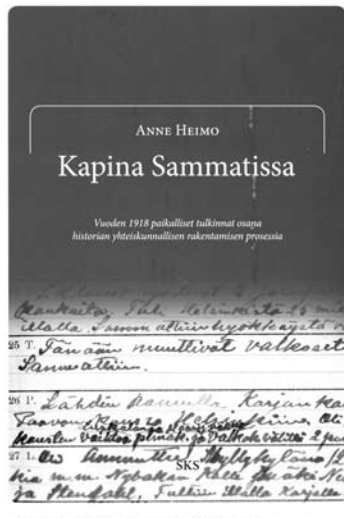
Teosta luonnehditaan takakannessa ”tii- viiksi yleisesitykseksi”, esipuheessa taas ”ensimmäiseksi laajaksi monografiaksi” vuoden 1905 suurlakosta. Jäntevään kokonaisuuteen sisältyy lakkotoimijoiden tuottaman arkistomateriaalin ja lehdistöaineiston pohjalta uutta tapahtumahistoriallista tietoa, mutta yleisesityksen ja oppikirjan piirteet näkyvät suurlakkovaiheen taustoituksessa. Murroksen taustaksi piirrettyyn aiemman asiain tilan kuvaan on tullut karikatyyrimäistä staattisuutta. Esimerkiksi ”säätymäpäivien rooli” tuskin oli ”aikalaisille päivän selvä” aivan sillä tavoin, kuin Tikka esittää kuvauksessaan säätymä kapeasta ”edustavuudesta” (s. 20-21). Jo vuoden 1869 valtiopäiväjärjestykseen oli sisällytetty periaate, jonka mukaan valtiopäivät – säädetyt – edustivat koko Suomen kansaa. Tikan keskeiseen johtopäätökseen voi silti hyvin yhtyä: ”aikalaisten ajattelussa tapahtunut murros oli Suomen suurlakon suurin vallankumous” (s. 272).

Koneen säätymä suurlakkohankkeen tulokset eivät kuitenkaan koske vain sitä, miten vanhasta siirryttiin uuteen. Hankkeen tutkijat – ohjelmallisimmin *Kurittoman kansan* kirjoittajat – käsittelevät tätä murrosta myös nimenomaan murroksena: tilanteina ja tapahtumakulkuina, joissa tila avautuu äkkiä uusille mahdollisuuksille, vaihtoehtoisille odotuksille ja tavoitteille sekä niitä koskeville kiistoille. Jos tutkija tyytyy tulkitsemaan menneisyyden tieksi nykyisyyteen ja tarkastelee siirtymiä vanhasta uuteen vain tältä kannalta, murroksissa avautuneet mutta voittajien sittemmin sulkemat vaihtoehtoiset tulevaisuudet jäävät sivuun. Tässä esitellyt teokset tuovat näky-

viin suurlakkovaiheessa avautuneita ”kansan” vaihtoehtoisia tulevaisuuksia ja korostavat siten historiallisen tiedon tärkeätä poliittista ulottuvuutta. Historiallinen tieto voi ohjata huomaamaan sellaista, mikä on mahdollista mutta ei vääjäämätöntä, eli vaihtoehtoja.

Pauli Kettunen, professori
Helsingin yliopisto

Elävä kertomus, muisti ja menneisyys

Anne Heimo: *Kapina Sammatissa. Vuoden 1918 paikalliset tulkinnat osana historian yhteiskunnallisen rakentamisen prosessia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1275. SKS, Helsinki. 2010. 295 s.

Anne Heimon folkloristiikan oppiaineeseen lukeutuva väitöskirja vuoden 1918 paikallisesta muistamisesta Sammatissa on monitasoinen tutkimus. Se on korkeatasoinen puheenvuoro folkloristiikan kentällä, mutta tutkimus ei pysähdy oppiaineensa rajalle, vaan se tarjoaa kaikille menneisyyden ja nykyisyyden välisestä suhteesta kiinnostuneille välineitä pohtia historian ymmärtämistä ja käsitteellistämistä. Tämän lisäksi se rakentaa kuvaa Sammatista sisällissodan kourissa, mihin ei aiemmassa tutkimuksessa ole paneuduttu. Paikkakunnalla teloitettujen absoluuttinen määrä ei ole erityisen suuri, mutta suhteellisesti tarkasteltuna punaisia teloitettiin koko maan mittakaavassa kolmanneksi eniten. Ja mikä tärkeintä, paikallisille vuoden 1918 muisto on ollut kipeä. Tämä koski erityisesti punaisia, jotka

joutuivat heti vastuuseen teoistaan, kun taas voittajien ei tarvinnut oikeuttaa osallisuuttaan.

Perinteentutkijat löytävät Heimon tutkimuksesta epäilemättä monia oivalluksia ja nyansseja, joita en siitä historian tutkijana tunnista. Mutta tutkimuksen teoreettis-metodologinen anti on myös historioitsijan näkökulmasta painavaa, ja olenkin sitä mieltä, että väitöskirjan tulisi ehdottomasti kuulua itsensä ammattimaisiksi historian tutkijoiksi määrittelevien lukemistoon. Ei ole tietenkään olemassa yhtä yhtenäistä historian tutkijan kategoriaa, mutta uskoisin, että osa tutkijoista edelleen mieltää ”varsinaisen” historian kirjoituksen päätyneiden prosessien rekonstruoinniksi ja analysoinniksi, johon vain tieteellinen koulutus antaa valmiuden. Heille Heimon tulkinta historiasta yhteiskunnallisen rakentamisen prosessina tarjoaa välineitä käsitteellistää sellaista menneisyysuhdetta, jossa menneen tulkitseminen kulloisenakin nykyhetkenä orientoi kertojan ja hänen yhteisönsä nykyhetken ja tulevaan antamalla vastauksia elämän merkityksiä koskeviin kysymyksiin. Tällöin historia ei näyttäyty vain tieteellisen koulutuksen saaneiden toimintakenttänä, vaan historiallinen asiantuntijuus ymmärretään laaja-alaisemmin ihmisenä olemisen yhtenä keskeisenä ulottuvuutena. Ne historioitsijat, jotka ovat omissa tutkimuksissaan ankuroituneet Heimon lähtökohtiin, voivat puolestaan nauttia selkeästä teoreettisesta keskustelusta.

Heimon tutkimus problematisoi historian ja muistin käsitteellisesti vaikeaa suhdetta, johon tutkijat eivät ole antaneet tyhjentyviä, eivätkä aina edes kovin selkeitä vastauksia. Hän soveltaa onnistuneesti muuttaman viime vuosikymmenen aikana ilmentynyttä monitieteistä muistia ja menneisyyden narratiivista rakentamista käsittelevää kansainvälistä ja suomalaista tutkimusta.

Suomalaisesta tutkimuksesta on mainittava erityisesti Ulla-Maija Peltosen muistiin ja muistin paikkoihin liittyvät tutkimukset ja Jorma Kalelan tutkimukset, joista on peräisin käsite historian yhteiskunnallisen rakentamisen prosessi.

Jorma Kalelan tulkintoja soveltaen Anne Heimo ei ole pelkästään haastatellut sammatilaisia vuoden 1918 tapahtumista, vaan hän lähestyy heitä paikallishistoriallisina asiantuntijoina. Tutkimuksen voikin nähdä myös puheenvuorona paikallisen asiantuntijuuden ja muistitiedon käyttämisen mahdollisuuksista paikallishistorioiden kirjoittamisessa, mitä Kari Teräs käsittelee *Historiallisen Aikakauskirjan* kolumnissaan ”Paikkaisuus historiaa” (2/2010). Teräs tiivistää Heimon tutkimuksen annin paikallishistorialliselle tutkimukselle seuraavasti: ”Paikkakunnalla elävät kertomukset voivat olla mitä parhain avain sen historiaan ja siihen, miten asioita on yhteisöllisesti käsitelty, selitetty ja tulkittu.”

Heimo on onnistunut rajanylityksissään siinäkin suhteessa, että hänen tutkimuksensa avautuu myös ei-akateemisille lukijoille. Luvut I-III, joissa eritellään tutkimuksen teoreettis-metodologisia lähtökohtia ja rakennetaan dialogia muuhun tutkimukseen, saattavat olla ei-akateemiselle lukijalle vaikeasti avautuvia, tai ainakin vähemmän kiinnostavia. Toisaalta tutkijan tapa eritellä itseään haastattelijana sekä haastattelijan ja haastateltavien välistä vuorovaikutusta on kirjoitettu pohdiskelevasti tavalla, joka saattaa innostaa myös asiaan vihkiytymättömiä – eikä pelkästään ”ei-ammattilaisia” vaan myös ammattitutkijoita, jotka eivät ole perehtyneitä suullisen historian/muistitiedon metodologiaan.

Luvut IV-VIII, joissa tarkastellaan konkreettisesti vuoden 1918 tapahtumien kehittymistä ja ennen muuta vuoden 1918 esittämistä ja tulkittamista eri tyyppisissä

aineistoissa, ovat omiaan herättämään historiasta kiinnostuneen ”ei-ammattilaisenkin” mielenkiinnon. Esitystapa ja lukujen rakenne ovat selkeät. Muistitietoaineisto, jota Heimo on kerännyt haastatteluina kolmessa eri vaiheessa 1980-luvun lopulta 2000-luvun alkuun, muodostaa lukujen V-VIII perustan, mutta sitä täydennetään muulla aineistolla, kuten esimerkiksi aikalaisen Oinon tilan isännän Fredrik Litzénin almanakamerkinnoilla, tietokirjailija Tauno Tukkinen 1990- ja 2000-luvulla laatimilla selvityksillä ja toimittaja Jenny Pajusen 1970-luvun alussa tekemillä haastatteluilla. Kunnioitava suhtautuminen haastateltavien ja muiden ”todistajien” tulkintoihin ei perustu yksinomaan tutkimuseettisiin sitoumuksiin vaan myös edellä esiteltyyn teoreettiseen näemykseen historiallisesta asiantuntijuudesta, joka ei edellytä akateemista koulutusta historiatieteeseen.

Sammattilaisille itselleen – tai ainakin haastateltavien ikäpolvelle – Heimon tutkimus tarjoaa välineitä paikallisen identiteetin rakentamiseen. Tutkimuksesta myös välittyy tutkijan pyrkimys dialogiin heidän kanssaan. Kokonaan oma tutkimuskysymyksensä on, missä määrin vuosi 1918 kiinnostaa nuorempia ikäpolvia, ja tähän Heimo ei omassa työssään paneudu. Sukupolviproblematiikkaan kytkeytyy kiinnostava kysymys kertomusten välittämisestä perheiden sisällä ja laajemmin paikallisyhteisössä. Vertailukohtaksi voi ottaa Sirkka Ahosen tutkimuksen *Historiaton sukupolvi?* (1998), jota varten hän haastatteli 1990-luvun puolivälissä nuoria muun muassa vuoden 1918 merkityksestä. Näille haastatelluille vuosi 1918 oli historiallinen tapahtuma, johon heillä ei pääsääntöisesti enää ollut omakohtaista kosketuspintaa ja joka ei näin ollen määrittänyt heidän identiteettiään.

Heimo analysoi tutkimuksessaan tasa-puolisesti punaisiksi ja valkoisiksi itsensä

identifioineiden sammattilaisten tulkintoja. Analyysi on tarkkaa ja hienovaraista ja se osoittaa, kuinka tulkinnat muokkautuivat varsin selväpiirteisiksi tarinoiksi ja stereotyyppioiksi, joihin julkinen historiakulttuuri omalta osaltaan vaikutti. Perinteisen, lähdekritiikkiin perustuvan historiantutkimuksen näkökulmasta tarinoihin sisältyi ”virheitä”. Muistiin ja narratiivisuuteen perehtynyt historioitsija tulkitsee Heimon tavoin, että ”kertomuksia on hedelmällisempi tarkastella muista lähtökohdista kuin pelkästään arvioimalla niiden luotettavuutta lähdekriittisesti” (s. 187).

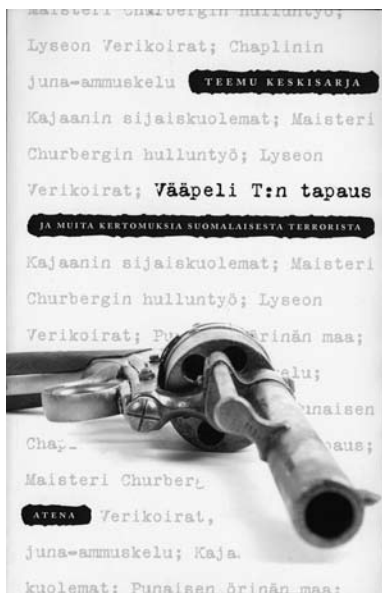
Mielenkiintoista on muun muassa tulkintojen/tarinoiden muokkautuminen ajan myötä. 1960- ja 1970-luvuilla tehdyissä haastatteluissa punakaartissa mukana olleet määrittivät aatteellisuuden yhdeksi liittymisen syyksi, kun taas myöhemmissä kertomuksissa aktiivinen toimijuus muuntuu uhriudeksi. Mielenkiintoista on myös, ehkä edelliseen uudelleen tulkintaan liittyen, kuinka vielä 1970-luvulle tultaessa punaiset syyttivät paikallisia valkoisia teloituksista. Myöhemmin vahvistui kertomus ulkopuolisten vastuusta. Erityisesti toisen maailmansodan jälkeen vastuu vieritettiin jo sopivasti syyllisille saksalaisille. Paikallisten valkoisten isäntien kerrottiin vastustaneen teloituksia, mutta olleen voimattomia. Perustellusti Heimo tulkitsee, että kyse on mekanismista, jolla pyrittiin paikallisten vastakohtaisuuksien lieventämiseen. Näin ollen paikallinen tulkinta on rationaalinen, vaikkei se historiallista todellisuutta tarkasti vastaisikaan. Jännitteiden lieventämiseen pyrittiin myös huumorin keinoin, puolin ja toisin.

Anne Heimon väitöskirja on hieno analyysi ihmisistä historian pyörteissä, toimijoina ja kertojina. Tutkimus korostaa historian yhteiskunnallisen rakentamisen prosessia, joka on päättymätön, koska ihmisten halu

ymmärtää mennyttä, nykyistä ja tulevaa on päättymätön.

**Tiina Kinnunen, dosentti, yliopistonlehtori
Itä-Suomen yliopisto**

Ääriliikkeiden vaiheita

Teemu Keskisarja: *Väapeli T:n tapaus ja muita kertomuksia suomalaisesta terroristista*. Atena Kustannus, Jyväskylä. 2010. 292 s.

Teemu Keskisarjan uusin kirja uppoutuu suomalaisten ääriliikkeiden vaiheisiin yksilöiden elämäntarinoiden kautta. Kirja koostuu kuudesta erillisestä kertomuksesta, jotka ajoittuvat 1800-luvun lopusta itsenäisyyden ajan alkuvuosiin. Kertomukset käsittelevät erilaisiin äärijärjestöihin kuuluneiden aktivistien kohtalonhetkiä.

Kirjan ensimmäisessä kertomuksessa fennomaani-aktivisti Waldemar Churberg riitaantuu ja joutuu törmäyskurssille entisten aatetovereidensa kanssa. Tämä johtaa lopulta siihen, että Churberg ampuu entistä aatetoveriaan ja ystävänsä, jonka kokee muuttuneen vainoojakseksi. Nappi pelastaa kohteen hengen. Sen sijaan itse teko suistaa Churbergin mielisairaalakierteeseen. Toinen kertomus paneutuu niin ikään 1900-luvun alun aktivisteihin. Helsinkiläisten lyseolaisten Verikoirat-järjestön jäsenet siirtyivät

vuonna 1905 sanoista tekoihin vastustaessaan venäläisten sortotoimia. Toiminnan taustalla häilyi Eugen Schaumanin tekemä kuvernööri Bobrikovin murha. Vaikka keisarillisen perheen surmaamista suunniteltiin, terroriteot kohdistuivat lähinnä tavalliisiin poliiseihin ja santarmeihin.

Kirjan kolmas ja neljäs kertomus sijoittuvat sisällissodan aikaan. Tovereidensa huomiota ja hyväksyntää kaipaava, Chapliniksi kutsuttu punakaartilainen aloittaa tapahtumasarjan, joka johtaa 22 vangitun Mustialan maamiesopiston opiskelijan kuolemaan. Asian loppuselvittelyissä Chaplin säilyttää henkensä, mutta toiset vastaavat hengellään joukkosurmasta. Toinen kertomus valaisee Kajaanin sijaisteloituksen vaiheita. Kaksi paikallisen punakaartin johtohenkilöä teloitetaan kahden kuolemantuomion saaneen rivikaartilaisen sijasta. Sijaiset valitaan vasta teloituspaijalla.

Viidennessä kertomuksessa siirrytään 1920-luvun alun Kuopioon, jossa teen ja pirtun voimalla tehdään vallankumousta. Kuitenkaan vallankumouksen teko ei etene, ja siihen varattuja rahoja käytetään nokkamiesten kestitykseen. Asiat kärjistyvät väkivallanteoksi, kun Etsivän Keskuspoliisin käytyriksi ryhtynyt Pekka Pitkänen surmataan.

Viimeisenä tarinana on kirjalle nimen antanut Väapeli T:n tapaus. Työtovereidensa kiusaama ja virastaan erotettu entinen alipseeri ryhtyy tehtailemaan uhkauskirjeitä korkeille sotilashenkilöille saadakseen asiansa esille ja tilanteen korjatuksi. Toiminta vaikuttaa lähinnä henkisesti häiriintyneen ihmisen toiminnalta, eikä se lopulta johda veritekoihin. Lukijaa saattaa askarruttaa, kuka lopulta on uhri ja kuka tekijä.

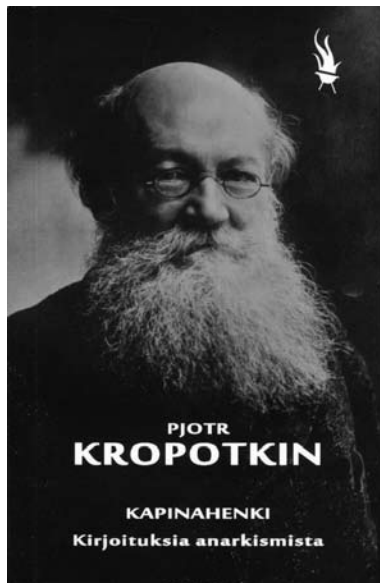
Teemu Keskisarja on löytänyt arkistojen kätkeistä vähemmän tunnettuja tekoja ja tekijöitä. Eugen Schaumanin teko on taustalla verikoirien toiminnasta kerrottaessa, mutta esimerkiksi ministeri Ritavuoren murha

vuodelta 1922 on jätetty pois teoksesta. Samaten Neuvostoliitossa koulutettujen suomalaisten punaupseerien Mannerheimiin kohdistunut, mutta toteuttamatta jäänyt salamurhahanke on jätetty teoksesta pois.

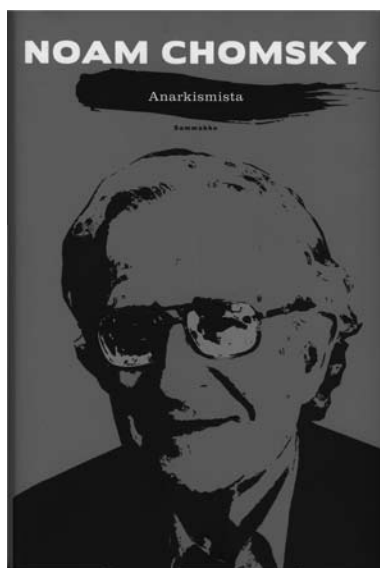
Keskisarja on käyttänyt kaunokirjallista otetta täyttäessään kertomuksissa kohtia, joihin kirjalliset lähteet eivät ulotu. Hän on pyrkinyt pääsemään henkilöiden pään sisälle luodakseen kuvan siitä, mitä he ajattelivat ryhtyessään äärimmäisiin tekoihin. Pyrkimyksessään päästä kiinni henkilöiden taustoihin Keskisarja on onnistunut hyvin ja näin tehdessään hän on kirjoittanut mukaansatempaavan ja kiinnostavasti etenevän kirjan. Keskisarjan osin ironinen tyyli tuo kepeyttä muuten vakavan aiheen käsitte-lyyn.

Mikko Kosunen, erikoistutkija
Työväen Arkisto

Anarkismin uusi tuleminen

Pjotr Kropotkin: Kapinahenki. Kirjoituksia anarkismista. Toimittanut ja suomentanut Juha Kulmala. Savukeidas, Turku. 2009. 352 s.

Noam Chomsky: Anarkismista. Suomennos Ville-Juhani Sutinen. Sammakko, Turku. 2010. 319 s.

Suomalaisen työväenliikkeen historiassa anarkismin asema on ollut perifeerinen. Ammattiyhdistystoiminnassakaan ei ole juuri esiintynyt anarkosyndikalistisia tai muita työpaikkatasolla toteutettavia poliittista toimintaa korostaneita suuntauksia. Suomalaisissa työväenpuolueissa on omaksuttu saksalaisperäinen periaate, että puolueella on ”poliittisen” toiminnan monopoli, kun ammattiyhdistysliikkeen tulee rajoittua työväestön ammatillisen aseman ja ansioiden parantamiseen. Poliittisen luokkataistelun keskittämistä syndikalistiseen ”ammattikuntaliikkeeseen” ovat esittäneet vain ani harvat. Yksi heistä vanhassa työväenliikkeessä oli tamperelaissosialisti Kaapo Murros.

Murros sai nimeä myös anarkismin klassikon Pjotr Kropotkinin kääntäjänä. Vuonna 1906 ilmestyi hänen kääntämäänsä Kropotkinin *La conquête du pain* -teoksen suomennos *Taistelu leivästä*. Samana vuonna Söderström julkaisi Kropotkinin venäläisen kirjallisuuden historian ruotsinnoksen *Den ryska litteraturens historia*. Vuonna 1909 ilmestyi tuoreeltaan Kropotkinin *Hirmuvalta Venäjällä 1905–1909*, ja seuraavana vuonna näki päivänvalon *Vallankumousmiehen muistelmia* (suom. Väinö Suasmaa). Muita anarkismin klassikoita ei ilmestynyt, ellei sellaiseksi lasketa Leo Tolstoin eräitä anarkistiseksi luonnehdittuja kirjoituksia. Säätyläissivistyneistönkin keskuudessa vaikuttaneessa tolstoilaisuudessa korostui pasifismin ohella ihmisten välinen tasavertaisuus ja yhteiskunnan hierarkkisten rakenteiden ja valtiomahdin arvostelu (esim. Arvid Järnefelt).

Routavuosina venäläisestä nihilismistä omaksuttuja anarkistisia näkemyksiä kannattivat eräät aktiiviseen vastarintaan osallistuneet sosialistit. Näiden osuus työväenliikkeessä ei ollut vähäinen. Vuonna 1906 sosialidemokraattinen puolue kuitenkin sanoutui irti väkivaltaisista menettelytavoista.

Nihilismi ja anarkismi samastettiin väkivaltaan ja terroriin, kun taas näiden oppien egalitaristinen puoli jäi pimentoon.

Kansalaissodan jälkeen anarkismin näkyvin kirjallinen ilmaus oli Kropotkinin mainitun pääteoksen uusi suomennos *Leivän valloitus*. Se ilmestyi Kariston ”Suuria kysymyksiä”-sarjassa vuonna 1919. Edistysmielinen sarja pyrki tarjoamaan kansalaisille ”puolueettoman tilaisuuden tutustua meidän aikamme valtiollisen ja yhteiskunnallisen elämän huomattavimpien pyrkimysten sisältöön ja keskinäisiin ristiriitoihin”.

Suomalaisesta työväenliikkeestä anarkismi käytännössä hävisi, mutta nousi jälleen esille 1960-luvun lopun kulttuuriradikalismien myötä hipp- ja underground-liikkeessä. Esimerkiksi Akateemisessa Sosialistiseurassa valtaa käyttivät jonkin aikaa helsinkiläisen Nalle Puh -seuran anarkistit. Vuonna 1970 ilmestyi Jyrki Lappi-Seppälän ja Outi Nyytäjän suomennoksena ranskalaisen Daniel Guérinin *Anarkismi* (alkuteos 1969). Vuosikymmenen loppupuolella anarkistinen kapinahenki innosti nuorisoa ja säikäytteli vanhempaa väkeä punk-liikkeen voimalla. Ympyröity A-kirjain näkyi vaatteissa ja katukuvassa. Suureksi hitiksi muodostui Sex Pistolsin *Anarchy in the U.K.* (1977). Poliittiset nuorisjärjestöt löysivät toisensa ja saivat estettyä punk-orkesterin Suomen keikan.

Puoluetoiminnan vetovoiman laantuminen nuorison keskuudessa ja toisaalta ympäristöradikalismien nousu loivat uutta kasvupohjaa anarkismille. Kahdeksankymmentäluvun puolivälin jälkeen perustettiin Suomen Anarkosyndikalistinen liitto (vuodesta 1992 Suomen Anarkistiliitto), vuonna 1989 aloitti toimintansa edelleen ilmestyvä *Kapinatyöläinen*. Myös eläinoikeusliikkeessä anarkistisilla opeilla ja periaatteilla on ollut sijansa. 2000-luvulla anarkismi ei ole kuitenkaan rajoittunut ekoradikalismiin tai

yksittäisiin demonstraatioihin, vaan siitä on muodostunut eräs kapitalismikriittisen liikehännän ulottuvuus sen rinnalla elpyneen marxilaisen vasemmistoradikalismien kanssa. Painopiste on siirtynyt ekoradikalismista antikapitalismiin. Myös eräissä ammattiliitoissa nuoret militantit ovat kiinnostuneet anarkosyndikalistisista näkemyksistä, kuten Rudolf Rockerin opeista, joita voi lukea suomeksi vuonna 1996 ilmestyneestä kirjasta *Anarkosyndikalismi: vapaa työväenliike*.

Myös jotkut kustantajat, kuten turkulaiset Savukeidas ja Sammakko, ovat alkaneet julkaista anarkistisia klassikkoteoksia. Ensiksi mainitulta ilmestyivät vuonna 2009 Kropotkinin kirjoitusten valikoima *Kapinahenki*, Hakim Beyn (Peter Lamborn Wilson) teos *TAZ. Tilapäinen autonominen alue* ja anarkismin historiaankin liittyvä antologia *Utopiasosialistit*. Sammakko puolestaan on julkaissut Noam Chomskyn kirjoituskoelman *Anarkismista* (2010).

Kapinahenki

Venäläiseen ylhäisaateliin syntynyt, suuren osan elämästään maanpaossa elänyt ja lokakuun vallankumouksen jälkeen kotimaahansa palannut Kropotkin (1842–1921) oli anarkistinen kommunisti. Hän oli myös merkittävä luonnontieteilijä, joka pyrki perustelemaan anarkistisia oppejaan tuomalla esille keskinäisen avun ja solidaarisen yhteistyön perustavan rooliin ihmislajin kehityksessä. Hänen mukaansa anarkismin lähtökohta on kansassa, joka ”on omien yhteisten instituutioidensa avulla koettanut suojata itseään valtaa janoavaa vähemmistöä kohtaan”. Alunperin tasa-arvoa, rauhaa ja yhteistyötä palvelemaan perustetut instituutiot ovat ”ajan kuluessa jähmettyneet, menettäneet alkuperäiset tarkoituksensa, joutuneet valtaapitävän vähemmistön hal-

lintaan ja muuttuneet lopulta esteiksi yksilön vapauden ja edistyksen tielle”. Rousseauun tapaan Kropotkin katsoi, että ihmiset ovat syntyneet vapaina, mutta yksityisomistuksen myötä joutuvat kaikkialla kahleisiin.

Kropotkinin suhtautuminen valtioon oli ehdottoman torjuva. Valtio on omistavan luokan hallitsema sortokoneisto. Kropotkinin omat tylyt kokemukset tsaristiselta Venäjältä ja läntisestä Euroopasta antoivat toki vahvat perusteet kielteiselle valtiokäsitykselle. Toisaalta Kropotkin arvosteli Ranskan vallankumouksen jakobiineja ja myöhemmin bolshevikkeja siitä, että nämä syyllistyivät valtioterroriin.

Kropotkinin mukaan anarkismi ei ollut utopismia, sillä olihan anarkismin perusta itse ihmisluonnossa. Valtion kumoaminen ja siirtyminen keskinäisapuun perustuviin yhteisöihin merkitsi paluuta ihmisen lajiolemuksen mukaiseen vieraantumattomaan elämään. Käännös oli jo tapahtunut: 1800-luvun yhteiskuntien lukuisat vapaaehtoiset yhteenniittymät kertoivat Kropotkinille kapinahengen elpymisestä ja tasavertaisuuden idean toteutumisesta. Toisin sanoen hän katsoi, että muodostuva kansalaisyhteiskunta avaisi tietä kohti valtiotonta yhteiskuntaa. Sellaisen realisoituminen ei kuitenkaan ollut mahdollista tuotantovälineiden yksityisomistuksen oloissa.

Kropotkinin mukaan anarkistisen kommunismin erottaa muista kommunismin lajeista juuri ehdottoman kielteinen suhtautuminen valtioon ja ylipäänsä vallan keskittymiseen. Yhdistävä tekijä on ajatus tuotantovälineiden yhteisomistuksesta. Muutoin asiantuntevassa johdannossaan suomentaja Juha Kulmala väittää kategorisesti ja virheellisesti, että marxismi kaikissa muodoissaan olisi autoritaarisen valtiovallan kannalla. Itse Kropotkinilta näin yksioikoista tulkintaa ei löydy, vaikka hän arvostelikin voimakkaasti ensimmäisessä internationaa-

lissa valtaan nousseita marxilaisia ja myöhemmin Leninin johtamien bolshevikkien pakkotoimia Neuvosto-Venäjällä.

Vapauden vaisto

Noam Chomsky (s. 1928) ei aseta anarkismia ja marxismia vastakkain, vaan viittaa arvostavasti muun muassa Rosa Luxemburgin, Anton Pannekoekin ja Herman Gorterin antiautoritaariisiin, työläisneuvostojen asemaa korostaneisiin näkemyksiin. Itse Marxin näkemyksiin Chomsky ei ota kantaa, sillä hän sanoo olevansa niistä huonosti perillä. Hän myös varoittaa niitä, jotka anarkismin periaatteisiin vedoten julistavat äkkiväärää tuomiota valtiolle. Julkisena valtana valtio on myös tärkeä yksityisten pääomien vastavoima. Chomsky tuo esille omakohtaisia kokemuksiaan siitä, kuinka äärioikeistolaiset libertanistit suhtautuvat riemuiten vasemmistolaisten anarkistien julistuksiin valtiomahdin hävittämisestä. Kokoelmaan sisältyvissä haastatteluissa Chomsky muutenkin kieltäytyy tekemästä pitkälle meneviä yleistyksiä. Pikemminkin hän korostaa poliittis-yhteiskunnallisten kysymysten kompleksista ja tilannesidonnaista luonnetta.

Anarkismista-kokoelman kokonaisuudesta puolet koostuu jo aiemmin suomeksi julkaistuista kirjoituksista *Objektiivisuus ja liberaali tutkimus* (1969) ja *Kieli ja vapaus* (1970). Ne ilmestyivät vuonna 1976 Chomskyn teoksessa *Tiedon ja vapauden ongelmia*. Ehkä jälkimmäisen kirjoituksen uudelleen julkaisemista puoltaa se, että kyse on Chomskyn varmasti omaperäisimmästä esityksestä anarkismista. Siinä missä Kropotkin näki anarkismin lähtökohdan ihmisluonnolle ominaisessa keskinäisessä avussa, Chomsky vetoaa ihmisolemukseen sisältyvään ”vapauden vaistoon”. Tuekseen hän ot-

taa Wilhelm von Humboldtin näkemykset (1767–1835) ihmisestä luovana, alati uutta etsivänä ja itseään havainnoivana olentona. Myös Kant, jonka mukaan ihminen oppii olemaan vapaa vain käyttämällä vapauttaan, on Chomskylle läheinen, samoin kuin Rousseauun teesi, jonka mukaan ihmisluonnon ydin on vapaus.

Kropotkinin, Chomskyn ja muiden antiautoritaarista ajattelua edustavien kirjoittajien teokset ovat kuin raikasta vettä demokratiavajeen ja keskitetyn vallankäytön dominoimassa todellisuudessa. Kiitos myös Sammakon ja Savukeitaan, että suomeksi saadaan teoksia, joista välittyy luottamus inhimillisen vapauden ja tasavertaisuuden mahdollisuuksiin. Toivottavasti luvassa on lisää anarkismin klassikoita, kuten Proudhonia, Bakuninia, Errico Malatestaa, Emma Goldmania – ja myös Luxemburgia, Pannekoekia ja muita antiautoritaarisen marxismin edustajia.

Mikko Lahtinen, FT, YTT
Tampereen yliopisto

Merkittävä elämä

Heimo Kukkonen: *Viljo Vyyryläinen, punaorpo, Marskin ritari, luottamusmies*. Poliittisen historian julkaisuja 35. Turun yliopisto, Turku. 2009. 171 s.

Tutkimuksissa on ollut tapana etsiä kohteiksi henkilöitä, joilla on nähty olevan merkitystä kansakunnan kohtaloissa tai jotka ovat jollakin tavalla nousseet rivistä eturiviin. Heimo Kukkonen on kirjoittanut pro gradu -tutkielmansa merkittävästä mutta melko tuntemattomasta miehestä. Kukkonen ei ollut valtakunnallinen kuuluisuus vaan keskitason vaikuttaja ja elämänkulkunsa puolesta hän muistutti yhtä suomalaisen miehen arkkityypeistä.

Vuonna 1917 Johanneksessa muurarin perheeseen syntynyt Viljo Vyyryläinen oli kuulomatkan päässä, kun hänen isänsä teloitettiin punakapinallisena vuotta myöhemmin. Punaorpo kunnostautui aikuisena miesten töissä, kun hän joutui ase kädessä vastustamaan itärajan yli vyöryviä isänsä aatovereita. Korp-raali Vyyryläinen aateloitiin Mannerheim-ristin ritariksi. Siviilissä Vyy-

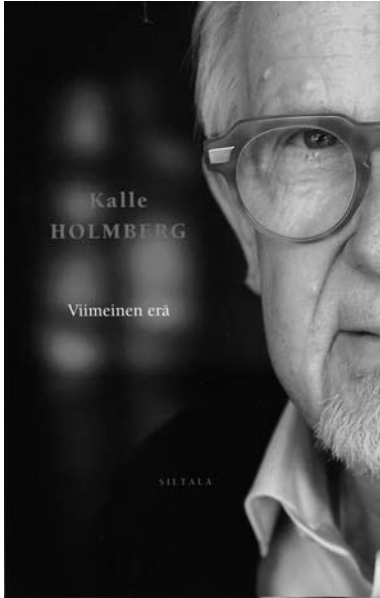
ryläisestä tuli siirtolainen Varsinais-Suomeen ja yksi kansakunnan jälleenrakentajista. Sota kommunismia vastaan jatkui siviilissä luottamusmiehenä. Työmailla ja ammattiliitoissa käytiin armotonta kamppailua poliittisesta vallasta. Vyyryläinen oli tannerilainen asevelidemari elämänsä loppuun saakka.

Kukkonen kirjoittaa yhden yksilön kertomuksen liittäen sen sujuvasti ja elävästi Suureen Suomalaiseen Kertomukseen. Tällaisia miehiä oli joka puolella maata. Vaatimattomista lähtökohdista ja vanhoista vääryyksistä huolimatta he eivät katkeroituneet, vaan näkivät vakaat olot ja demokraattisen kehityksen välttämättömäksi kansakunnan tulevaisuutta ajatellen. He uskoivat reformipolitiikkaan, sosiaalisiin uudistuksiin ja pyrkimykseen tasa-arvoon.

Kukkosen opinnäyte on poliittisen historian laitoksella syystäkin katsottu painamisen arvoiseksi. Kirja on mikrohistoriaa parhaimmillaan. Sitä voi suositella lukemiseksi myös nuorille suomalaisille.

Lasse Lehtinen, FT

Monen toimen Kalle

Kalle Holmberg: Viimeinen erä. Kirjoituksia teatterista ja elämästä. Siltala, Helsinki. 2010. 390 s.

Kun ihminen aikoo palata punnitsevasti menneisiin töihinsä, niin Kalle Holmbergin osa ei suinkaan ole helpoin. Hetkissä ja tuokioissa – kukoistaen tai luhistuen – elämänkerrallinen esitys kaivautuu korkeintaan niiden muistiin, jotka ovat sen valmistaneet ja nähneet, olleet siis läsnä. Ani harvoja näytelmiä filmataan, eikä tallenne koskaan täysin välitä autenttisia tilanteita. Holmberg käy kuitenkin epäröimättä kiinni tehtäväänsä, niin kuin hänen tapansa yleensä on. *Viimeinen erä* -teoksensa 15 esseessä hän suorittaa rohkeita kierähdyksiä ja pyörähdyksiä ajassa ja ajatuksissa, sekä assosioiden että suoraan kertoen.

Aihealueina toistuvat luonnollisesti useimmin teatteri, ooppera ja elokuva, mutta vaikuttavasti myös tietyt lapsuudenmuistot ja muut kiinnostavat. Ortodoksisuuttaan ja luostarimatkojaan luodatessaan hän ei – ainakaan lukijan kannalta – pääse niin yti-

meen kuin ammattiasioissaan. Uskon ole-
musta lienee vaikeampi sanallistaa. Läheisiä työtovereitaan, kuten Kristian Smedsiä ja edesmennyttä Måns Hedströmiä, Holmberg miettii ja analysoi erikseen ja pidempään. Hän palaa myös pitkäaikaiseen lempikirjailijaansa Algot Untolaan ja esittelee erikoislaatuisen näyttelijän Jalmary Parikan, joiden molempien tielle vuoden 1918 sisällissota traagisesti osui.

Holmberg on puheissaan aina tykännyt kärjistää, vetää rajaa, hyväksyä ja hylätä vahvasti. Onneksi suorutta on tullut kirjaankin riittämiin, nyansoidumpana tietysti, ja se mainiosti ryydittää ja selkeyttää kirjaa. Hän ei ihmisiä kosketellessaan silti mene turhiin henkilökohtaisuuksiin.

Vuonna 1999 Holmberg julkaisi *Vasen suora* -muistelmansa, joita hän viime keväänä eräässä tilaisuudessa luonnehti ”kirjoittamisen opetteluksi”. Jos *Vasen suora* oli vasta opettelua, niin hyvin hän on oppinut. Nimittäin Viimeisen erän tekstit kohoavat näytteeksi kirkkaasta, ilmeikkästä suomesta, jollaista on ilo lukea. Hän kirjoittaa kulkimikkaasti, lyhyehköin yllätyksellisin lausein. Voi sanoa, että jazzpuhaltajanakin tunnetun miehen kieli svengaa.

Holmbergin esseiksi puettut muistelmat ovat mieleen jäävä teos. Hänen mietityt kritiikkinsä ja itsekritiikkinsä, voimakasrajaiset ajan- ja ihmiskuvat puhuttelevat rehellisyydellään, ja teoksesta henkii hyvin se, että tekijä ei ole tarttunut kynään ihan vain lämpimikseen.

Veli-Pekka Leppänen, VTT, Helsinki

Lukemisen ja kirjoittamisen historiaa uusista näkökulmista

Lukeva ja kirjoittava työläinen

Lukeva ja kirjoittava työläinen. Kirsti Salmi-Niklander, Sami Suodenjoki & Taina Uusitalo (toim.). Väki voimakas 23. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Tampere. 2010. 298 s.

Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura on järjestänyt viime vuosina useita kiinnostavia kesäseminaareja ajankohtaisista kysymyksistä. Elokuussa 2009 seminaarisissa tarkasteltiin lukemisen ja kirjoittamisen historiaa työväen ja kansan näkökulmista. Tulokset ovat nyt luettavissa rikkaassa artikkelikokoelmassa.

Kiinnostus alempien luokkien, työväen, rahvaan, kansanhimisten, maalaisten, itseoppineiden, tavallisen kansan (nimityksiä on monia) kirjalliseen kulttuuriin on noussut yhdeksi 2000-luvun alun vahvaksi tutkimuskentäksi suomalaisessa historian, perinteen ja kirjallisuuden tutkimuksessa. Aiemmin marginaaliin jääneen aineiston, uusien kohteiden ja uudenlaisten kysymyksenasettelui-

den yleistymiseen ovat vaikuttaneet monet tekijät. Mikrohistoriallisen tutkimuksen vahvistuminen Suomessa 1990-luvulla, laaja kiinnostus omaelämäkerrallisiin aineistoihin sekä luokan käsitteen uudenlainen nousu ovat ainakin toimineet pontimina. Myös naisten kirjallisuuteen ja kirjoittamiseen keskittynyt feministinen tutkimus on tuonut oman vahvan panoksensa.

Teos avaa hienolla tavalla niitä moninaisia näkökulmia, joista alempien luokkien kirjallistumista tällä hetkellä tarkastellaan. Keskiössä on nimenomaan suomenkielisen kansanosan kirjoittamisen kulttuurin tarkastelu – kielikysymystä ei sinänsä nosteta erityisen huomion kohteeksi, vaikka olisikin kiinnostava avata laajempi näkökulma tarkastelemalla myös ruotsinkielisen rahvaan tekstejä ja kirjallista kulttuuria. Artikkeleissa avautuva kirjallisten lajityyppien runsaus kertoo uudenlaisesta kirjoittamisen kulttuurihistorian näkökulmasta. Sen alle mahtuvat erilaiset julkaistut ja julkaisemattomat tekstit omaelämäkerrallisista aineistoista, romaaneista ja runoista aina poliittisiin pamfletteihin, lehtiartikkeleihin, tutkimuksiin ja käännöksiin.

Teoksen ensimmäinen osa avaa vanhempaan aikaan eli lähinnä 1800-lukuun kohdistunutta tutkimusta. Anna Kuismin hahmottelee vanhinta suomenkielistä kansanhimisten omaelämäkerrallisen kirjoittamisen traditiota aineistolla, joka on löytynyt SKS:n arkistoista. Kaisa Kaurasen ja Maria Virtasen sekä Reija Långin tekstit tihentävät yhden ihmisen kirjoittavan elämän tarkasteluun ja kykenevät näin avaamaan tätä hyvin monimuotoista kirjoittamisen perinnettä. Siinä missä Långin tarkastelema Matilda Roslin-Kalliolan elämä avautuu nimenomaan luokan ja sukupuolen näkökulmasta, on Braskin elämän tarkastelussa sukupuolen merkitys lähinnä rivien välissä. Roslin-Kalliolan kohdalla myös kielikysy-

mys nousee esiin, kun alun perin ruotsiksi kirjoittamaan oppinut Roslin-Kalliola joutui todenteolla paneutumaan kirjallisen suomen kielen saloihin.

Toisen osan kohteena on niin kutsuttu työläisälymystö, ja siinä liikutaan ajallisesti sotien välisiin vuosikymmeniin. Jaana Torninoja-Latolan ja Hanne Koiviston artikkelit avaavat vahvan naisnäkökulman kysymyksiin vasemmistolaisen älymystön suhteesta yhteiskuntaan ja omaan rooliinsa siinä. Sinervon sisarten päiväkirjat avaavat kiehtovasti nuorten työläistaustaisten, älymystöläisyyttä ja aktiivista yhteiskunnallisuutta janonneiden naisten identiteetin rakennusta. Jenny Pajusen ja Lauri Vileniuksen intellektuellekehityksen analyysi avaa koko vasemmistolaisen älymystön maailmaa ja verkostoja erityisesti 1930-luvulla. Suv Leppämäen artikkeli Jean Guehennosta laajentaa näkökulmaa ja tarjoaa vertailukohtia ranskalaisen ja suomalaisen vasemmistolaisälymystön toiminnalle 1920–1930-luvuilta.

Teoksen viimeinen osa laajentaa näkökulmaa entisestään, kun kohteena ovat niin Taina Uusitalon tarkastelemat työläisnaisten ylläpitämän *Toveritar*-lehden tekstit, Andreas McKeoughin tutkima vuotta 1918 koskeva kirjallinen muistitietoaines kuin Joni Krekolan analysoima Yrjö Sirolan poliittinen koulutus. Pia Koivusen valottama luku- ja kirjoitustaidon leviämiseen liittyvä keskustelu sotien välisen ajan Neuvostoliitossa vie jo kauas 1800-luvun alkupuolen Suomen rahvaan omaelämäkerrallisista teksteistä. Mutta kuten kirjan toimittajat huomioivat, tuottaa Komsomolin piirissä käyty keskustelu kiinnostavia yhteyksiä 1800-luvun Suomessa käytyihin debatteihin luku- ja (erityisesti) kirjoitustaidon merkityksistä.

Monet kysymykset, joita artikkeleissa käsitellään koskettavat myös niin kutsuttuja si-

vistyneistökirjoittajia. Heidänkin joukkonsa on heterogeeninen, ja esimerkiksi naiset ovat toimineet monilla eri kirjoittamisen alueilla niin painetun kuin painamattoman kirjallisuuden parissa. Ne ovat usein myös jääneet varsinaisen kirjallisuuden historian marginaaliin. Luokka ja sen mahdollistama pääsy tietynlaiseen kirjalliseen kulttuuriin ja luku- ja kirjoitustaitoon on olennainen asia. Kun asioissa mennään syvemmälle, voidaan lähteä tarkastelemaan myös hienojakoisempia eroja ja samuuksia esimerkiksi sukupuolten välillä eri luokka-asemissa sekä sivistyneistön ja kansankirjoittajien välisiä suhteita. Tällä hetkellä käynnissä on useita yksittäisiä tutkimuksia sekä laajempia tutkimusprojekteja, jotka tulevat tarkentamaan kuvaa kansanihmisten, työväen ja tavallisen kansan kirjoittamisesta. Tutkijoiden vireä yhteistyö kansainvälisen tutkimuskentän kanssa tuottaa uudenlaisia eurooppalaisia kytköksiä. Näin mahdollistuu tulevaisuudessa laveampi näkemys Suomen kirjoittamisen kulttuurihistoriasta ja luokan, sukupuolen ja aatteiden merkityksistä siinä.

Maarit Leskelä-Kärki

FT, Kulttuurihistoria, Turun yliopisto

Hyödylliset idealistit

Camilla Berggren & Marianne Lyden:
*Nyttiga idioter? Unga idealister, Lenin
och sjuttioalet*. Söderströms, Keuruu.
2009. 381 s.

Kirjan otsikossa oleva Leninin sanonta hyödyllisistä idiooteista on yleisessä kielenkäytössä käännetty päälaelleen. Lenin puhui osasta sivistyneistöä hyödyllisinä idiootteina, kun he oman edun tavoittelussa tekevät porvaristolle palveluksia. Leniniä suututtivat muka ”tieteellisillä” ja ”taiteellisilla” saavutuksilla professuureja ja apurahoja hankkivat, kun tosiasiaa nämä tekivät poliittisia ja ideologisia palveluksia valtaapitäville ja saivat niistä näitä vastapalkintoja. Lenin kutsui heitä myös porvariston intelligentihännystelijöiksi ja -rengeiksi. Leniniä ärsytti erityisesti sivistyneistön riippuvuus hallitsevasta porvaristosta.

Taistolaiset saivat kutsumanimensä Suomen kommunistisen puolueen vasemmistosiipeä johtaneen Taisto Sinisaloon mukaan. Häntä pidettiin julkisuudessa suoraviivaisena ”sarvikuonona”, vaikka hän todellisuudessa oli leppoisa ja huumorintajuinen neuvostoystävä. Kirjan haastattelut antavat hyvin autenttisen kuvan taistolaisnuorten tuolloisesta ajattelutavasta ja ihanteista. Le-

nin ja Otto-Ville Kuusinen olivat arvossa taistolaisnuorten opintopiireissä. Stalinin tekstejä en tiedä kenenkään niissä opiskelleen. Ylipäätään ”stalinistin” leima onkin jo monimutkaisempi kysymys.

Taistolaiset eivät olleet niin homogeeninen ryhmäkunta kuin tavallisesti luullaan.

Yhdistävänä tekijänä oli ensi sijassa ”revareien” vastainen taistelu. ”Revareilla” tarkoitettiin Arvo Aallon johtamaa SKP:n oikeistoa, joka vei lopulta puolueen taloudelliseen tuhoon. Kirjassa mainittu Koiton talo taas myytiin markkinamiehille vuonna 1981, ja kolme vuotta myöhemmin nämä myivät sen edelleen lähes seitsenkertaisella hinnalla.

Kirjassa suomenruotsalaisnuorten poliittinen radikalisoituminen kytketään aivan oikein kansainväliseen näkökulmaan. Erityisesti Vietnamin sodan vastaisella liikkeellä, Chilen tapahtumilla, kolmannen maailman vapautusliikkeillä ja lännen opiskelijaliikkeillä oli suuri merkitys 1960-luvun lopun ja 1970-luvun nuorisolle. Koulu ja koti ei antanut monellekaan tarpeeksi aineksia käsitellä näitä kysymyksiä.

Kansainvälisen solidaarisuuden kautta Neuvostoliiton maailmanpoliittinen asema tuli ymmärrettävämmäksi. Neuvostoliiton kommunistinen puolue oli taistolaisille ”so-piva” liittolainen. Tämä asetelma antoi myös Kekkosen Suomessa taistolaisille valttikortteja takataskuun.

Taistolaiset arvostelivat voimakkaasti Suomen porvariston politiikan tekoa ja talouden hoitoa. Kritiikki oli voimakasta, mutta ei siltikään tavoittanut koko todellisuutta, esimerkiksi joukkotyöttömyyden laajuutta. Suomen pankkikriisin kokonaisuutena tappio oli 8,4 miljardia euroa eli 110 000 työvuotta. Stora Enson Amerikan seikkailu vei 5,6 miljardia euroa (80 000 suomalaista olisi voinut olla töissä vuoden), Soneran uhkapeli Saksan ja Italian ilmatiloissa maksoi 4,3 miljardia euroa eli 70 000 työvuotta,

Postipankki hassasi New Yorkin konttorissaan 80 miljoonaa euroa, Suomen kansantalous oli romahtamisen partaalla. Luetteloa voisi tästä toki vielä jatkaa. Taistolaisten kritiikki ja varoitukset olivat liian lempeitä ja vähäpätöisiä myöhempien tosiasioiden valossa, vaikka he olivatkin 1970-luvulla suomalaisen yhteiskunnan aktiivisin poliittinen ryhmä.

Taistolaiset varoittivat suomalaista yhteiskuntaa ”oikeistovaarasta”. Nyt voidaan sanoa vaaran toteutuneen. Taistolaiset pitivät erityisen tärkeinä idänsuhteiden hoitamista. Nyt kokoomuspoliitikot vähättelevät avoimesti Venäjää 1930-luvun malliin ja innostavat ”ryssittelijöitä” nettikirjoitteluun.

Taistolaisnuorilla oli politiikanteossa intoa ja vauhtia. Heillä oli kauniita ihanteita muun muassa rauhantyössä. Ylipolitisoituneilla nuorilla oli kokouksia, opintopiirejä, seminaareja, Tiedonantajan aamuyöllistä jakamista, ”pöksylähetystä” ja paljon muuta toimintaa. Maailmaa parannettiin toden teolla. Bolshevikit olivat historiallisena esikuvana. Tuota toiminnallisuutta kuvaa Majakovskin 1922 kirjoittama runo ”Istuskeli-joita”. Toverit pitävät niin paljon kokouksia, että heidän on pakko jakautua useaan eri osaan ehtiäkseen joka paikkaan: ”Päivässä on ehdittävä pariinkymmeneen./ On pakko jakautua:/täällä tuoli/ siinä yläosa/ napaan asti/ toisaalla/ takapuoli tanakasti.”

Liike alkoi väsyä. Se sammahti luonnollisesti Neuvostoliiton ja kommunistisen liikkeen romahdettua. Viimeisten taistolaisten kortistoinnista luovuttiin Suojelupoliisissa vuonna 1982. Voidaan pitää Supon kulttuuritekona, että se on kerännyt tarkat tiedot kommunisteista Suomen työväenliikkeen historiaa varten.

Asioiden ja tapahtumien painoarvot muuttuvat ja siksi jokainen sukupolvi laatii historiasta oman tulkintansa. *Nyttiga idioter? Unga idealister, Lenin och sjuttioalet* -teos

antaa hyvää tietoa 1970-luvun ymmärtämiseen, vaikka suomenruotsalaisia taistolaisia ei ollutkaan kuin runsas tuhatkunta.

Aika entinen ei koskaan enää palaa. Hannu Taanila on todennut haikeana, että katu vain sitä, ettei voi kutsua itseään ”entiseksi taistolaiseksi”.

Aimo Minkkinen

Lenin-museon johtaja, Tampere

Etuoikeutetun luokkakokemus

Silja Hiidenheimo ym. (toim.):
*Me muut. Kirjoituksia
yhteiskuntaluokista.* Teos/
Söderströms, Helsinki. 2009. 268 s.

Muutamia vuosia sitten ilmestyi Katriina Järvisen ja Laura Kolben teos *Luokkaretkellä hyvinvointiyhteiskunnassa* (2007). Kirja oli päänavaus yksilön henkilökohtaista luokkakokemusta ruotivalle keskustelulle. Tämän kaltaiselle luokkapuheelle oli selkeä tilaus. Harhakuva Suomesta yhteiskuntaluokkattomana hyvinvointivaltiona on viime aikoina saanut kolhuja useassa luokkaeroja käsittelevässä tutkimuksessa.

2000-luvun luokkadebattiin voidaan lukea myös *Me muut. Kirjoituksia yhteiskuntaluokista* -antologia. Sen kokoamisperiaate on sama kuin Järvisen ja Kolben tapauksessa: luokkanäkökulmaa lähestytään eri kirjoittajien kokemus- ja ajatusmaailmoista. Luokkatarinat haastavat samalla lukijan pohtimaan omaa luokkakokemuksellista

historiaansa.

Me muut -teoksen 19 myötävaikuttajaa on valittu kielellisen lahjakkuuden perusteella, tämä sanotaan teoksessa ääneen. Useat heistä ovat eturivin kirjailijoita, ja joukossa on huomattava määrä suomenruotsalaisia kirjoittajia. Tämä selittyy sillä, että kirja on ilmestynyt myös ruotsiksi *De andra. En bok om klass* -nimisenä (2009). Toimittajien väite siitä, että kirjoittajat edustaisivat kutakuinkin tasapuolisesti erilaisia luokkataustoja ja -sidonnaisuuksia, ei kuitenkaan pidä paikkaansa. Teos painottaa etuoikeutetun luokan näkökulmaa. Tältä osin kirjaan valitut tekstit vahvistavat sitä yhteiskuntamme sokeaa pistettä, missä työttömyydellä, köyhyydellä ja syrjäytymisellä ei ole omaa ääntä. Suosittelen lukemaan *Me muut* -kirjan rinnalla kirjoituskokoelmaa *Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä* (2007), jossa suomalainen luokkakuva hahmottuu myös huonosaisisuuden kantilta.

Me muut -teoksen toimittajat ja kirjoittajat ovat yhtä mieltä siitä, ettei luokkakeskustelussa ole kyse vain aineellisesta vaan myös kulttuurisesta ja sosiaalisesta pääomasta. Jo lapsesta lähtien pistämme merkille luokkavihjeitä; eriporukkaisuudesta voi kieliä vaikkapa rujo puheenparsi tai töksähtelevä käytös. Toiset, kuten Maria Björnberg-Enchell pitävät itseään onnekkaana, kun kulttuuriseksi perinnöksi on siunaantunut lapsuudenkodin henkinen ilmapiiri, jossa muun muassa kiinnostus taiteeseen ja sosiaaliset verkostot olivat arkipäivää. Luokka on siis myös maku- ja tyylikysymys.

Muistiin jääneet kokemukset luokkiin liittyvästä toiseuden tunteesta tarjoavat parhaimmillaan meheviä tarinoita. Kaarina Hazard muistelee ”omaisuudella lastattua” opiskeluaikaista toveriaan, joka armeliaasti täytti opintorahaa odottelevan Hazardin jääkaapin. Hernekeittopurkki, halpishillo ja lauantaimakkara kertoivat omaa tarinaan-

sa luokkaeleiden erittelystä. Toisin sanoen, köyhälle köyhän ruokaa, kuten ystävä oli valintojaan itsekkin naureskellut. Hazard kirjoittaa: ”Hetken verran olin ystävälleni likeisyydestämme huolimatta kuka tahansa köyhä, joku toinen.”

Markus Drake sohaisee yhtä luokkiin liittyvää suurta tabua: vihaa. Draken kirjoitus on samastumistarina heille, jotka paremman tulevaisuuden toivossa, alipalkattuina ja usein myös pitkälle koulutettuina, työskentelevät erilaisissa pätkähommissa. Draken omakohtainen tarina kasvaa puolustuspuheeksi luokkavihalle: ”Vihani ei ole ainutlaatuista, kaikkea muuta, se on jaettua vihaa, joka syntyy palkkasuhteesta, ja siksi kaikki viha ihmisten ja heidän johtajiensa välillä – työläisten ja kapitalismin lakeijoiden välillä – on pohjimmiltaan yhtä ja samaa vihaa. Luokkaviha voi saada erilaisia muotoja ja ilmiäsuja, mutta se on aina oikeutettua”.

Me muut -teos painottuu Draken ja kumppaneiden kaltaisia poikkeuksia lukuun ottamatta – valottamaan elitististä ajatusmaailmaa. Lukijan hämmentynyt jälkitunnelma on, että jotain tärkeää jää sanomatta. Esteettinen välimatka vaikkapa Minna Lindgrenin ajatusmaailmaan on tämän lukijan kohdalla liian suuri. Kohtaamista ei tapahdu.

Minna Rossi

Huk, kirjastovirkailija

Työväenliikkeen kirjasto

Tukeva tietopaketti kirkosta ja sisällissodasta

Ilkka Huhta (toim.): *Sisällissota 1918 ja kirkko*. Suomen Kirkkohistoriallinen Seura, Helsinki. 2009. 308 s.

Dosentti Ilkka Huhta on toimittanut ja vaurastanut ytimekkäällä johdannolla tukevan kokoelman tutkimuksia Suomen sisällissodasta. Teos sisältää Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran arkkipiispa Jukka Paarman aloitteesta vuonna 2008 järjestämän *Sisällissota ja kirkko* -seminaarin esitelmät sekä joukon muita teemaan liittyviä artikkeleita. Seminaari herätti aikanaan laajaa huomiota, koska sovinnon ja anteeksiannon teemat korostuivat itse tilaisuudessa ja sitä koskevassa uutisoinnissa. Seminaari päättyi paneelikeskusteluun, jossa pohdittiin, olisiko kirkon pyydetävä anteeksi toimintaansa sisällissodassa ja myötätunnon epäämistä sodan häviäjiltä.

Onnistuneessa tietopakettissa menneisyydenhallinnan ja historiantulkintojen etiikan teemat ovat kuitenkin sivuosassa, sillä teos keskittyy johtavien historioitsijoiden ja teologien painaviin tutkimuksellisiin puheenvuoroihin. Ne esittävät kriittisessä ris-

tivalaistuksessa evankelisluterilaisen kirkon roolin sekä itse sotaprosessissa että sodan myöhemmissä vaikutuksissa ja tulkinnoissa. Myös ortodoksisen kirkon rooli tulee valotettua Mika Nokelaisen kiintoisan artikkelin kautta.

Teos ei muuta vakiintunutta kokonaiskuvaa kirkon ja papiston roolista vuonna 1918. Ylivoimainen enemmistö papeista asettui määrätietoisesti tukemaan sodan valkoista osapuolta, jonka ymmärrettiin edustavan laillista, Jumalan asettamaa esivaltaa. Aktiivisesti sotaan osaa ottaneita pappeja ei kuitenkaan ollut kovin paljon, ja punaisten valtaamalla alueellakin monet papit jatkoivat seurakuntatyötä talvella ja keväällä 1918. Aihetta koskevan yleiskuvan kartoitti kattavasti jo Kirsti Kena 1970-luvun lopulla laatimassaan kirkkohistorian väitöskirjassa, johon monet Huhdan toimittaman teoksen kirjoittajatkin taajaan viittaavat. Yksityiskohdissa ja erityisteemoissa uusi teos kuitenkin tarjoaa runsaasti tärkeää uutta tietoa.

Niko Huttusen artikkeli ”Paavalin esivaltaopetus sisällissodan tulkinnoissa” luotaa asiantuntevasti papiston kannanmuodotuksen perusteita luterilaisessa teologiassa. Jyrkimmillään esivallan puolustus kärjistyi kirkon piirissä kenttäoikeuksien ja kuolemantuomioiden puolustukseksi: taipalsaa-relainen Mikko Kilpiä suositteli Raamatun pohjalta teloittajille kylmäverisyyttä, sillä Jumalaa ja esivaltaa vastaan nousseiden ansaitsema palkka on kuolema.

Useissa artikkeleissa osoitetaan, että kansan jako sisällissodassa uskovaisiin valkoisiin ja jumalattomiin punaisiin oli kaikkea muuta kuin yksiselitteinen, vaikka näin on usein mutkattomasti oletettu sekä sotapropagandassa että jälkitulkinnoissa. Kuten Pertti Haapala oivaltavasti kuvaa, kirkon asema oli horjunut jo ennen sotaa koko yhteiskuntaa koskettavassa modernisaatiokriisissä,

mutta uskonnon hylkääjiä oli työväestössä ja sosialisteissakin vain pieni vähemmistö. Edes vuoden 1923 uskonnonvapauslaki ei johtanut kirkon jäsenkatoon, vaikka sodan herättämä katkeruus ja kokemukset pappien tyylydestä aiheuttivatkin jonkin verran kirkosta eroamisia.

Kirkon roolia työväestön elämässä kuvaavat koskettavasti Pirjo Markkola naisten, Mervi Kaarninen lasten ja Ulla-Maija Peltosen työväen muistitiedon näkökulmasta. Peltosen mukaan kysymys punaisten vainajien kirkollisesta siunaamisesta aiheutti syvän haavan kirkon ja työväenliikkeen välille. Monet kokivat, että julkisen suremisen kieltäminen riisti vainajien omaisilta jotakin luovuttamatonta ja pyhää. Toisaalta kaikki eivät noudattaneet siunauskieltoa, vaan punaisten hautoja siunattiin laajalti jo sodan aikana. Katkeruuden lauhduttamiseen tämä ei toki riittänyt.

Tarja-Leena Luukkasen kiinnostava artikkeli kuvaa, miten teologian opiskelijat alun perin olivat uteliaan kiinnostuneita sosialismista ja työväenliikkeestä. Tätä selittää Luukkasen mukaan erityisesti se, että teologisessa tiedekunnassa työväestöstä ja köyhistä oloista tulleiden opiskelijoiden osuus oli 1900-luvun alussa suurempi kuin millään muulla yliopistollisella alalla.

Sisällissota oli sosialistiselle teologialle käytännössä tyrmäysisku, josta toipuminen kesti vuosikymmeniä. Arkkipiispa Gustav Johansson katsoi kapinan osoittaneen havainnollisesti, mitä sosialismi on ja miksi se on ainaiseksi haudattava: vapaus, veljeys ja tasa-arvo olivat muuttuneet irvikuviksi ja murhanhimoinen hirmuvalta oli vallinnut.

Poikkeukset papiston valtaosan valkoisuudesta jäivät sisällissodassa harvoiksi. Suomen Kirkon Sisälähetysseuran toimitusjohtaja ja Sortavalan rovasti Otto Aarnisalo julistautui sosialistiksi vielä sodan jälkeenkin ja suututti sillä arkkipiispa Johanssonin.

Vaikka Aarnisalo tuomitsi kapinan, hän toisaalta kirjoitti Suojeluskuntalainen -lehteen anteeksiannosta ja vihollisen rakastamisesta. Ainoa punaisten puolella taistellut pappi oli Ruotsinpyhtään seurakunnan apulainen Einar Rauhamäki, joka organisoi alueellaan punakaartin ja tultuaan erotetusta pakeni Ruotsiin ja sieltä Neuvosto-Venäjäälle. Kuten valtaosa sinne siirtyneistä suomalaiskommunisteista, hän menehtyi Stalinin puhdistuksissa Siperiaan karkotettuna.

Hannu Mustakallio ja pari muutakin kirjoittajaa mainitsevat Aarnisaloon ja Rauhamäen, mutta näihin poikkeustapauksiin olisi mieluummin perehtynyt enemmänkin. Pappeihin kohdistuneet väkivallanteot jäivät myös kirjassa syrjään. Niistä voi toki lukea Juha Siltalan erinomaisesta *Suomen sisällissodan psykohistoriasta* (2009), mutta se ei ehtinyt ilmestyä ennen Huhdan toimittaman koelman valmistumista. Sisällissodan teologiset ja uskonnolliset ulottuvuudet eivät ole suinkaan loppuun kaluttu aihe, vaan voimme jäädä odottamaan syventäviä tutkimuksia. Vähintään niiden ilmestymiseen asti *Sisällissota 1918 ja kirkko* on alan perusteos.

Juha Sihvola,
yleisen historian professori,
Jyväskylän yliopisto

Uutta poliittista sosiologiaa

Tuomas Ylä-Anttila: *Politiikan paluu*
- *Globalisaatioliike ja julkisuus*.
Vastapaino, Tampere. 269 s.

Tuomas Ylä-Anttilan väitöskirjatutkimuksen yhteiskunnalliset virikkeet tulevat 1980-luvulta alkaneen G8-maiden, Kansainvälisen valuuttarahaston, Maailmanpankin, YK:n ja eräiden muiden kansainvälisten organisaatioiden vastakokousten ympärillä käynnistyneen kollektiivisen toiminnan eri ulottuvuuksien selvittämistarpeesta. Globalisaatioliikkeen ytimen muodostavat kansainvälisten solidaarisuusliikkeiden Suomen-osastot, Maan Ystävät ja Attac. Liike jakautuu tutkivaan ja tiedottavaan sekä suoran toiminnan siipeen. Sen erilaiset toimintamuodot tutkija ymmärtää puheenvuoroiksi ja tavoiksi toimia julkisessa tilassa. Liikkeet liittyvät uudenlaisen demokratian tendensseihin ja nostavat kysymyksiä sen mahdollisuuksista.

Ylä-Anttila analysoi useita aineistoja, kuten Maailman sosiaalifoorumien ja Helsinki-prosessin Internet-sivustojen tunnet-

tuusverkostoja ja osallistujaluetteloita, *Helsingin Sanomien* kirjoittelua vuosituhannen vaihteen tienoilla sekä kokoamiaan haastattelu- ja havainnointiaineistoja. Ylä-Anttila analysoi lehtiaineistoaan yhdistämällä Koopmansin ja Stathamien kehittämän poliittisten vaateiden analyysimenetelmän ja Boltanskin ja Thévenot'n julkisen oikeuttamisen analyysin välineistön. Näillä aineistoilla ja metodisilla välineillä hän luo oman näkökulmansa suomalaisen poliittisen kulttuurin ja järjestelmän toimintatavan kokonaisuuteen – ja onnistuu myös saamaan aikaan tärkeitä ja kiinnostavia tuloksia.

Tutkimuksen *Politiikan paluu* -otsikko viittaa siihen, että globalisaatioliike onnistui uudelleen politisoimaan monia taloudelliseen eriarvoisuuteen, tulonjakoon, kansainväliseen oikeudenmukaisuuteen ja moraaliin liittyviä kysymyksiä, jotka 1990-luvun lamatalkoissa syrjäytti julkisuudessa taloudellinen välttämättömyys- ja puolueettomuuspuhe. Liikkeen tärkeimpiä aikaansaannoksia olivat tutkimuksen mukaan valuutanvaihtoveron, veroparatiisien kimpun käynnin ja köyhimpien maiden velkojen anteeksiantamisprosessien vauhdittaminen sekä kansainvälisten instituutioiden demokratisoimisvaatimusten voimistaminen. Liikkeellä oli myös merkitystä neoliberaalistisen vaihtoehdottomuuden politiikan ja suuren kertomuksen haastamisessa. Näissä kamppailuissa liikkeen tutkija- ja asiantuntijasiipi täydensivät onnistuneesti toinen toistaan.

Tutkimus valottaa liiketutkimuksen näkökulmasta myös suomalaisen poliittisen kulttuurin ja järjestelmän perinteistä toimintatapaa (rauhallisuus, ay-liikkeen institutionaalinen vahvuus, järjestökeskeisyys ja valtion ja kansalaisyhteiskunnan läheinen suhde) ja sen vuosituhannenvaihteen tienoilla nopeutunutta murrosta. Tätä kautta tutkimus avaa kiinnostavasti Suomen ja

Ruotsin korporatistisen sekä Ranskan ja Saksan statistisesti painottuneiden kansalaisyhteiskunnan ja valtion välisten suhteiden järjestelmien eroja. Pohjoismaissa liike karkotti radikaaleiksi koetuilla, talousjärjestelmän ytimeen viittaavilla vaatimuksillaan ammattiyhdistysorganisaatiot ja kirkon riveistään, toisin kuin monissa Keski-Euroopan maissa, joissa ne olivat paljon keskeisempiä julkisuustoimijoita.

Tutkimuksen uusinta antia on Boltanskin ja Thévenot'n typologisointiin pohjautuvien seitsemän maailman mallin sovellutus suomalaiseen globaalia julkisuutta muodostaneeseen keskusteluun. Ideana on katsoa, millä tavoin keskustelun kriittisinä hetkinä eri osapuolet oikeuttavat moraalisia vaatimuksiaan ja argumentointejaan. Ylä-Anttila erottelee *Helsingin Sanomien* vuosien 1999–2005 kirjoittelun perusteella keskustelun kolme aaltoa. Ensinnäkin ”kriitiikin aallossa” (1999–2001) globalisaatioliike ja sen kansalaisuuden maailmasta lähtevät oikeuttamisvaateet (”markkinat vaativat yhteisiä pelisääntöjä”) hallitsevat julkisuutta. Toiseksi ”adoption aallon” (2004–2005) aikana liikkeen keskusteluvaateisiin valikoivan suopeasti suhtautuva eliitti omaksuu kesyttäen edeltävän aallon teemoja. Tuolloin keskeinen teema on ajatus ”demokratistisemmasta globaalista hallinnasta”. Samanaikaisesti nousee jo kolmas, ”vastaiskun aalto”, jossa hallitseva hegemoninen liittoutuma jo panee keskustelun aisoihin ”kansallista kilpailukykyä vahvistettava” -tyyppisellä oikeuttamispuheellaan. Näin hallitseva oikeuttamistyyppi siirtyy kansalaisuuden maailmasta markkinoiden maailmaan. Ne ovatkin ainoat tutkituissa keskusteluissa yleisesti sovelletut oikeuttamismaailmat.

Vivahteikkaampia ja herkempiä oikeuttamistyyppisiä ovat kuitenkin seitsemän maailman perustyyppien yhdistelmät: yhtäältä Boltanskin ja Thévenot'n erottele-

mat ”tuomitseminen ja kompromissi” ja toisaalta Ylä-Anttilan itsensä kehittelemät ”edellytys- ja seurausyhdistelmät”. Nuo jälkimmäiset ovatkin edistysaskel verrattuna oikeuttamisen kategorioiden pelkkään ”sapluunamaiseen” sovellutukseen. Kritiikin aallossa erityisesti liikkeet käyttävät edellytystyyppistä ”markkinat vaativat pelisääntöjä” -vaatimusta, vastaiskussa yritysmaailman näkökantoja myötäilevät journalistit puolestaan seuraustyyppistä ”markkinat tuottavat demokratiaa” -argumentointia.

Liikkeet siis onnistuvat lisäämään julkisuuden refleksiivisyyttä tuomalla uusia aihepiirejä keskusteluun, avaamaan uudenlaisen demokratian ja solidaarisuuden näköaloja ja jossain määrin antamaan syrjityille keskustelumahdollisuuden. Ne myös tarjoavat vaihtoehtoja kaavoihinsa kangistuneelle ja näivettyvälle poliittiselle järjestökulttuurille keskustelevana, demokraattisena vaihtoehtona ja vastajulkisuutena. Tämä poliittisen sosiologian kriittinen näkökulma täydentää läpäisevänä juonteena Ylä-Anttilan hienon analyysin globalisaatioliikkeestä, suomalaisesta – ja globaalistakin – julkisuudesta sekä poliittisen järjestelmän liikemuotoisesta haastamisesta ja kehittämisestä vuosituhanen vaiheen Suomessa, unohtamatta historiallista perspektiiviä.

Tutkimuksen teoreettinen inspiraatio tulee pragmatismien suunnalta ja kiteytyy oikeuttamisen analyysin teoreettis-metodologisten perustelujen esittelyssä. Teoreettisten perustojen esittäminen ja teorian tulkinnallinen soveltaminen noudattelee työssä niukkuuden linjaa: vähän, mutta onnistuneesti valikoiden ja hallitusti. Siltä suunnalta löytyy myös jonkin verran toivomisen varaa. Poliitiikan käsitteen ja teoretisointitulottuvuuksien antamia mahdollisuuksia ei laajemmin hyödynnetä ja niukkuuslinjaa noudatetaan myös erityisteorioiden kohdalla (esimerkiksi liiketeoretisoinnin). Pahit-

teeksi ei olisi ollut myöskään oikeuttamisen maailmojen ”teorian” rajojen ja ongelmien systemaattinen pohdinta.

Kuitenkin tutkimuskokonaisuus ratkaisee työn arvon. Se on taidolla, asiantuntevasti, oppineesti laadittu, hyvin kirjoitettu ja ajateltu. Erityinen ansio on työn läpäisevä tutkijan omakohtainen kiinnostus ja ote tutkimaansa asiaan ja sosiologian parhaita perinteitä jatkava kriittinen näkökulma. Kokonaisuudessaan Ylä-Anttilan tutkimus vie omalta osaltaan selkeästi eteenpäin suomalaista liikkeiden, julkisuuden ja poliittisen sosiologian tutkimusta.

Martti Siisiäinen
sosiologian professori
Jyväskylän yliopisto

Oivallinen tutkimus vuoden 1918 vallankumousistuimista

Jukka Siro: *Tuomiovalta kansalle! Vallankumousoikeudet sisällissodassa vuonna 1918*. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 295. Helsingin yliopisto, Helsinki. 2009. 411 s.

Suomen vuoden 1918 sisällissodan paikalliset tapahtumat, henkilö-tappiot, punainen ja valkoinen terrori ja niihin syyllistyneet henkilöt ovat olleet 1990-luvun alusta alkaen uuden mielenkiinnon ja uusia näkökulmia tuottaneen tutkimuksen kohteina. Jukka Siron väitöskirja *Tuomiovalta kansalle* sijoittuu kysymyksenasettelunsa, näkökulmiensa ja myös tulostensa osalta tähän edelleen jatkuvaan uuteen sisällissodan tutkimuksen vaiheeseen. Siro on ottanut tutkimuksensa kohteeksi punaisten vallankumousoikeudet, jotka olivat luonteeltaan paikallisia alioikeuksia.

Siro on laatinut hyvän yleisesityksen näiden vallankumousoikeuksien toiminnasta kumoten työssään monia aikaisempia ole-

tuksia ja käsityksiä. Se täyttää näin huomattavan tutkimuksellisen aukon ja on siinä mielessä erittäin tärkeä työ. Siro lähestyy aihettaan oikeustieteilijänä, mutta hänen tutkimuksessaan on paljon valaisevaa luetavaa myös paatuneimmalle historian harrastajalle.

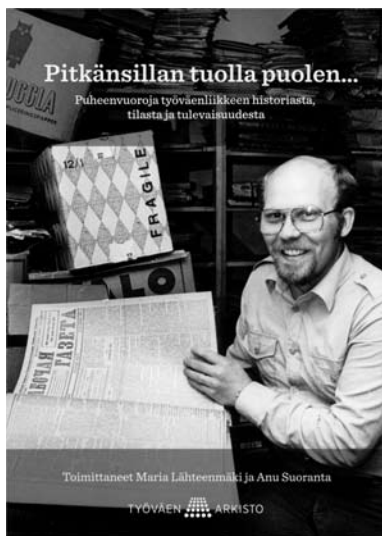
Tutkimuksen keskeisenä lähdeaineistona ovat kolmen vallankumousoikeuden reilut 600 oikeustapausta, joiden pohjalta luodaan kuva vallankumousoikeuksien toiminnasta ja tuloksista. Kuvaa täydennetään sekä vallankumousoikeuksien tuomareista että syytetyistä rakennetulla analyysillä. Vallankumousoikeuksien toiminnan käsittelyä taustoitetaan tarkastelemalla työväenliikkeen oikeuskäsityksen muotoutumista ennen sisällissotaa.

Siron käyttämät lähteet – Helsingin, Hämeenlinnan ja Rauman vallankumousoikeuksien pöytäkirjat – ovat yleisanalyysin kannalta riittäviä ja huolellisesti läpikäytyjä. Tosin aineiston painottuminen läntiseen Suomeen on saattanut vaikuttaa hivenen loiventavasti vallankumousoikeuksista syntyneeseen varsin maltilliseen kuvaan. Vallankumousoikeuksien toimintaa käsittelevä luku on kauttaaltaan huolellisesti ja kiinnostavalla tavalla tehtyä perustutkimusta, jossa aineiston taitavaan analyysiin sisältyy hyviä havaintoja ja pätevästi toteutettua argumentointia. Siro vertaa suomalaisia vallankumousoikeuksia Neuvosto-Venäjän ja Neuvosto-Unkarin liki samanaikaisiin tuomioistuimiin. Tämä kansainvälinen vertailu on toteutettu yhtälailla pätevästi, vaikkakin paikka paikoin näiden vertaaminen tuntuu kovin hankalalta.

Siron väitöskirja on historiantutkimuksen lähtökohdista tarkasteltuna ansiokas. Se on perusteltua, huolellista ja analyysoivaa työtä, joka on myös kirjoitettu hyvin.

Marko Tikka, FT, Tampereen yliopisto

Leveä raotus työväenliikkeen historiaan ja tulevaisuuteen

Maria Lähteenmäki & Anu Suoranta (toim.): *Pitkänsillan tuolla puolen... Puheenvuoroja työväenliikkeen historiasta, tilasta ja tulevaisuudesta*. Työväen Arkisto, Helsinki. 2010. 146 s.

Pitkänsillan tuolla puolen... Puheenvuoroja työväenliikkeen historiasta, tilasta ja tulevaisuudesta -kirjan toimittajat Maria Lähteenmäki ja Anu Suoranta kirjoittavat johdannossa teoksen lähtökohdat auki vastaansanomattoman suorasukaisesti: tekijöille annettiin virikkeeksi teoksen alaotsikko, tilaa kymmenen sivua ja aikaa kuukausi. Tämän avoimuuden perusteella lukija odottaa hajanaisia, kiireen ja muiden töiden ristipaineessa kokoon puristettuja kirjoituksia – ja yllättyy.

Sata vuotta täyttäneelle Työväen Arkistolle ja sen eläkkeelle jääneelle pitkäaikaiselle johtajalle Esa Lahtiselle omistetun kirjan tekstit ovat toimittajat jakaneet kolmeen teemakokonaisuuteen. Teoksen ensimmäisen osan tekstit luotaavat useista näkökulmista tutkimuskohteen eli työväenliikkeen

johtoa, politiikkaa ja tutkijoiden suhdetta aiheeseen. Toinen osa jäsentää muuttuvaa työväen kenttää. Kolmas osa rakentuu työväenkulttuurin ja kulttuuriperinnön ympärille.

Itse luin kirjasta ulos yhtäältä eri aihepiirien katsauksenomaisia kokonaisesityksiä ja toisaalta tapaustutkimushenkisiä kurkistuksia erillisiin teemoihin ja aiheisiin.

Kokonaisesityksistä voi mainita esimerkiksi Tauno Saarelan analyysin Pohjoismaiden kommunististen puolueiden ohjelmallisista näkemyksistä siitä, millaista yhteiskuntaa ne poliittisen voiton jälkeen tavoittelevat. Tapio Bergholm erittelee ammattiyhdistysliikkeen historiankirjoituksen vaiheita ja merkityksiä. Erkki Vasaran artikkelin mukana voi taivaltaa sata vuotta työväen urheiluhistoriaa, ja Kalle Kallio esittelee suomalaisen työväenperinnön säilyttämiseen liittyneitä vaiheita ja nykytilaa. Kirsi Salmi-Niklanderin artikkeli avaa näkökulman muuhun maailmaan eritellessään ajankohtaista työläistutkimusta. Jorma Kallan teksti palaa hänen 1986 kirjoittamaansa *Näkökulmia tulevaisuuteen* -tekstiin, ja pohtiessaan nykyisyyttä Kaleva arvioi samalla 25 vuoden takaisen tekstin ”tulevaisuutta”.

Tapaustutkimuksen kautta jäsenettyjä kurkistuksia teoksen laajaan aihepiiriin edustavat Maria Lähteenmäen analyysi akateemisen eliitin edustajista vasemmistopuolueiden ja ammattiyhdistysliikkeen johdossa sekä Tero Tuomiston käytännönläheinen kuvaus työväenyhdistyksien tilaushistorioiden kirjoittamisesta. Mikko Majanderin terävä kynä arvioi SDP:tä 2000-luvulla kohdannutta ajan hengestä ponnistavaa kohtaloa joutua suomettumisen ajan konnaksi. Kohtalon arkkitehtina Majander mainitsee muun muassa Kekkos-elämäkerturi Juhani Suomen, jonka ”antisosiaalidemokratia on tulkinnoissa yhtä johdonmukaista kuin

Kekkosen erehtymättömyys”. Myös *Lumdemokratian* kirjoittajat Katja Boxberg ja Taneli Heikka saavat suhteellisuudentajun puutteesta ja historiakäsityksen kapeudesta perustellun kritiikin.

Teoksen avaintekstiksi kohoaa Pauli Kettusen avausartikkeli, joka onnistuu sekä analysoimaan mennyttä että luotaamaan tulevaa, aivan kuten tekstin otsikko *Työväen ja historian liitto – ja sen vapauttava purkautuminen* antaa ymmärtää. Kettusen pohdinnan kohteena on, mitä tapahtui historian tutkimukselle, kun ajatus ja itseymmärrys työväenluokasta maailmanhistoriallisen tehtävän täyttäjänä kuihtui. Artikkelinsa päätteeksi Kettunen esittää saman kysymyksen kuin moni muukin näinä aikoina: onko työväenliikkeen uljaalle historialle ja historiankirjoitukselle nähtävissä relevanssia nykyisyydessä ja tulevaisuudessa. Kettunen johtaa vastauksensa globalisaatiokriittisestä keskustelusta.

Kettusen kritiikin keskiössä on me-nationalismi, jolla kilpailukyky-valtiota on viime vuosikymmenet pönkitetty. Hän ehdottaa yhdeksi työväenhistorian tutkimuksen lähestymistavaksi ”glokaalia työväenhistoriaa”. Glokaalin työväenhistorian katse on samanaikaisesti ylikansallinen ja paikallinen. Kysymyksenasettelut eivät ole sen paremmin maailmanhistoriallista tehtävää kuin kansalliseen katseeseen nojaavaa kilpailukykyvaltiota, vaan pyrkivät tunnistamaan niin menneisyydessä kuin nykyisyydessä ihmisten toiminnan erilaisia olosuhteita ja problematisoimaan niitä.

Suorannan ja Lähteenmäen toimittama teos onnistuu siinä, mitä se on lähtenyt tavoittelemaan. Maamme ykkösrivin työväenliikkeen tutkijoiden ja taitavien kirjoittajien ansiosta lukijalle tarjotaan kattava paketti, joka ylittää laajemmaksi ja merkityksellisemmäksi esitykseksi suomalaisen työväenliikkeen historiantutkimuksesta

kuin ”häivähdyksenomaisesta raotuksesta” puhuva esipuhe uskaltaa luvata.

Kirjan rivien välistä liki kiusallisen usein välittyvään me-henkeen muuten sopii, että sen esipuhe on päivätty ystävänpäivälle.

Pilvi Torsti
poliittisen historian tutkijatohtori
Helsingin yliopisto

Hyödyllinen pikkujättiläinen sisällissodasta

Pertti Haapala, Tuomas Hoppu, Outi Fingerroos & Yrjö Varpio: *Sisällissodan pikkujättiläinen*. WSOY, Helsinki. 2010. 502 s.

Vuoteen 1918 on viime aikoina paneuduttu monella taholla ehkä aiempaakin perusteellisemmin ja samalla myös vähemmän tunnekuohua sisältävällä otteella. Uusi *Sisällissodan pikkujättiläinen* on vankka ja monipuolinen perusteos vuoden 1918 sodasta taustoineen ja seurauksineen. Yli kahdenkymmenen kirjoittajan artikkelit kattavat hyvin laajasti sisällissotamme kokonaisuuden käytettävissä olevan vanhemman ja uudemman tutkimuksen valossa. Pienen tiiliskiven kokoinen kaksipalstainen teos on artikkeleineen ja lukuisine tietolaatikkoi-neen hyödyllinen käsikirja.

Kirja on jaettu neljään kokonaisuuteen. Aluksi selvitetään tietä sotaan, sodasta käytettyjen nimien merkitystä, kahtia jakautunutta suomalaista yhteiskuntaa ja en-

simmäisen maailmansodan oloja. Toisessa jaksossa kerrotaan sotatapahtumista eri rintamaosilla. Kolmannen jakson artikkeleissa kuvataan, mitä tapahtui niin sanotusti taistelujen ohessa. Käsittelynsä saavat esimerkiksi terroriteot, siviilihallinto, naisten ja lasten osuus sekä vankileirit. Viimeinen jakso kuvailee suomalaista yhteiskuntaa sodan jälkeen. Aiheina ovat muun muassa sotaorpojen kohtalo, suojeluskunnat, työväenliikkeen tulkinnat sodasta, yhteiskunnallinen sovittelu sekä lisäksi vielä sotaan liittyvät laulut, kirjallisuus ja sodan muistot.

Teoksessa on myös laajat liiteosat hake-mistoinen ja kirjallisuusluetteloinen. Kuvia on runsaasti, mukana myös harvemmin nähtyjä. Karttapiirroksot havainnollistavat hyvin tapahtumakuvauksia.

Sisällissodan pikkujättiläisen aihepiiriä täydentää omalla perusteellisella tilastoihin paneutuvalla otteellaan Tauno Tukkinen uusin teos *Punaisten taistelutappiot kaatuneina 1918* (2010). Pohtimisen arvoista on edelleenkin se, miten vain runsas kaksi vuosikymmentä väkivaltaisen kevään 1918 jälkeen talvisodassa puolustautui niin yhtenäinen kansa.

Jos tarvitsee kirjahyllylleen tiiviissä muodossa Suomen sotien perusteoksia, niin uusimman pikkujättiläisen ohella riviin sopivat hyvin Jari Leskisen ja Antti Juutilaisen moneen painokseen ehtineet *Talvisodan pikkujättiläinen* (2009) ja *Jatkosodan pikkujättiläinen* (2007). Martti Turtolan ja Lasse Pajalan kokoama teos *Kaikilla rintamalla* (2009) hahmottaa laajemmat toisen maailmansodan yhteydet. Ohto Mannisen toimittama *Suomalaiset taisteluissa Ruotsin, Venäjän ja itsenäisen Suomen riveissä* (2007) tarjoaa puolestaan pitkän historiallisen näkökulman.

Tero Tuomisto, historiantutkija

Työväen- ja ammattiyhdistyshistoriikit

Jukka Jaako: Rakennusliiton Oulun aluejärjestön viisikymmenvuotishistoria 1960–2010. Rakennusliiton Oulun aluejärjestö, Oulu. 2010.

Jussi Kestilä: Herraseurasta naisvaltaiseen tositoimeen. Epilä - Lielahden teollisuusvirkailijain toiminta Tampereen toimihenkilöiden nykypäivään. lähes 100 vuotta ay-toimintaa. Tampereen toimihenkilöt TU, Tampere. 2010.

Nills Bonn: Malax-Korsnäs JHL 460 rf förening (tidigare KAT). 40 år 1969–2009. Malax-Korsnäs JHL, Malax. 2009.

Juhani Pitkänen (toim.): Sähköllä tulevaisuuteen. VR STY 110 vuotta. VR sähkötekniiset-STY, Turku. 2010.

Kaarina Ketonen: 100 vuotta sydänääniä. Vaasan läänin kätilöyhdistys 1909–2009. Vaasan läänin kätilöyhdistys, Vaasa. 2009.

Juha Kanerva: Metsätyöläisistä rakennusalan moniosaajiksi. RL:n Orimattilan osasto 378:n historia 1934–2009. RL:n Orimattilan osasto 378, Orimattila. 2009.

Anssi Orrenmaa: Puoli vuosisataa liekeissä. Etelä-Pohjanmaan Ekonomit 1960–2010. Etelä-Pohjanmaan Ekonomit, Seinäjoki. 2009.

Jukka Muiluvuori: Historiaa maalta ja mereltä. Konemestarit myötä- ja vastavirrassa 1869–2009. Suomen konepäällystöliitto, Loimaa. 2009.

Maj-Len Rönkä (toim.): Ja vääntöä riittää. Yliopistonlehtorien liitto 40 vuotta. Yliopistonlehtorien liitto ry, Helsinki. 2009.

Anja Kosonen: Kasvun paikka. Pankkitoimihenkilöliitto 1980–1999. Pankkitoimihenkilöliitto, Helsinki. 2010.

Riitta Mäkinen: Kukin kunnollaan, jokainen uskollaan. Naisvoimaa Jyväskylän työväentalolla vuosina 1906–2006. Jyväskylän työväenyhdistys, Jyväskylä. 2010.

Palkinnot naisten halvennetun työn ja kommunismin tutkimuksille

Työväenperinne ry jakaa *Vuoden Työväentutkimus* -palkinnon vuorovuosina ammattitutkijoille ja harrastajatutkijoille. Tällä kertaa palkintoraati arvioi vuosina 2008–2009 julkaistuja ammattitutkijoiden tutkimuksia. Arvioidut teokset sijoittuivat ennen muuta työväestön, työväenluokan ja työväenliikkeen tutkimusalaan. Arvioinnin kriteereinä oli, että teos on ammattitutkijan tekemä julkaistu tieteellinen tutkimus, joka lukeutuu työväentutkimuksen alaan. Näillä kriteereillä arvioitavaksi valikoitui 37 tutkimusta kaikkiaan yli 80 aiheensa puolesta mahdollisesta teoksesta.

Nyt palkintoja jaettiin kaksi. Ensimmäkin *Vuoden työväentutkimus* -palkinto myönnettiin VTT Anu Suorannan *Halvennettu työ* -tutkimukselle (2009). Toisena palkintona myönnettiin VTT Tauno Saarelalle *Työväentutkija*-erikoispalkinnon, joka näin jaettiin työväentutkimuksen erikoistunnustuksena ensimmäisen kerran.

Palkintoraatiin kuuluivat jäseninä dosentti Marjaliisa Henttilä (HY/taloushistoria), dosentti Erkki Vasara (HY/poliittinen historia), FT Kati Launis (TY/kotimainen kirjallisuus) ja VTT, historian tutkija Veli-Pekka Leppänen sekä raadin puheenjohtajana dosentti Anu-Hanna Anttila (TY/sosiologia). Ohessa raadin tarkemmat perustelut palkinnoille.

Tarjolla naisille: halvennettu työ

VTT Anu Suorannan tutkimus *Halvennettu työ. Pätkätyö ja sukupuoli sopimusyhteiskuntaa edeltävissä työmarkkinakäytännöissä* tarkastelee naisvaltaisia teollisuudenaloja, erityisesti tekstiiliteollisuutta, aikana ennen työehtosopimuksia. Tutkimuksen keskeisenä kohteena ovat 1920- ja 1930-luvun naisten työsuhteet, joita peilataan 2000-luvun työmarkkinakäytäntöihin. Suorannan keskeisenä huomiona on se, että nykypäivän epävarmalla työelämällä, joustoilla ja epätyypillisillä työsuhteilla on historiansa. Kaikkiaan Suorannan tutkimus on tieteellisesti korkeatasoinen, työväentutkimuksen alaan sijoittuva kontribuutio, ja myös laajemman yleisön kanssa keskusteleva tutkimus, joka pistää lukijansa ajattelemaan.

Tutkimuksessa tehdyt ”aikaloikat” paljastavat, että työsuhteen, työajan ja työviikon pituus ja loman epäsäännöllisyys sekä tuntipalkan heittelyt ovat olleet totta erityisesti naisille. Naiset ovat joustaneet ja luovineet kiireisen urakkatyön ja työttömyyden välillä eikä heille – tai pitäisikö sanoa meillem – ole tarjottu täystyöllisyyttä. Naisia on koskenut myös työtätekevien köyhyyskierre. Suorannan 1920- ja 30-luvun kutomoteollisuudessa työskennelleiden naisten työsuhteisiin pureutuva tutkimus osoittaa, ettei naisilla ollut juurikaan pelivaraa vaikuttaa omaan työntekoonsa, sen kestoan, sisältöön tai palkkaukseen. Työnteon yksipuolinen säätely työnantajan puolelta ei antanut tähän mahdollisuuksia, vaan vasta työehtosopimusjärjestelmä toi jotakin kuria ja parannusta, joskaan ei korjannut naisten palkkausta.

Suorannan tutkimus on ansiokas myös sukupuolentutkimuksen näkökulmasta. Tutkimuksen alaotsikko ”Pätkätyö ja sukupuoli sopimusyhteiskuntaa edeltävissä työmarkkinakäytännöissä” paljastaa työmarkkinatilanteen ja sukupuolen liittyvän toisiinsa. Suoranta ei ota mitään yhtä valmista teoriaa tarkastelunsa lähtökohdaksi vaan rakentaa argumentaationsa pala palalta aineistoon pohjaten. Miten tämä argumentaatio sitten rakentuu?

Ensin Suoranta on käynyt läpi mittavan Littoisten verkatehtaan työsuhteita koskevaa aineiston (1929–1937), ja tämän jälkeen hän hahmottelee niiden pohjalta erityisen palkka- ja työaikaatilaston. Suorannan päätely on näin ollen aineistolähtöistä. Hän erottaa neljä niin kutsutusta normaalityöstä poikkeavaa työsuhteiden tyyppiä. Ne ovat pysyvä, lyhyt, säännöllisen epäsäännöllinen (jossa katkoja on paljon) ja satunnainen työsuhdetyyppi. Tässä luokittelussa Suoranta lähtee siitä, että matalapalkkaisella teollisuusalalla työskentelevien työntekijöiden toimeentulossa on oleellista työteon vakaus ja sen perustaksi voidaan katsoa työsuhteen kiinteys. Kiinteiden tai haurauden kriteeriksi hän määrittää työsuhteen jatkuvuuden, jota tarkastellaan viikkotasolla. Mikäli työntekijä on työskennellyt viikoittain edes joihtakin työpäiviä, täyttyy jatkuvuuden kriteeri. Tällä tavoin analysoituna Littoisten tehtaan kerttaajien ja kutojien työsuhteista vain alle neljännes oli niin sanotusti pysyviä, joskaan ne eivät olleet kokoaikaisia. Loput työsuhteet olivat tavalla tai toisella määräaikaisia.

Työsuhteiden tyypin - tyypillisen ja epätyypillisen työsuhteen - lisäksi työstä maksettu palkka vaihteli paitsi sukupuolen perusteella, myös aloittain ja työntekijäryhmittäin. Työnantajien näkökulmasta naisten työ oli edullista. Tietyissä tekstiilialan ammateissa työnantaja organisoii työn uudelleen ja teki työvoiman sukupuolen vaihdoksen yrityksen voittojen lisäämiseksi. Sukupuolten palkkahierarkia säilyi vakaana, sillä ammattiyhdistysliike ei asian muuttamista ajanut. Suoranta toteaa, että kyseessä oli järjestelmä, jossa naisten matalapalkkaisuus oli sisäänrakennettu työelämän käytäntöihin ja tätä rakennetta vahvistivat työsopimukset.

Suoranta haastaa työmarkkinatoimijat ja toiminnan kohteet ja kysyy samoja miksi-kysymyksiä historialliselta aineistoltaan kuin tämän päivän ammattiyhdistysliikkeeltä: Miksi sukupuolten samapalkkaisuutta ei otettu 1920-luvulla ammattiliiton neuvottelujen lähtökohdaksi? Miksi tämän päivän vahvat liitot eivät tue naisvaltaisten matalapalkka-alojen työn arvostamista? Miksi nykypäivän työelämän epäkohtia yhä suvaitaan? Muun muassa näihin kysymyksiin Suoranta on halunnut ottaa kantaa tutkimuksellaan, joka on otteeltaan poikkitieteellinen. Suoranta yhdistää historian-tutkimuksen, työelämäntutkimuksen ja sosiologian tutkimusotteita toisiinsa ja löytää maailmansotien välistä tilannetta vastaavia ilmiöitä nykypäivän työelämästä.

Kaikkiaan Anu Suorannan työväentutkimuksen alaan kuuluva väitöskirja on merkittävä kontribuutio. Se pureutuu naisten työn historian, työelämän suhteiden ja työolojen

perustutkimuksen ansiokkaasta tekemisestä ja sukupuolen merkityksen ymmärryksen lisäämisestä työmarkkinoilla. Tutkimus aukeaa hyvin myös tieteenalan ulkopuoliselle lukijalle sekä myös laajemmalle yleisölle.

Lisäksi Suorannan tutkimus on suoranaaisesti häpeämättömän poliittinen. Jopa vallan tekstiä rapsuttelematta paljastuu sangen marxilainen näkemys siitä, mikä onkaan tutkijasta tieteellisen tutkimuksen tehtävä. Poliittinen tarkoittaa tässä niin tutkimusaiheen kuin sen käsittelytavan harkintaa. Tällöin tutkimuksen tulokulma aiheeseensa on vähintäänkin yhtä ratkaiseva kuin itse tutkimuskohteen fokusointi.

Poliittinen on Suorannalle kannanottamista ja sitä, että tutkimusenteko on mielekästä silloin, tai vielä suoremmin sanottuna *vain silloin*, kun se ensinnäkin ottaa kantaa tutkimuskohteeseensa ja toiseksi tuottaa sellaista tietoa, jolla voidaan muuttaa tai peräti parantaa asiointiloja. Parantaminen voi tarkoittaa myös sitä, että tutkimuksen lukijan ymmärrys asiointilojen syistä ja seurauksista sekä vielä monimutkaisimmista kytkennoistä lisääntyy. Tällä tavoin perusteltuna tieteellinen tutkimus lunastaa paikkansa. Tähän on hyvä yhtyä.

Palkintoraadin puolesta

**Anu-Hanna Anttila, sosiologian dosentti,
Turun yliopisto**

Arvokas työ kommunismin tutkijana

Arvioitavista tutkimuksesta selvästi esille noussut teos on dosentti Tauno Saarelan massiivinen tutkimus *Suomalainen kommunismi ja vallankumous 1923–1930*. Esitys on jatkoa tekijänsä vuonna 1996 ilmestyneelle väitöskirjalle *Suomalaisen kommunismin synty 1918–1923*. Kumpikin teoksista ilmentää Saarelan tutkimusotetta, jolle on ominaista perusteellinen, kriittinen ja oivaltava, uusia tulkintoja tuottava paneutuminen lähdeaineistoon, jota hänellä on kummassakin työssään ollut runsaasti käytössä.

Kommunismi on ollut suurelle yleisölle Suomessa – niin kuin muuallakin Länsi-Euroopassa – kautta vuosikymmenten lähinnä pelottava, jopa outo ilmiö. Kommunismin pyrkimyksiä on arvailtu tai varmalla vakauksella pidetty vallitsevalle elämänmuodolle tuhoisana. 1920–30-lukujen Suomessa kommunismi oli yhtä kuin neuvostojärjestelmä, jonka uhkaa vastaan ponnistelivat tahoillaan niin hallitsevat puolueet, Etsivä Keskuspoliisi kuin Suojeluskuntajärjestökkin. Saarela on paitsi väitöskirjassaan myös uudessa, lähes 850-sivuisessa teoksessaan mennyt pintaa syvemmälle tätä kiehtovaa tutkimuskohdettaan kartoittaessaan.

Uusimmassa tutkimuksessaan Saarela on etsinyt erittäin mittavan aineiston avulla paitsi perusteita kommunistien vallankumouspyrinnöille, myös sijoittanut ne suomalaisten ja Neuvostoliitossa toimineiden kommunistien suhteisiin sekä ennen kaikkea suomalaisen 1920-luvun yhteiskunnan kehitykseen ja ilmiöihin. Saarelan työ va-

lottaa Suomessa toimineiden kommunistien käytännön toimintaa muun muassa suhteessa poliittiseen järjestelmään ja sen valtakoneistoihin kuten armeijaan, käytännön poliittisiin kysymyksiin kuten vaikkapa maatalouspolitiikkaan, työttömyyteen, koulujärjestelmään ja niin edelleen samoin kuin kulttuuriin ja sen moniin ilmiöihin. Tämän kaiken Saarela sitoo oivallisesti kommunistien pyrkimyksiin yhteiskuntajärjestelmän muuttamiseksi. Esillä on toki myös pulmallinen suhde Neuvostoliittoon ja ongelma kahdesta isänmaasta.

Saarela syventää ja inhimillistää kuvaa kommunisteista ”ihmisistä ihmisten joukossa omine poliittisine tavoitteineen” pitäen silti koko ajan kiinni 1920-luvun politiikan perusasetelmasta, joka oli porvarit vastaan työväenliike, mutta myös monessa mielessä kommunistit vastaan muut. Saarelan teos ilmentää tekijänsä suurta lukeneisuutta, laajaa perehtyneisyyttä aiempaan tutkimukseen ja kykyä sitoa oma, uusia näköaloja luova työnsä kommunismia koskevaan tutkimuskenttään.

Saarela on työskennellyt kommunismin parissa pitkään ja on yksi sen johtavista suomalaistutkijoista, joka jo ennen tohtorintutkintoaan teki pitkän rupeaman tutkimussarallaan. Vuonna 1996 ilmestyneessä väitöskirjassaan hän asettaa suomalaisen kommunismin syntyvaiheet, sen aktiiviset toimijat 1920-luvun alussa, taidokkaasti suomalaisen yhteiskunnan asettamien realiteettien, työväenliikkeen jakautumispro-

sessin sekä kotimaassa ja toisaalta Neuvosto-Venäjällä vaikuttaneiden kommunistien keskinäissuhteiden asettamiin kehyksiin. Tällaiset kehykset loivat monia paineita uuden laitavasemmiston miehille ja naisille ja muokkasivat heidän toimintaansa. Niin väitöskirjassaan kuin uudessakin tutkimuksessaan Saarela välttää sortumista sankarikerromuksiin, vaikka osoittaa ”tutkijan tekstistä silti luopumatta” ymmärrystä liikkeelle, joka omista lähtökohdistaan pyrki luomaan kannattajilleen paremman Suomen.

Vuonna 2006 ilmestyneessä tutkimuksessaan Pohjois-Suomen johtavan kommunistisen ja kansandemokraattisen sanomalehden, Oulussa ilmestyneen *Kansan Tahdon* vaiheista Saarela tarkastelee lehden poliittista sisältöä. Saarela tuo esiin ne moninaiset vaiheet, jotka ilmentävät lehden ja samalla kansandemokraattisen liikkeen asemaa suomalaisessa yhteiskunnassa. Näin siitäkin huolimatta, että Saarela on keskittynyt juuri ennen muuta lehden sisältöön.

Tekstin myötä lukija saa perusteellisen kuvauksen lehden vaiheista vanhan työväenliikkeen ajoista ja lehden valistavasta luonteesta aina 1940- ja 1950-lukujen neuvostomieliseen kirjoitteluun ja sittemmin esiin nousseeseen avarakatseisuuteen, jonka myötä lehti saattoi esittää arvosteluakin Neuvostoliiton politiikasta, muun muassa Tšekkoslovakian miehityksestä.

Esiin nousevat myös lehden toimituksen pyrinnot avata keskustelua monista uusista yhteiskunnallisista ilmiöistä, kuten siviilipalvelusta, tai sellaisista monille vanhan polven kommunisteillekin oudoista keskustelunaiheista kuin vaikkapa homoseksuaalisuudesta. Saarelan työ avaa perusteellisesti näkymän kansandemokraattisen liikkeen pohjoissuomalaisen päälehden linjanvetoihin ja samalla omasta näkökulmastaan käsin liikkeen sisäisen aatteellisen kehityksen eri vaiheisiin.

Tauno Saarelan monipuolisuus tutkijana on käynyt vuosien varrella esiin myös lukuisissa hänen kotimaassa ja kansainvälisillä forumeilla julkaisemissaan artikkeleissa samoin kuin Suomessa ja ulkomailla eri kongresseissa pitämässään esitelmissä, joissa hän on tuonut kansainväliselle tutkijakunnalle esiin suomalaista kommunismia ja ylipäätään työväenliikkeen tutkimusta. Tämän lisäksi hän on pitkään vaikuttanut opetustehtävissä Helsingin yliopistossa poliittisen historian oppiaineessa ja samalla kannustanut ja opastanut lukuisia opiskelijoita työväenliikkeen historian saralla. Arkistot ovat historian tutkijoille välttämätön työpaikka, joiden aineistoon heidän työnsä pitkälti perustuu. Tauno Saarela on kantanut kortensa kekoon myös arkistotoimen alalla pitkäaikaisena Yhteiskunnallisen Arkistosäätiön hallituksen puheenjohtajana.

Palkintoraadin puolesta
Erkki Vasara, dosentti
Helsingin yliopisto

Kirjoituksia työstä ja työttömyydestä

Työ, leikki ja luominen -kirjoituskilpailu onnistui yli odotusten. Se sai kaikenikäiset suomalaiset kirjoittamaan: kilpailutoita palautettiin kaikkiaan 333 kappaletta. Kirjoituskilpailun raadin muodostivat kirjallisuuden alan moniottelijat Antti Salminen, Taija Tuominen ja Niina Hakalahti.

Idea kilpailusta syntyi keväällä 2007, kun Lauri Viita -seuran hallituksen jäsen, äidinkielenopettaja Oili Sainila sai ajatuksen työaiheisesta kirjoituskilpailusta. Idea otettiin innolla vastaan. Nimen *Työ, leikki ja luominen* keksi Suomen kirjallisuuden professorina toiminut Yrjö Hosiainluoma. Näistä luominen viittaa erääseen Viidan runon otsikkoon ja leikillä puolestaan mukaan saatiin hiven keveyttä. Kirjoituskilpailun järjestäminen oli kuitenkin työläs urakka pienelle yhdistykselle, joten ajatus jäi hautumaan. Syksyllä 2009 kilpailu päätettiin järjestää osana Työväenkirjallisuuden päivää yhteistyössä Väinö Linnan seuran ja F.E. Sillanpään seuran kanssa.

Kilpailun palkinnot jaettiin täyden auditoriollisen edessä Työväenkirjallisuuden päivässä 28.8.2010 Työväenmuseo Wersstaalla. Proosasarjan voitti Jan Salminen Tampereelta ja lyriikkasarjan Pirjo Kotamäki Helsingistä. Proosasarjassa toiselle sijalle sijoittui Solina Virta (nyk. Riekkola) Tampereelta ja kolmanneksi Joonas Kallonen niin ikään Tampereelta. Lyriikkasarjan toiseksi ylsi Mirja Pirhonen Vantaalta ja kolmanneksi Jarmo Suojärvi Karkkilasta. Kunniamaininnat jaettiin proosasarjassa Elina Inkeri Ruuskalle, Pekka Talikalle ja Tauno Mathlinille. Lyriikkasarjassa kun-

niamaininnan ansaitsivat Erkki Kraft, Arto Juurakko ja Mari Niiranen.

Proosasarjan voittaja Jan Salminen on 30-vuotias toimittaja Tampereelta. Hänelle kirjoittaminen on aina ollut lähestymistapa maailmaan. Proosakirjoittaminen muuttui vakavaksi pari vuotta sitten. ”Vaikka voitin kilpailun novellilla, pidän itseäni enemmän pitkän proosan kirjoittajana. Novellistiikka on tavattoman julma ja vaikea laji. Lempeimmät ovat kuvailleet tyyliäni runolliseksi ja kehuneet kieltäni kauniiksi. Liikun teksteissäni paljon ideoiden, tunteiden ja ajatusten tasolla”, kertoo Salminen. Salminen kirjoittaa usein puutteellisista ihmisistä, elämän sivustakatsojista ja ulkopuolisista. Toistuvia motiiveja hänen teksteissään ovat häilyvyys ja vastakohtat, ja häntä kiehtovat rajat: ”Uhri muuttuu pahantekijäksi, heikkous vahvuudeksi, himo väkivallaksi tai rakkaus vihaksi”, Salminen toteaa.

Lyriikkasarjan voittanut Pirjo Kotamäki on 44-vuotias kirjastovirkailija Helsingistä. Hän julkaisi ensikokoelmansa Ilmi vuonna 2009. Runojen kirjoittamisen hän aloitti 1980-luvun puolivälissä, jolloin hän lähetti Nuoren voiman arvostelupalveluun runojaan. Arvostelija kertoi tuolloin, mikä on hyvän kirjoittajan tärkein ominaisuus. Kotamäki täsmentää sen olevan ”sisäänrakennettu, iskunkestävä paskanilmaisin”. Hän käyttää runoissaan paitsi ajatuksenvirtaa, myös perinteistä runon kaavaa ja loppusointuja. ”Kirjoitan niin, mikä tuntuu sillä hetkellä sopivalta, mikä sointuu, yritän ottaa hetkestä kiinni. Mikä on kirjoitettava, se on kirjoitettava, tai sitten soitettava”, kertoo Kotamäki.

Nykypäivän työväenkirjailijoita

Kilpailuun lähetetyt yli 300 tekstiä ovat kaunokirjallisten ansioidensa ohella mitä mainioin tutkimusaineisto. Tekstit sisältävät huomattavan määrän erilaisia työn ja työelämän kuvauksia useilta vuosikymmeniltä. Raadin jäsen Antti Salminen kertoo, että eniten kilpailussa käsiteltiin juuri omaa työhistoriaa ja sen merkitystä: ”Ammattien kirjo oli valtava. Yritin laskea niitä ja lopetin 80 jälkeen. Kuvatut ammatit, etenkin kun olivat omakohtaisesti elettyjä, tuntuivat ainakin toisinaan määrittävän kirjoitustapaa. Esimerkiksi puukontekoa kuvaava teksti tuntui siltä, kuin tekstissä itsessään taottaisiin.”

Toisaalta työelämää myös kritisoitiin: ”Monet kirjoitukset olivat hyvin kriittisiä, ja parhaissa teksteissä työelämän kritiikki laajeni yhteiskuntakritiikiksi. Keskeisin yksittäinen yhteiskunnallinen teema oli kokemus työttömyydestä, jonka kautta avautui monia muita teemoja kuten työn mielekkyyden rapautuminen, työttömän alemmuudentunto ja välttämättömyys uurastaa pätkättöissä”, kertoo Salminen.

Kaikki kilpailussa palkitut ja kunniamainitut työt ovat kokonaisuudessaan nähtävillä Työväenkirjallisuuden päivän Internet-sivuilla. Salminen luonnehtii voittajaita seuraavasti:

”Proosasarjan voittaneen kertomuksen päähenkilö on pikaruokapaikassa uurastava vanhentuva mies, joka on jämähtänyt väli-aikaistoihin. Tämä asetelma toimii taustana tarkkanäköiselle psykologiselle kuvauksel-

le. Lyriikkasarjan voittajan runoissa työ ja työttömyys on tekstien kaikukoppa, joka muodostaa runojen elämäntunteen pohjan. Keskeistä näissä teksteissä kuitenkin on ironinen tieto siitä, että työttömyys ja köyhyys ei silti määritä ihmisen arvoa, vaikka suorituskeskeinen nyky-Suomi näin helposti tulee uskotelleeksi.”

Nykypäivän työväenkirjailijat ammentavat vaikutteensa pääosin kotimaisista lähteistä. Toisissa pysyteltiin useimmiten myös realismin rajoissa. Antti Salminen huomasi teksteissä vaikutteita erityisesti suomalaisilta mieskirjailijoilta: ”Vaikutteita oli runsaasti Linnasta ja Haanpäästä Salamaan, Arto Salmisesta Hotakaiseen. Vaikutti siltä, että monet osallistujat olivat lukeneet työstä kirjoittaneita kirjailijoita. Tietty duunarihenki valtaosasta tekstejä välittyi. Suorapuheiset realismia tavoittelevat tekstit olivat huomattavasti suositumpia kuin muodoltaan ja sanonnaltaan kokeellisemmat, toteaa Salminen.

Kaikki kirjoituskilpailuun lähetetyt kirjoitukset ja muu kilpailuun liittyvä materiaali luovutetaan Työväen Arkistoon.

Anna Ulvinen

*Pajunvitsat hierovat auringonsädettä, piiskaavat
lämmön pois sateeseen, pimeään pudonnut*

*rukous, siihen aukkoon, jossa kaivo kerran oli, johon
putosivat kaikki rentut, tyypit jotka
eivät saaneet mitään aikaan, riivatut, jotka
eivät jaksaneet kääntää unissaan kylkeä, väsyneet, kalpeat,
kesytetyt, limaiset, luulotautiset, harhaiset, harventuneet
hiilenjyväset, neitsyet jotka eivät saaneet, surutautiset, kylläiset,
kylvetetyt, rypeneet luuserit, kaikki*

*vitsat jotka putoavat luiden rakoon,
neljäntenätoista päivänä, luut puhuvat variksen mentävää
rakoaan, pesää, kotia johon ei ole varaa,*

*neljäntenätoista päivänä
hierovat pajunvitsat pitkin aurinkoa*

*neljäntenätoista päivänä on
minulla kaupungin palkkapäivä ja taivasten valtakunta joka
maksaa
12,74 (tuntipalkkani kirjastossa), ja*

länget suun raossa kiinni.

Pirjo Kotamäki

HOPE – Heritage of the People’s Europe

Alkuvuodesta 2009 pidettiin Pariisissa kokous, jossa nostettiin esiin kysymys työväen ja sosiaalishistorian arkistojen kansainvälisen kattojärjestön IALHI:n (International Association of Labour History Institutions) jäsenorganisaatioiden digitoitujen aineistojen saattamisesta laajempaan tietoisuuteen ja paremmin saataville. Kokoukseen osallistui Työväen Arkistosta Petri Tanskanen ja silloisesta Ammattiyhdistysarkistosta Pekka Kalliokoski. Kokouksessa päätettiin käynnistää projekti digitoitujen aineistojen yhteisen portaalin luomiseksi. Projektille päätettiin hakea EU:n rahoitusta kolmen vuoden ajalle ja sen koordinaattoriksi valittiin IISG Hollannista.

Projektiin valikoitui toistakymmentä sosiaalishistorian arkistoa ja kirjastoa ympäri Eurooppaa, pohjoismaista Arbetarrörelsens Arkiv och Bibliotek Ruotsista ja Työväen Arkisto Suomesta. Hanke ristittiin nimellä *HOPE - Heritage of the People's* ja sen suunniteltiin käynnistyvän vuoden 2010 keväällä.

Projektin hakemukseen liittyvää valmistelu- ja suunnittelutyötä tehtiin vuoden ajan ja sen tuloksia ruodittiin niin ikään Pariisissa tämän vuoden helmikuussa järjestetyssä kokouksessa. Hyvä suunnittelutyö takasi sen, että EU teki myönteisen päätöksen hankkeen rahoituksesta. Niinpä toukokuun lopulla järjestettiin Amsterdamissa IISG:n tiloissa HOPE-projektin virallinen käynnistämiskokous projektiin osallistuvien organisaatioiden edustajien kesken. Työväen Arkiston edustajana kokoukseen osallistui Pekka Kalliokoski. Kevään aikana, ennen Amsterdamin kokousta, oli ARAB Ruot-

sista ilmoittanut resurssiongelmien vuoksi vetäytyvänsä hankkeesta, joten ainoana pohjoismaisena edustajana projektiin jäi Työväen Arkisto.

Kolmivuotinen HOPE-projekti tähtää hankkeeseen osallistuvien organisaatioiden digitoitujen aineistojen (digitoidut asiakirjat, valokuvat, videot, äänitteet) parempaan saavutettavuuteen. Projektin valmistelu- ja suunnittelutyön yhteydessä arvioitiin, että eri organisaatioiden tähän mennessä digitoidut aineistot käsittävät vähintään 3 miljoonaa objektia. Aineistojen parempaan saavutettavuuteen päästään ottamalla käyttöön digitaalisille kirjastoille suunnatut standardit ja ”parhaat käytännöt” (best practices) ja varmistamalla, että aineistojen metadata ja sisältö tulevat saataville Europeanan ja muiden hakukoneiden kautta, näitä ovat esimerkiksi Labour History Portal ja sosiaaliset verkkosivustot, kuten YouTube, Flickr ja Scribd. Parhaan mahdollisen saatavuuden varmistaminen vaatii muun muassa metadatan yhtenäistämistä ja tekijänoikeuskysymysten selvittämistä.

Amsterdammassa pidetyn IALHI:n 41. vuosikokouksen yhteydessä järjestettiin 1.9. ensimmäinen, yksipäiväinen HOPE-workshop, johon Työväen Arkistosta osallistui Petri Tanskanen ja Pekka Kalliokoski. Workshopissa ruodittiin projektin jäsenille kesällä lähetetyn laajan kyselylomakkeen sisältöä ja tuloksia sekä keskusteltiin yleisesti projektiin liittyvistä käytännön kysymyksistä kuten aineistojen yhteismitallisesta konvertoinnista HOPE:en ja linkittämisestä sitä kautta Europeanan sekä metadatan automaattisesta keruusta taustajärjestel-

mistä HOPE:n asiakasliittymään. Kokous oli hyödyllinen ja selkiytti monia aiemmin epäselviksi jääneitä projektin toteutukseen liittyviä yksityiskohtia. Jatkossa näitä eri työryhmäkokouksia tullaan järjestämään säännöllisesti projektin eri työvaiheisiin liittyen.

Muistitietokeruu lomasta (2010–2011)

Työväen Muistitietotoimikunta järjestää tulevan syksyn ja talven kestävän yleisökeruun lomamuistoista. Keruun kohteena ovat perinteinen kesänvietto eli teollinen loma ja toiselta osaltaan se kattaa lomautusmuistot. Keruun yleisönimi on *Unohtumaton loma – Loma vai lamaloma?* eli kysymys on asetettu käänteisenä työelämän muutoksille. Keruun aihe ovat suomalaisten lomakokemukset, joista yllättäen ei ole kattavaa muistitietokeruuta. Työväen Muistitietotoimikunta pyrkii tallentamaan näin lomaa ja työtä koskettavia aiheita ja saamaan lomista irti kokemustietoa.

Keruu toteutetaan 15.10.2010–31.3.2011 välisenä aikana. Lomamuistoista keskitytään muistelijan omiin unohtumattomiin kesä- ja talvilomamuistoihin sekä tuettuja lomiatarjonneiden lomajärjestöjen lomiin. Kokonaan uusi yritys on porautua viime vuosikymmeninä tapahtuneiden lomautusten aikaisiin yksilökokemuksiin. Unohtumaton loma on voinut olla myös ikävä; voidaan kysyä, millainen on ollut työn syrjässä epävarmasti riippuvien tai työttömien loma.

Vuosien 2101–2015 Työväen Muistitietotoimikunta asetti keruuvastaaviksi dosentti Anu-Hanna Anttilan ja sihteeri Risto Reunan sekä arvosteluraadin, jonka puheenjohtajana toimivat rouva Eeva Ahtisaari ja tietokirjailija Sakari Kiuru. Keruuseite, kysymysjuonto on nähtävissä osoitteessa <www.tyark.fi>

Lomakeruun ohella Työväen Muistitietotoimikunta on jo aloittanut ensimmäisen netissä järjestettävän keruunsa, jossa kysytään farkkuihin ja työvaatteisiin liittyviä muistoja. *Mikä ihmeen 1950-luvun vekotin?* -keruu on löydettävissä Työväen Arkiston kotisivulla osoitteessa <www.tyark.fi>

Kaikille avoin osallistuminen sekä loma-että vaatetuskeruuseen tapahtuu joko sähköisesti tai perinteisesti postittamalla. Sähköpostitse vastauksen voi lähettää osoitteeseen tmtkeruu@gmail.com ja kirjalliset osallistumiset Työväen Arkistoon osoitteeseen Työväen Muistitietotoimikunta, Sörnäisten rantatie 25, 00500 Helsinki.

Muistitietoterveisin Risto Reuna, TMT:n sihteeri

IALHI:n vuosikokous

IALHI:n (International Association of Labour History Institutions) 41:nen vuosikokous pidettiin 1.–4.9.2010 Amsterdamissa. Kokoukseen osallistui 68 henkilöä viidestätoista maasta. Suomesta kokoukseen osallistui Petri Tanskanen, Pekka Kalliokoski (Työväen Arkisto), Kalle Kallio (Työväen museo Werstas), Aimo Minkkinen (Lenin museo).

Kokouksessa valittiin järjestölle uudeksi pääsihteeriksi seuraavaksi 5-vuotiskaudeksi IISH:n (International Institute of Social History) johtaja, hollantilainen Erik-Jan Zürcher. Varsinaisen kokousoosan jälkeen kuultiin selostus IISH:ssä käynnissä olevasta organisaatiomuutoksesta ja kerrottiin eri instituutioiden käynnistämistä projekteista. Lopuksi kuultiin alustuksia globaalista työväen historiasta ja viimeisenä päivänä tutustuttiin 1600-luvun Hollannin teolliseen keskukseen, Zaanse Schansin alueeseen.

Digitointiprojektit

Edellisvuoden tapaan vuosi 2010 on kulunut arkistoissa normaalitoimintojen lisäksi erilaisten digitointitoimenpiteiden merkeissä. Tuhansia asiakirjoja sekä satoja julisteita ja äänitteitä on digitoitu sekä omana työnä että ostopalveluna kaksivuotisessa *Pikadigi*-projektissa. Opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittamassa projektissa digitoidaan aineistoja, jotka asetetaan tutkijoiden käyttöön arkistojen omien tiedonhallintajärjestelmien tai Kansallisen digitaalisen kirjaston (KDK) kautta.

Digitoitavaksi on valittu arkiston keskeisintä aineistoa. Tämän lisäksi aineiston valintaan on vaikuttanut sen kunto. Digitoinnin jälkeen paljon käytetty, hauras originaaliaineisto annetaan tutkijoiden käyttöön vain sähköisessä muodossa. Kansan Arkistossa ja Työväen Arkistossa tällaista materiaalia ovat muu muassa monenlaiset vuoteen 1918 liittyvät aineistot.

Edellä mainitun aineiston lisäksi arkistoissa on digitoitu paljon erilaisia, usein kysytyjä pöytäkirjoja. Näitä ovat Kansan Arkistossa esimerkiksi SKP:n keskusko-

mitean ja edustajakokouksen pöytäkirjat sekä SKDL:n eduskuntaryhmän, SKDL:n Hallinnollisen jaoston liittokokouksen ja järjestöjaoston piirien pöytäkirjat. Työväen Arkistossa puolestaan digitointiin muun muassa Sosialidemokraattisen Naisliiton ja Nuorisoliiton sekä SAJ:n I:n ja II:n ja SAK:n liittokokouksien pöytäkirjoja.

Ensimmäisenä Kansan Arkiston aineistokokonaisuutena saatiin valmiiksi julisteiden digitointi. Vaalijulisteita 1940-luvulta alkaen, pioneeritoimintaan liittyviä julisteita ja Suomen naisten demokraattisen liiton julisteita digitointiin yhteensä 250. Nämä julisteet viedään uuteen *Akseli*-kokoelmahallintajärjestelmään, joka tulee olemaan yleisön saavutettavissa *Arjen historia* Internet-portaalin kautta. Portaalista on lisää tietoa Työväenmuseumo Werstaan tiedonkierto-osuudessa.

Sähköisen aineiston tarjoaminen tukijoiden käyttöön verkon kautta ei ole ongelmallista. Aineiston esittämiselle Internetissä asettaa rajoituksia esimerkiksi henkilötietolaki. Ei-julkisen aineiston tutkiminen on

mahdollista entiseen tapaan asianomaisessa arkistossa – tosin nyt aineisto on luettavissa pdf-muotoisena tietokoneen ruudulta. Aineiston käyttöä rajoittaa myös tekijänoikeuslaki, mikä on huomioitava esimerkiksi valokuva-aineiston kanssa.

Kansallisen digitaalisen kirjaston pilotivaihe päättyy syksyllä 2010 ja palvelun varsinainen toteutus aloitetaan vaiheittain vuonna 2011. Verkkopalvelun asiakasliittymän kautta on pääsy arkistojen, kirjastojen ja museoiden sähköisiin aineistoihin ja palveluihin. Aineiston haku tulee mahdolliseksi KDK:n asiakasliittymän kautta yhdestä paikasta, yhdellä haulla. Tiedontarvitsijan näin ollen ei enää tarvitse tietää, missä organisaatiossa tieto sijaitsee.

Pia Pursiainen, tutkija, Kansan Arkisto

Kirjailija saa puheenvuoron Kansan Arkistossa

Kansan Arkiston Ystävien kirjailijat juontaa Veli-Pekka Leppänen, jonka vieraana oli muiden muassa Claes Andersson.

Kansan Arkistossa puurtaa hiljaisia tutkijoita, mutta kerran kuussa salissa istuu aktiivisia kuulijoita ja keskustelijoita sekä yksi kirjailija. Kirjailloista on tullut suosittuja ja vieraana ovat käyneet mm. Kjell Westö, Pekka Tarkka, Sirpa Kähkönen, Kimmo Rentola, Paavo

Lipponen, Anu Suoranta, Claes Andersson, Anneli Kanto, Kalle Holmberg ja Jörn Donner.

Keskustelut järjestää 1994 perustettu Kansan Arkiston Ystävät, ja ne juontaa Veli-Pekka Leppänen. Jäseniä on kertynyt puolentoista sataa ja joukkoon mahtuu lisää. Jäsen ei kuitenkaan tarvitse olla tullakseen paikalle kuulemaan ja kommentoimaan.

Syksyn 2010 kirjavieraita olivat mm. Jotaarkka Pennanen ja Erkki Tuomioja. Vuonna 2011 jatkuvista kirjailijailloista kerrotaan taas tarkemmin *Helsingin Sanomien* ja *Kansan Uutisten Viikkolehden* menovinkeissä sekä jäsenkirjeissä.

Kansan arkisto on Vetehisenukuja 1:ssä (Hämeentien ja 4. linjan kulmauksessa) ja lisätietoja saa osoitteesta <<http://www.kansanarkisto.fi/>>.

Työväenliikkeen kirjaston uuden tilan sisäänkänti.

Työväenliikkeen kirjaston avajaisissa iloisina oikealta ISS:n arkkitehdit Tiina Riihimäki ja Tuire Kujala, Työväenperinne ry:n puheenjohtaja Tero Tuomisto ja kirjastonhoitajat Kirsti Lumiala ja Raija Kangas.

Työväenliikkeen kirjasto Hakaniemestä Sörnäisiin

Työväenliikkeen kirjasto on palvellut asiakkaitaan kuluvan vuoden Sörnäisissä entisessä Partekin näyttelytilassa. Kirjaston kokoelma on esillä ensimmäisessä kerroksessa 900 neliön kirjastotilassa. Kirjastossa voi ihastella mahtavan ja monipuolisen kokoelman lisäksi avaraa ja upeaa tilaa. Tilan lattiat ja vessat ovat loistavaa rakentamisen käsityöperinnettä.

Työväenliikkeen kirjasto olisi mielellään jatkanut työtään Helsingin työväentalolla Hakaniemessä, mutta kirjaston vanhoihin tiloihin alettiin rakentamaan hotellia. Kirjaston uudet tilat ovat Sörnäisten kulttuuritalossa, jossa toimivat kirjaston lisäksi Työväen Arkisto, Suomen Pop- ja Jazz-arkisto, Suomen elokuvatarkastusvirasto ja Kansallinen Audiovisuaalinen Arkisto ja Kirjasto. Talossa on kulttuurityöläisiä toista sataa.

Tämä keskittymä Sörnäisten rantatie 25:ssä palvelee asiakkaiden etuja ja verkostoituminen on meille toimijoille myös hyväksi. Sörnäisten alueella on jo nyt monta esittävän ja tallentavan taiteen laitosta. Suuri yleisö ei ole välttämättä vielä huomannut

sitä, minkälainen kulttuurikeskittymä tänne on syntymässä. Sörnäisillä on oma kaikkunsa, mutta periaatteessa Työväenliikkeen kirjastolle ja Työväen Arkistolle tämä paikka on erinomainen. Kansan Arkistoon on muutama sadan metrin matka.

Kirjoja kolme kilometriä

Työväenliikkeen kirjaston väki pakkasi työväentalolla Hakaniemessä noin 5000 pahlavilaatikollista kirjoja, jotka purettiin sitten uuden kirjaston hyllyihin. Kirjoja on avokokoelmassa noin kolme kilometriä. Kirjakoelma sopi hyvin uuteen tilaan. Aikakauslehtikokoelmaa varten vuokrattiin Työväen Arkistolta hyllytilaa 700 metriä.

Työväenliikkeen kirjaston kokoelma käsittelee pääasiassa työväenliikkeen historiaa ja perinnettä, työväenkulttuuria, ammattiyhdistysliikettä, osuustoimintaa ja yhteiskuntatieteitä. Kokoelmassa on paljon ideologista kirjallisuutta, kaunokirjallisuutta, elämäkertoja, muistelmia, yliopistojen kurs-

sikirjoja ja sukupuolentutkimusta. Kirjaston kokoelma on Kansalliskirjaston HELKA-tietokannassa haettavissa ja kirjastosta lainattavissa.

Kirjastossa vuokrattava kokoustila

Kirjastossa on pieni lukusali, jota vuokraataan kokoustilaksi. Kokoustilaan on oma sisäänkäynti. Kirjaston kirjailijaillet ja Työväentutkimuksen seminaarit järjestetään ns. ”Kylpylä-osastolla”, jolloin Lundia-kirjaston pyörillä olevat hyllyt siirretään sivuun tapahtumien tieltä.

Tulevia tapahtumia ovat seuraavat: Joulukuun 21. päivänä on kulunut 80 vuotta Kalevi Sorsan syntymästä. Tällöin järjestetään perinteinen yhteinen juhla *Hetki Kalevi Sorsalle*. 13.12.2010 klo 16.30 Uudenmaan Kirjoittajien ja kirjaston kirjakahvilavieraina on kirjailija Kaiho Nieminen. Kirjailija Sirpa Kähkönen vierailee kirjastossa

16.12.2010 klo 18.00. Keväällä kokoontaan työväenkirjailijoiden ja kirjallisuuden ääreen joka kuukauden viimeisenä torstaina pidettävissä kirjakahviloissa.

Kirsti Lumiala
kirjastonjohtaja

Alpo Väkevä/Työväenliikkeen kirjasto

Työväentutkimus vuosikirjan 2009 julkistaminen 16.11.2009 oli ensimmäinen virallinen tapahtuma uudessa kirjastossa.

Hyvinvointivaltio-seminaari Työväenliikkeen kirjastossa

Työväenperinne-Arbeitartradition ry. järjesti Työväenliikkeen kirjastossa maanantaina 3.5.2010 jäsenyhteisöjensä ja eritoten ammattiliittojen johdon edustajille suunnatun *Hyvinvointivaltio*-seminaarin, jonka alustajina olivat Kansaneläkelaitoksen osastopäällikkö, tutkimusprofessori, dosentti Olli Kangas ja SAK:n erikoistutkija, dosentti Tapio Bergholm.

Olli Kangas esitteli laajaan kansainväliseen vertailuun pohjautuneessa alustuksessaan eri mittareita määrittellä hyvinvointivaltion edellytyksiä. Onnellisuus, vauraus, bruttokansantuote, koulutus, terveydenhoidon taso, pitkäikäisyys ja monet muut tekijät ovat seikkoja, joiden kautta voidaan ar-

vioida eri maiden sijoittumista maailmassa kansalaisilleen hyvinvointia tarjoavina valtioina. Selkeästi kävi ilmi, miten ennen muuta Pohjoismaat ja tietyiltä osin Hollanti, Saksa, Uusi Seelanti ja Itävalta ovat maita, jotka sijoittuvat hyvinvointivaltioina maailman kärkeen. Nähtävissä oli myös, miten Yhdysvalloilla, maailman vauraimmalla kansantaloudella, on monin kohdin vielä pitkä matka tiellä todelliseksi hyvinvointivaltioksi. Paljon kertoo se, että samalla kun Pohjoismaat ovat ottaneet viimeisen runsaan puolen vuosisadan aikana kiinni Yhdysvaltojen huiman etumatkan bruttokansantuotteessa, ne ovat samalla myös toteuttaneet hyvinvointivaltiojärjestelmän.

Tapio Bergholm loi omassa esityksessään historiallisen katsauksen lapsilisäjärjestelmän, työeläkevakuutusten, vuosilomalain ja työmarkkinasopimusjärjestelmän kehityksestä – kaikki tekijöitä, jotka ovat olleet osatekijöinä Suomen muotoutuessa pohjoismaiseksi hyvinvointivaltioksi.

Kankaan ja Bergholmin esitykset olivat aiheeltaan toisistaan selkeästi poikkeavia, mutta antoivat yhdessä kiintoisan kokonaiskuvan suomalaisesta hyvinvointivaltios-

ta, sen kehityksestä ja asemasta maailmassa. Alustuksia seurasi vilkas yleisökeskustelu. Seminaari oli ensimmäinen laatuaan Työväenliikkeen kirjaston yleisötilaisuuksien kirjossa. Työväenperinne ry. tulee jatkossa kehittämään sen pohjalta uusia muotoja seminaarityyppisten tilaisuuksien merkeissä.

Erkki Vasara
dosentti, Helsingin yliopisto

Kirjakahvilat Työväenliikkeen kirjastossa

Uudenmaan kirjoittajat ja Työväenliikkeen kirjasto aloittivat yhteisten kirjakahviloiden järjestämisen keväällä 2010. Ensimmäinen kirjakahvila pidettiin toukokuussa, jolloin vieraana oli kirjailija Timo Sandberg.

Syksyn 2010 aikana kirjakahvilassa vierailivat Jukka Parkkari, Pauliina Susi ja Jani Saxell. 13.12.2010 klo 16.30 kirjakahvilassa on vieraana kirjailija Kaiho Nieminen, jota haastattelee Uudenmaan kirjoittajien uusi puheenjohtaja Pentti O. Peltoniemi.

26.10.2010 kirjasto järjesti yhdessä Intokustannuksen kanssa tilaisuuden, jossa tutkija Anna Kontula sekä toimittaja Jussi Förbom kertoivat omista teoksistaan. Tilaisuuden yhteydessä kirjastossa avattiin taiteilija Maija Toropaisen näyttely: *Missä – maalauksia Sörnäisistä*. Näyttely jatkuu 23.12.2010. asti.

25.11.2010. kirjastossa järjestettiin tilaisuus, jossa tutkija Jarmo Nieminen kertoi aiheesta *Helsingin punavankileivien hautausmaat – Santahamina, Isoaari ja Malmi* - ja niiden toiminta kesällä 1918.

Perinteiseen Työväenliikkeen kirjaston järjestämään puhujaseuraan saapuu 12.12.2010 kirjailija Sirpa Kähkönen. Hän kertoo uudesta kirjastaan *Vihan ja rakkau-*

Olli Niemi. Työväenliikkeen kirjasto.

Uudenmaan kirjoittajien puheenjohtaja Pentti Peltoniemi haastatteli kirjailija Jukka Parkkaria esikoisestaan Suoraan bevoson suusta syksyn ensimmäisessä kirjakahvilassa 4.10.2010.

den liekit. Kohtalona 1930-luku sekä muista kirjoistaan.

Kirjaston puhujaseurat jatkuvat tammi-kuussa 2011. Puhujaseurat pidetään torstai-iltaisina: 27.1., 24.2., 31.3. ja 21.4. Puhujaseurojen ohjelmisto päivitetään Työväenliikkeen kirjaston Internet-sivuille osoitteeseen <<http://tyovaenperinne.fi> />.

Kirsti Lumiala
kirjastonjohtaja

Hetki Kalevi Sorsalle

Hetki Kalevi Sorsalle -tilaisuus 21.12.2009, jonka teemana oli ”Punatulkkuhallituksen ajankuvia”. Puheenvuoron pitivät Ulf Sundqvist, Jacob Söderman, Juha Eskelinen ja Tero Tuomisto. Runoja esitti Arja Tiainen ja työväenlauluja Emma Paju. Vuonna 2010 on kulunut 80 vuotta Kalevi Sorsan syntymästä. Vuoden 2010 ”Hetki Kalevi Sorsalle” järjestetään 21.12. Työväenliikkeen kirjastossa.

Kirjaston lämpiössä Irene Sorsa ystäviensä ympäröimänä Hetki Kalevi Sorsalle -tilaisuudessa.

Pohjoismaiden työväen arkistot ja kirjastot kokoontuivat

Pohjoismaiden työväen arkistot ja kirjastot kokoontuivat kahden päivän ajan tukikohdanaan Työväenliikkeen kirjasto. Työryhmiä ja tutustumiskäyntejä oli myös Työväen Arkiston ja Kansan Arkiston tiloissa. Pohjoismaiset tahot kokoontuvat keskustelemaan ammattiasioista ja yhteistyöstä joka kolmas vuosi. Tällä kertaa Suomeen saapui 17 vierasta Norjasta, Ruotsista ja Tanskasta.

Pohjoismaiset arkistot ja kirjastot ovat tehneet tiivistä yhteistyötä jo sadan vuoden ajan. Niiden luokitus perustui aluksi jopa samaan sosialistisen internationaalisen toimiston kehittämään järjestelmään. Kokouksen aiheena oli vanhojen aineistojen, kirjastokokoelmien ja valokuvien digitoiminen ja digitoitujen kokoelmien käyttö. Tämä prosessi on käynnissä kaikissa Pohjoismaissa ja päämääränä on, että museoiden, arkistojen ja kirjastojen digitoitujen aineistot viedään kansallisiin verkkoihin ja sitä kautta osaksi Euroopan digitaalista kirjastoa. Sen lisäksi on meneillään myös työväen arkistojen ja

kirjastojen omia kansainvälisiä digiprojekteja. Esimerkiksi Heritage of People's Europa (HOPE) tähtää työväen perinnelaitosten digitoitujen aineiston saattamiseen yhteiseen eurooppalaiseen Internet-portaaliin. Kirjastot vaihtoivat kokemuksia eri maiden tietokantojen eduista ja haitoista.

Suomen osalta kokouksessa esiteltiin työväen muistitiedon haku- ja tietojärjestelmiä. Arkisto- ja kirjastoaineistojen digitoiminen ja digitaalisten aineistojen hakujärjestelmän eturintamassa näytti olevan Ruotsin työväen arkisto. Kööpenhaminassa puolestaan digitoitujen valokuvien kopiomyynti tapahtuu jo nyt online-järjestelmässä Internetissä.

Suomalaiset tutkijat pitivät konferenssissa katsauksia ajankohtaisista tutkimusaiheista. Tämän vuoden työväentutkimuspalkinnon saanut dosentti Tauno Saarela kertoi suomalaisen kommunismin historian tutkimuksestaan, tutkija VTT Pilvi Torsiti johtamastaan *Historiatietoisuus Suomessa* -projektista ja Pentti Väänänen, joka oli

Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura

Sosialistisen Internationaalin (SI) sihteeri vuosina 1983–1989, SI:n toiminnasta 1980-luvulla. Lisäksi vieraat tutustuivat Helsingin työväentaloon, sen historiaan ja uusiin rakennushankkeisiin sekä Kansalliseen audiovisuaaliseen arkistoon. Pohjoismaiset kollegat pitivät seminaaria monipuolisena ja hyödyllisenä sekä iloitsivat nähdessään

Työväen Arkiston ja Työväenliikkeen kirjaston uudet toimitilat. Kuulimme että myös Ruotsin työväen arkiston on muutettava pois nykyisistä työntekijäkeskusjärjestö LO:n tiloista kahden vuoden sisällä.

Marjaliisa Hentilä, erikoistutkija
Työväen Arkisto

Työ ja sukupuoli -kesäseminaari

Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seuran perinteikäs kesäseminaari järjestettiin Nurmijärvellä, jo edellisvuosilta tutuksi tulleella Kiljavan opistolla 23.–24.8.2010. Kaksipäiväisen seminaarin tavoitteena oli keskustella työn ja sukupuolen yhteen kiemtoutumisesta: työstä, työpaikoista, työmarkkinoista, palkkaeroista ja työn merkityksestä sukupuolten näkökulmasta. Seminaarin ajankohtainen ja keskustelua herättävä teema kokosi yhteen suuren joukon väkeä.

Työn ja sukupuolen suhde ei ole pysyvä ja liikkumaton, vaan se muuttuu yhteiskunnan muuttuessa. Tämä todettiin myös seminaarin esitelmissä, joissa käsiteltiin 1900-luvun ja nykypäivän Suomen työmarkkinoita naisten, miesten tai molempien näkökulmasta. Seminaarin *key note* -puhujia oli SAK:n erikoistutkija, dosentti Tapio Bergholm, jonka luento käsitteli työelämän sukupuolijärjestelmän muotoutumista toisen maailmansodan jälkeisessä Suomessa. Toisen päivän kutsuttu luennoitsija oli kulttuuriantropologi, FT Tiina Suopajarvi Oulun yliopistosta. Hän kertoi luennossaan väitöstutkimuksestaan, joka käsitteli metsäammattilaisuuden sukupuolittuneisuutta.

Kesäseminaariin *call for papers* -menetelmän kautta kutsutut esitelmöitsijät edustivat metodologisesti ja tieteenaloittain varsin

laajaa kenttää. Mukana oli sekä kvalitatiivisia että erilaisia kvantitatiivisia aineistoja käyttäviä tutkijoita historian, kansatieteen, sosiologian, naistutkimuksen ja sosiaalitutkimuksen aloilta, ja lisäksi mukana oli ammattitutkijoita yliopistojen ulkopuolisista tutkimusorganisaatioista. Esitelmien aiheet liikkuivat 1930-luvun Tampereelta Kotkan satamaan 1950-luvulla ja metallimiesten sodanjälkeisestä ammattikulttuurista siivoustyön kestäviin käytäntöihin. Varsin mielenkiintoisia esityksiä kuultiin myös tämän päivän työmarkkinoiden sukupuolittuneista rakenteista. Esimerkiksi sukupuolen määrittelyminen työyhteisössä on eräs lähtökohta, jolla aihetta voi lähestyä, mutta toisaalta myös työn ja perheen yhteensovittamisen haasteet kytkeytyvät usein sukupuoleen.

Vuoden 2010 kesäseminaari onnistui tehtävässään. Kiljavalla kohtasivat niin nuoret kuin kokeneemmatkin tutkijat ja vilkasta, rakentavaa ja kriittistä keskustelua käytiin aiheesta kiinnostuneen, runsaan yleisön kanssa.

Kirsi-Maria Hytönen
Etnologian tohtorikoulutettava
Jyväskylän yliopisto

Vuosikirja lukevasta ja kirjoittavasta työläisestä

Viime vuosina yhä useammat tutkijat ovat perehtyneet arkistojen kätköistä löytämiinsä työläisten ja kansanihmisten käsikirjoituksiin, muistelmiin ja päiväkirjoihin. Nämä lähteet tarjoavat uusia mahdollisuuksia rahvaan maailmankatsomuksen, itseymmärryksen ja yhteiskunnallisten pyrkimysten tutkimukselle. THPTS:n seuran vuosikirjassa 2010 tarkastellaan kirjallisuustieteen, historian tutkimuksen ja folkloristiikan näkökulmista maalais- ja työväestön kirjallistumista 1800-luvulla ja 1900-luvun alkupuolella. Kirjan artikkelien tarkastelukohteena ovat niin kansankirjailijat, työläisälymystö kuin työväenliikkeen valistustoimintakin. *Lukeva ja kirjoittava työläinen* -vuosikirjan ovat toimittaneet Kirsti Salmi-Niklander, Sami Suodenjoki ja Taina Uusitalo.

Vuosikirjan ensimmäisen osan kirjoittajat perehtyvät kansankirjailijoihin, jotka elivät vielä sääty-yhteiskunnan piirissä. Anna Kuismin käsittelee artikkelissaan 1800-luvun kansanihmisten omaelämäkertoja ja hahmottaa niiden avulla kirjoittavien kansanihmisten tavoitteita ja kirjoittamisen käytäntöjä. Kaisa Kauranen ja Maria Virtanen puolestaan syventyvät siihen, miten sivistyksen ihanne heijastui joroislaisen torpparin Kustaa Braskin (1829–1906) teksteistä. Yksilöperspektiivistä kirjallistumista tarkastelee myös Reija Lång, joka käsittelee artikkelissaan merikarvialaisen mäkitupalaisen tyttären Matilda Roslin-Kalliolan (1837–1923) asemaa suomalaisella kirjallisuuskentällä. Molempien vaiheet tuovat näkyvästi esiin kansankirjailijoiden monitahoisuuden suhteen aikakauden fennomaaniseen sivistyneistöön sekä heidän vaikeutensa saada tekstejään julkaistuiksi.

Kirjan toisen osan artikkelit käsittelevät 1900-luvun työläisälymystöä. Jaana Tornioja-Latola erittelee työläisperheessä kasvaneiden Sylvi-Kyllikki ja Aira Sinervon nuoruuden päiväkirjoja ja kirjallisia unelmia. Hanne Koivisto puolestaan syventyy artikkelissaan Jenny Pajuseen ja Lauri Vileniuksen lukevina ja kirjoittavina vasemmistointellektuelleina, joiden identiteettiä sävytti ristiriitainen suhde sivistyneistöön ja voimakas tarve palata työläisjuuriinsa. Kiintoisan vertailukohteen suomalaiselle vasemmistöälymystölle tarjoaa Suvi Leppämäen artikkeli Jean Guéhennosta (1890–1978) maailmansotien välisessä Ranskassa. Guéhénno ponnisti työväenluokasta maineikkaaksi kirjailijaksi ja akateemikoksi; hän kokikin elävänsä kahden maailman välissä, aivan kuten saman ajan suomalaiset työläsintellektuellit.

Vuosikirjan kolmannen osan kirjoittajien tutkimuskohteena on työväenliikkeen valistustoiminta, siihen kytkeytyvät ideologiset keskustelut ja sen pohjalta hahmottuneet yksilölliset tulkinnat historiallisista tapahtumista. Taina Uusitalo erittelee artikkelissaan sitä, millaisia yhteiskunnallisia velvoitteita työläisnaisille ja -äideille suunnattiin *Työläisnainen*- ja *Toveritar*-lehtien kirjoittelussa 1900-luvun alussa. Joni Krekola pureutuu työväenliikkeen poliittiseen koulutukseen tarkastelemalla Yrjö Sirolan uraa suomenkielisen työväestön valistajana Suomessa, Yhdysvalloissa ja Neuvostoliitossa. Andreas McKeoughin artikkeli puolestaan käsittelee vuoden 1918 sisällissotaa käsittelevien työläisten muistelmia, joista heijastuu työväenliikkeen piirissä hankitun koulutuksen vaikutus muistelijoiden tulkintoihin.

Vuosikirjan viimeisessä artikkelissa Pia Koivunen syventyy luku- ja kirjoitustaidon levittämiseen liittyvään ideologiseen keskusteluun 1920–1930-luvun Neuvostoliitossa. Artikkelit tuo esiin Komsomolin käynnistämien lukutaitokampanjoiden aiheuttamat ideologiset ristiriidat, jotka heijastelivat Neuvostoliiton uusien vallanpitäjien ja kansan arvomaailmojen törmäystä. Kuten 1800-luvun alun Suomessa, myös Neuvostoliitossa maalaisväestö epäili kirjoitustaidon tarpeellisuutta ja pelkäsi luku- ja kirjoitusharrastuksen johtavan työn vieroksumiseen.

Vuosikirjan artikkelit tarjoavat esimerkkejä uusista ja monisäikeisistä tutkimuskysymyksistä, joita kirjallisen kulttuurin, työväestön ja työväenliikkeen suhteet tarjoavat. Artikkelit osoittavat havainnollisesti, että kirjallinen kulttuuri ei ollut ”herrojen” yksinoikeus.

Lukeva ja kirjoittava työläinen

Toimittaneet Kirsti Salmi-Niklander,
Sami Suodenjoki ja Taina Uusitalo

VÄKI VOIMAKAS NO 23
TYÖVÄEN HISTORIAN JA PERINTEEN TUTKIMUKSEN SEURA

Worklabin kokouksessa valittu uusi hallitus sekä edellinen puheenjohtaja. Vasemmalta oikealle uusi puheenjohtaja Kalle Kallio, Morten Bo Alstrup, Udo Wiesinger, edellinen puheenjohtaja ja hallituksesta jättäytynyt Peter Ludvigsen, Dagmar Kift, Nicholas Mansfield ja Torsten Nilsson. Uuteen hallitukseen valittiin lisäksi José Gameiro, joka ei ole kuvassa. Kuva: Marita Viinamäki. Työväenmuseo Werstas.

Työväentalolla tavataan

Werstaan uusi perusnäyttely *Meirän kaupunki* avautui kokonaisuudessaan yleisölle vappuna kuorolaulun ja vappupuheiden raikuessa. Näyttelyyn rakennettiin Suomen viimeisin työväentalo, joka kokosi heti kansaa Werstaan ensimmäistä kertaa järjestämään vapputapahtumaan. *Meirän kaupungin* jo aiemmin avatut osuuskauppa, työväen säästöpankki ja kirjapaino täydentyivät tuolloin muilla osioilla. Uudet osiot kertovat työväen asumisesta sekä arkisesta työnteosta muuttuvissa työelämän olosuhteissa. Sijansa saa myös työntekijöiden vapaa-ajan vietto. Kautta linjan näyttelyssä nostetaan esiin työväen omaehtoinen toimeliaisuus sekä yhteisöllisyys.

Kaupungin keskeinen kokoontumispaikka on työväentalo. Sen punaliput kertovat työväen poliittisesta aktiivisuudesta ja vireästä ammattiyhdistystoiminnasta 1900-luvun alkupuolella. Kävijä voi eläytyä iltami-

en tunnelmiin tai nostattaa työväenaatetta kuuntelemalla puhujapöytästä työväenlauluja ja historiallisia puheita. Eri vuosikymmenten puheita tulkitsevat nykypoliitikot. Esimerkiksi Heli Paasio esittää isoisänsä Rafael Paasion pääministerinä vuonna 1966 Valmetin telakan työläisille Helsingissä pitämän puheen, jota on usein pidetty lähtölaukauksena yhteistoimintalaille.

Meirän kaupunki -näyttelyn työväentalo on paitsi osa näyttelyä, myös tunnelmallinen tila, joka sopii pienimuotoisten tilaisuuksien järjestämiseen. Työväentalo onkin ahkerassa käytössä Werstaalla järjestettävien tapahtumien yhteydessä.

Kansainvälistä näyttely-yhteistyötä

Werstaan vuoden 2011 näyttelytoiminta on monipuolista ja kansainvälistä. Rievä-

kylä ja Euroopan maku on EU:n kulttuuriohjelman rahoittama ja Ruotsin Arbetets Museumin koordinoima yhdeksän museon yhteishanke, jossa kukin museo esittelee eurooppalaista ruoan tuotantoa ja kulutusta sekä yhteisen että paikallisen näyttelyosion muodossa. Werstaan osuus keskittyy rievän valmistukseen ja myös yhteisessä näyttelyosiossa tulee Suomesta esiin juuri leipä, näkävuoDET ja maatalouden murros. Näyttely on esillä tammikuun lopulta lokakuulle.

Kesäkuukausina Werstaalla on esillä puolestaan nuorisolle suunnattu, suomalais-saksalaisena yhteistyönä toteutettava taidenäyttely *Inter_Cool 3.0.* Kolmas kansainvälinen näyttelyprojekti on lokakuussa avautuva, Tanskan Arbejdermuseetin näyttely *Vallankumous Pohjolassa*. Se käsittelee Suomen sisällissotaa 1918 pohjoismaisesta näkökulmasta. Kansainvälisten näyttelyprojektien lisäksi vuoden 2011 aikana avataan Werstaalla vielä kaksi muuta mielenkiintoista näyttelyä, taidemaalari Martti Huuhaa Innasen retrospektiivinen näyttely, sekä syksyllä laaja vammaishistoriallinen näyttely yhteistyössä useiden suomalaisten tahojen kanssa.

Vuorovetoa Werstaalla

Työväenmuseo Werstaan vetovastuu vaihtuu. Museonjohtaja Kalle Kallio jäi tutkimusvapaalle marraskuussa 2010. Kallio ryhtyy kirjoittamaan väitöskirjaa rautatienrakentajista Suomen Kulttuurirahaston apurahan turvin. Kallio on toiminut Werstaan museonjohtajana keväästä 2005 alkaen ja palaa vuoden tutkimusjakson jälkeen takaisin Väinö Linnan aukiolle.

Museonjohtajan tehtäviä hoitaa seuraavan vuoden ajan työväenmuseon varajohtaja Teemu Ahola. Ahola on ollut Werstaalla kokoelmapäällikkönä vuodesta 2005 lähti-

en. Aholalla on työn alla väitöskirja Tampereen Tammerkosken alueen teollisuuden muutoksista ja Ahola on myös Pirkanmaan perinnepoliittisen yhdistyksen sihteeri.

Kallio työväenmuseoiden maailmanjärjestön johtoon

Työväenmuseo Werstaan johtaja Kalle Kallio valittiin työväenmuseoiden kansainvälisen järjestön Worklabin (International Association of Labour Museums) uudeksi puheenjohtajaksi Tampereella elokuussa pidetyssä kokouksessa. Kallio seuraa tehtävässä tanskalaisen Arbejdermuseetin johtajaa Peter Ludvigsenia, joka johti järjestöä vuosina 1997–2010. Kallio on ollut Worklabin hallituksessa vuodesta 2008 alkaen.

Worklab-järjestöön kuuluu teollisuusperinnön, työelämän ja sosiaalishistorian parissa toimivia museoita eri puolilta maailmaa. Niistä useimmat sijaitsevat Euroopassa, mutta jäsenmuseoita löytyy aina Etelä-Afrikasta asti. Worklab on edistänyt huomattavasti sosiaalishistoriallisten museoiden yhteistyötä ja auttanut muun muassa EU-projektien käynnistämässä.

Helsingin työväentalo maailmanperintölistalle?

Tampereella elokuussa järjestetyn *Reusing the Industrial Past* -konferenssin yhteydessä työväenmuseoiden maailmanjärjestö Worklab piti asiantuntijaseminaarin maailmanperinnöstä ja työväenliikkeen monumenteista. Seminaarissa Tanskan Arbejdermuseetin johtaja Peter Ludvigsen toi julki Unescolle tekemänsä selvityksen työväenliikkeen näkymisestä maailmanperintölistalla.

Unescon maailmanperintölistalla on tällä hetkellä yli 900 kohdetta, joiden joukossa ei

kuitenkaan ole ainuttakaan työväenliikkeestä kertovaa rakennusta tai monumenttia. Ludvigsen selvitti eri puolilla maailmaa säilyneiden työväentalojen kunnon ja autenttisuuden ja päätyi esittämään maailmanperintölistalle yhdeksää työväenliikkeen rakennusta.

Yksi Ludvigsenin maailmanperintölistalle ehdottamista työväentaloista on Helsingin Työväentalo eli Paasitorni Siltasaassa. Arkkitehti Karl Lindahlin suunnittelema rakennus täyttää selvityksen mukaan erinomaisesti Unescon kriteerit maailmanperintökohteen autenttisuudesta ja historiallisesta eheydestä. Vuonna 1908 valmistuneen Paasitornin pääsy maailmanperintölistalle on silti epävarmaa ja vie varmasti vielä vuosia.

Arjen historia -portaali avattu

Syksyllä 2010 avautunut Arjen historia Internet-portaali esittelee suomalaisen työelämän, työväenliikkeen, sosiaalishistorian ja tekniikan laajoja kokoelmia. Portaali nivoo yhteen Työväenmuseo Werstaan, Työväen Arkiston, Kansan Arkiston, Tekniikan museon, Sähkötaijoseo Elektran ja Helsingin yliopistomuseon esine- ja valokuvakokoelmat kaikkien tutustuttaviksi.

Arjen historia -portaali on vuonna 2009 käynnistetyn ja Opetusministeriön tukeman Työväenperinteen tietojärjestelmähankkeen näkyvin tulos. Hankkeessa luotiin yhteisliittymän jäsenille uusi, nopea ja tehokas kokoelmien hallintajärjestelmä, jonka avulla pystyttiin luopumaan organisaatioiden erilaisista vanhoista järjestelmistä. Uuden portaalin avulla organisaatioiden kokoelmiin pääsee kätevästi tutustumaan yhdeltä istumalta. Portaalin sisältämä materiaali on alati kasvava, joten jokaisella käyntikerralla on mahdollisuus löytää jotain uutta. Arjen

historia -portaali löytyy osoitteesta <www.arjenhistoria.fi>. Tervetuloa tutustumaan!

Museoita avarretaan aikuisille

Vuoden 2010 alussa Werstaalla käynnistyi kolmevuotinen *Avara museo – kehittyvä oppimisympäristö aikuisille* -hanke. Mukana on useita suomalaisia museoita. Avara museo -hankkeen kautta halutaan kohdistaa huomio museoiden aikuiskävijöihin ja kehittää erityisesti aikuisille suunnattua pedagogista toimintaa museoissa. Hankkeessa museo käsitetään oppimisympäristönä, jossa oppiminen tapahtuu elämysten, kokemusten ja tekemisen kautta. Tarkoituksena on myös kehittää museoiden henkilöstön osaamista aikuiskävijöiden suhteen. Hankkeelle on myönnetty rahoitus opetusministeriön hallinnoimasta ESR-kehittämisohjelmasta *Avoimissa oppimisympäristöissä aktiiviseksi kansalaiseksi* ja rahoittavana viranomaisena on Lapin ELY.

Werstaan osalta hanke suunnataan työtömille ja lomautetuille. Toiminta on kuitenkin avointa kaikille ja kynnys halutaan pitää matalana. Werstaan Avara museo -toiminta käynnistyi elokuussa ja syksyn ohjelmasta julkaistiin esite. Sitä jaetaan 5000 kappaletta yhteistyössä Tampereen ja lähikuntien työvoimatoimistojen sekä ammattiliittojen työttömyyskassojen kanssa. Esite sisältää koko perheen vapaalipun museoon.

Syksyn ohjelmassa on päivisin opastuksia ja työpajoja sekä viikonlopputapahtumia. Aune-rouvan iltapäiväkierroksella voi tutustua *Meirän kaupungin* väkeen ja Museokirjapainoon. *Metallin hobto*-työpajassa tutkaillaan Sulzer-höyrykonetta ja valetaan pieni metalliesine. *Tekstiilin taika* -kierros johdattaa Tekstiiliteollisuusmuseoon ja Finlaysonin nostalgisten froteiden äärelle. Syksyn vaihtuvat näyttelyt *Likainen* menneisyy-

temme ja Metsäkansa valottavat suomalaisen arkielämän kehitystä ja puhtauskäsitusten muuttumista savupirtistä suihkusaippuaan. Näyttelyihin liittyvissä työpajoissa tehdään saippuaa ja virkataan ekologisia tiskirättejä. Näyttelyihin liittyy myös luentopäivä sekä koko perheen tapahtuma *Vähän siistiä!*

Avara museo -hankkeen koordinoinnista vastaa Suomen museoliitto. Porin taidemuseo ja Satakunnan museo kehittävät toimintaa senioriväestölle Tekniikan museon osahankkeessa rakennetaan toimintamalleja museon ja elinkeinoelämän yhteistyöhön. Werstas on mukana Tampereen museoiden Taite-yksikön moniääninen museo-hankkeessa, jossa koulutetaan maahanmuuttajia museoiden yleisöpalvelutehtäviin. *Avara museo* -hankkeen arvioinnista ja tutkimuksesta vastaa Helsingin yliopiston CICERO Learning -verkosto.

Werstaan *Avara museo* -hankkeesta julkaistaan myös blogia, joka löytyy Internet-osoitteesta aukionlaidalla.blogspot.com/

Ulla Rohunen, projektisuunnittelija
Avara museo-hanke
Työväenmuseo Werstas

Teemu Ahola. Työväenmuseo Werstas

Projektisuunnittelija Rohunen ja Meirän kaupunki -näyttelyn Aune-rouva.

Leninin jalanjäljet ja työväentalot

Lenin-museon arkisto

Kotkan työväentalo

Kotkan konserttitalo. Kuva Leena Kakko 2009.

Vallankumousjohtaja V.I. Leniniin kohdistuneen henkilöpalvonnan eräs muoto Neuvostoliitossa oli Lenin-muistopaikka-järjestelmä. Rakennuksiin ja huoneistoihin, joissa Lenin oli joskus käynyt, perustettiin muistohuoneita tai museoita ja rakennusten seiniin kiinnitettiin muistolaattoja. Leninin ulkomaisista piilopaikoista julkaistiin kirjoja, joiden nimet olivat muun muassa *Lenin Suomessa*, *Lenin Sveitsissä*, *Lenin Ruotsissa* ja *Lenin Lontoossa*. Neuvostoliiton romahtamisen ja Leniniin kohdistuneen virallisen henkilökultin lopettamisen myötä muistopaikat menettivät asemansa. Niiden nykytila alkoi kiinnostaa, ja niinpä Lenin-museossa syntyi viime vuonna projekti, jonka alkuvaiheen tuloksena muotoutui kiertonäyttely *Leninin jalanjäljet*.

Yksityishenkilöiden asuntojen lisäksi työväentalot ovat keskeisessä osassa *Leninin jalanjäljissä*. Tampereen työväentalo, jossa Lenin-museo sijaitsee, toimii edelleen työväentalona. Siellä Lenin kävi kahdesti johtamassa salaisia vallankumouskokouksia

1905 ja 1906. Tukholman Folkets Hus -talo toimii nykyisin konferenssikeskuksena. Samalla paikalla sijainneessa vanhassa Folkets Hus -rakennuksessa pidettiin 1906 Venäjän sos.dem. työväenpuolueen konferenssi Leninin johdolla. Kotkan työväentalo oli vuorossa konferenssin pitopaikkana 1907. Talo toimii nykyisin kaupungin konserttitalona.

Kuvasimme projektia varten suomalaisia, viipurilaisia ja tukholmalaisia Leninin osoitteita. Aineistona on myös vanhoja valokuvia. Lisäksi saimme Krasnojarskista materiaalia Leninin Siperian karkotusajan muistopaikoista. Dvd-taltiointit satunnaisten ohikulkijoiden haastatteluista muistopaikkojen luona ryödittävät näyttelyä. Näyttely tulee Lenin-museon omalle sivustolle lähiaikoina Internet-osoitteeseen <www.lenin.fi>. Projektia on tarkoitus jatkaa myöhemmin uusilla näyttelyosioilla Venäjältä ja muualta Euroopasta.

Leena Kakko
Museolehtori, Lenin-museo

Leninin kunniamerkki suomalaiselle työväenliikkeelle

Lenin-museossa järjestettiin kevätkesällä 2010 erikoisnäyttely neuvostomitaleista ja kunniamerkeistä. Samalla selvitettiin suomalaisia, jotka olivat saaneet Neuvostoliiton korkeimman kunniamerkin eli Leninin kunniamerkin. Taustatietoa saatiin myös Veikko Huuskan Internetiin kokoamasta tiedostosta. Kunniamerkin saaneet ovat:

Antikainen, Toivo (syntyi 1898 Helsinki – kuoli lento-onnettomuudessa 4.10.1941 lähellä Arkangelia), juoksupoika, verhoilija, poliitikko ja sotilas. Punaisten hallinnollisissa tehtävissä 1918, pakeni 1918 Venäjälle,

osallistui SKP:n perustavaan kokoukseen 1918 Moskovassa. Pietarin kv. sotakoulusta upseeriksi 1919, johti revolveriopposition pidätyksiä, oli kukistamassa Kronstadtin kapinaa 1921, johti Kiimasjärven sotaretkeä 1922. Pääsi Moskovan sotakorkeakouluun, josta siirrettiin Kominternin sotilaslinjalle 1924. Maanalaisessa työssä Suomessa, jäi kiinni 1934. poliittinen oikeudenkäynti herätti kansainvälistä huomiota, sai elinkautisen tuomion, vapautettiin Moskovan rauhan jälkeen keväällä 1940 ja luovutettiin Neuvostoliittoon, jonka oloihin ei enää sopeutunut.

Anttila, Akseli (1897 Ruovesi – 1953 Moskova), punakaartilainen. Antautui Pis-palassa 6.4.1918, sai 10 vuoden kuritus-huonetuomion, karkasi ja pakeni Venäjälle 1918. Taisteli Puna-armeijassa Judenitaia vastaan 1919, oli kukistamassa Kronstadtin kapinaa 1921, haavoittui Toivo Antikaisen johtamalla Kiimasjärven sotaretkellä 1922. °Frunzen sota-akatemia 1933, Espanjan sisällissodassa Madridin rintaman esikun-nassa. Terijoen hallituksen puolustusminis-teri, komensi Finskaja Narodnaja Armijaa (FNA). Leninin kunniamerkki kahdesti, ensimmäisen kerran 1938 osallistumisesta Espanjan sisällissotaan puna-armeijan up-seerina sekä 1945 osallistumisesta Berliinin valloitukseen ja kaupungin jakoon miehi-tysvyöhykkeiksi.

Jalava, Hugo (1874–1950), veturinkuljet-taja Suomen rautateiden veturissa N:o 293, jolla Lenin kuljetettiin vuonna 1917 läm-mittäjäksi sonnustautuneena Suomen rajan yli. Jalava osallistui aktiivisesti vallanku-moustapahtumiin Suomen rautateiden ve-turivarikolla vuonna 1905, missä hän toimi lakkokomitean johdossa. Venäjän ensim-mäisen vallankumouksen tappion jälkeen kuljetti veturilla rajan yli vallankumousmie-hiä ja illegaalia kirjallisuutta. Lokakuun val-lankumouksen 1917 jälkeen toimi veturin-kuljettajien ohjaajana sekä työssä Karjalan ASNT:n Toimeenpanevan Keskuskomitean koneistossa. NKP:n jäsen vuodesta 1925. Vuosina 1941–1945 työskenteli Sverdlovsk-in rautatiehallinnossa.

Kiiskinen, Aura (1878 Kuopion mlk - 1968 Petroskoi), palvelijatar, ompelija, poliit-ikko. Kansanedustaja Suomessa 1908–1911 ja 1914–1918. Työväen pääneuvoston jäsen 1918, pakeni Venäjälle 1918, osallistui SKP:n perustavaan kokoukseen 1918 Moskovas-sa. Toisen maailmansodan aikaan Kiiskinen toimi Gorkin alueella Baakirian autonom-ismessa neuvostotasavallassa evakuoitussa

lastenkodissa ja sitten lastensairaalassa. So-tien jälkeen hän oli Neuvosto-Karjalan kor-keimman neuvoston ja sen puhemieshistön jäsen. Kiiskinen julkaisi muistelmateoksen *Vuosikymmenten takaa. Muistelmia* (1957).

Koivisto, Mauno, presidentti. Leninin kunniamerkki 60-vuotispäivän juhlintaan liittyen syksyllä 1983. Kesäkuussa 1983 oli YYA-sopimusta jatkettu kolmannen kerran, jälleen 20 vuodeksi eteenpäin. Brezhnevin jälkeen marraskuussa 1982 NKP:n pääsiht-teeriksi oli tullut Juri Andropov, jonka kans-sa Koivisto loi hyvät suhteet.

Kuusinen, Otto Wille (1881 Laukaa – 1964 Moskova) poliittinen toimihenkilö. Leninin kunniamerkki myönnetty kolme kertaa. Kuusinen sai Leninin kunniamer-kin vuonna 1940 sekä 4.10.1951 täyttäes-sään 70 vuotta sekä 5.10.1961 täyttäessään 80 vuotta. Viimeksi mainitussa yhteydessä hänet palkittiin Sosialistisen työn Sankarin arvolla, johon siis aina liittyi myös Leninin kunniamerkki.

Pentikäinen, Vilho (1903 Antrea – kuol-lut luultavasti 1990-luvulla Neuvostoliitossa tai sen vaikutuspiirissä) yleisesikunnan luut-nantti 1933, vakoilija, loikkari ja tiedustelu-upseeri Neuvostoliitossa. Punakaartilainen Viipurin taisteluissa 1918, vanki 1918, työ-mies. Armeijan palveluksessa. Suomen his-torian menestyksellisin vakoilija, luovutti strategisesti tärkeitä tietoja Neuvostoliitolle, loikkasi 1933 Neuvostoliittoon, Moskovon Lenin koulussa, Espanjan sisällissodassa everstin arvoisena, talvisodan aikana pal-veli Terijoen kansanarmeijassa, jatkosodan aikana koulutti Moskovassa suomalaisia desantteja, everstiluutnantti. Avoliitto O.V. Kuusisen tyttären Riikka Kuusisen kanssa. Sotien jälkeen GRU:n ulkomaantieduste-lussa läntisen Euroopan maissa.

Puumalainen, Kerttu (ent. Tshapul), muurari. Toimi Riikassa Latvian neuvos-totasavallassa, 1974 Leninin kunniamerkki,

1967 Työn punaisen lipun kunniamerkki. Hänen saamansa Leninin kunniamerkki on Tampereen Lenin-museon kokoelmissa.

Repo, Olga. Lähti Venäjän maaliskuun vallankumouksen aikoihin Punakaartin sairaanhoitajaksi. Viikon kuluttua hänet opetettiin ampumaan. Punakaartiosasto määrittiin ottamaan vastaan Lenin hänen saapuessaan Pietariin huhtikuussa 1917. Myöhemmin työskenteli Smolnassa ja teki käännöksiä Leninille. Suomen sisällissodan aikaan joutui Tampereen edustalla käydyssä taistelussa kenttäsairaalan mukana vangiksi. Eloon jääneet kenttäsairaalan vangit vaihdettiin toukokuussa valkokaartilaisvankeihin. Kuukauden kuluttua Kuusisen klubin surmatöistä (31.8.1920), missä Jukka Rahja menehtyi, Olgalle syntyi poika. Hänestä tehtiin isänsä kaima Jukka.

Taimi, Adolf (1881 Pietari – 1955 Petroskoi) työläinen, poliitikko, kansanvaltuuskunnan jäsen 1918, SKP:n toimitsija, Neuvostoliiton korkeimman neuvoston jäsen. SKP:n maanalaisissa tehtävissä Suomessa 1922–1923 ja 1927–1928, jolloin jäi kiinni ja oli vangittuna vuoteen 1940, jolloin Neuvostoliiton vaatimuksesta luovutettiin Antikaisen tavoin Neuvostoliittoon. Leninin kunniamerkki 1940.

Toikka, Emil (1901 Simola – 1983 Moskova) rautatieläinen, punakaartilainen 1918. Venäjälle 1918, Pietarin sotakoulu 1925, kukistamassa Kronstadtin kapinaa 1921, Kiimasjärven sotaretkellä 1922, Frunzen sota-akatemia 1936, Madridin rintaman tykistökomentaja 1936–1937, Kuusisen kansanarmeijan tykistökomentaja 1939, taisteli 1943–1945 Kaukoidässä Japania vastaan. Puna-armeijan kenraalimajuri. Leninin kunniamerkki kaksi kertaa.

Tommola, Toivo (1905 Muolaa – 1986 Ivanovo, Neuvostoliitto). Meni Venäjälle 1918, liittyi Puna-armeijaan, Puolan rintamalla 1920, Kiimasjärven sotaretki 1922,

Punaupseerikoulu 1925, Frunzen sota-akatemia 1936, taisteli Espanjan sisällissodassa 1936–1937. Talvisodan aikana Kuusisen kansanarmeijassa.

Vähä, Toivo, jonka puoluenimi 1925–1939 Ivan Mihailovits Petrov (1901 Iitti – 1984 Petroskoi), lautapoika, suutarinoppilas. Venäjälle 1916, suuren asejunan mukana tammi-helmikuussa 1918 Suomeen, osallistui Vilppulan taisteluun, osallistui revolveriopposition pidätyksiin Pietarissa 1920, Kronstadtin kapinan kukistamiseen 1921, Kiimasjärven sotaretkellä 1922, Pietarin sotakoulu 1923, menestyi tiedustelutehtävissä. Vangittiin puhdistuksissa helmikuussa 1938 ja vapautettiin marraskuussa 1939 ehdolla että meni Kuusisen kansanarmeijaan. Leninin kunniamerkki. Kolme Punaisen Lipun kunniamerkkiä, Lokakuun Vallankumouksen kunniamerkki, Punaisen Tähtien kunniamerkki, Kansojen ystävyyden kunniamerkki ja lukuisia mitaleja. Hän oli myös Petroskoin kaupungin kunniakansalainen. Muistelmat *Suomalaiset punikit. Muistelmia* (1974).

Aimo Minkkinen
Lenin-museon johtaja

Ammattina hyvinvointi. Liittona

Julkisten ja hyvinvointialojen liitto

JHL

www.jhl.fi/liity

Yhdessä Työväen
puolesta!

P PAPERILIITTO

Suomalaisen rakentamisen
ja
RAKENTAJIEN EDUNVALVOJA

Rakennusperinteitä
arvostaen

 Rakennusliitto

www.rakennusliitto.fi

SAK
Ihmisen puolella

Miten tallennamme tämän päivän perinnettä?

Sosiaalinen media jättää jäljen työväenliikkeeseen. Kokouksia kutsutaan tekstiviesteillä, päätöksiä pohjustetaan sähköposteilla ja päivän tunteet kerrotaan Facebookissa. Toimintaa tallennetaan kotisivuille ja YouTubeen.

Opi perusasiat!

Järjestämme sosiaalisen median, valokuvauksen, videokuvauksen ja esiintymisen kurseja.
Kysy lisää! Puh. 03-314 22 914.

voionmaan opisto

info@voionmaanopisto.com

www.voionmaanopisto.com

VASEMMISTOPOLITIIKKAA MYÖS TÄNÄÄN!

Vasemmisto.fi kertoo politiikan ajankohtaiset asiat. Sivuilta löytyvät myös vasemmistobloggaajat. Voit myös tilata Vasemmistoliiton uutiskirjeen ja liittyä Vasemmistoliittoon.

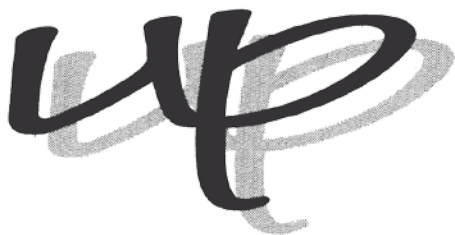

Vasemmistoliitto on mukana myös Facebookissa ja Twitterissä.

vasemmisto

RIKKAUTTA JOLLA ON ARVOA

UP-utispalvelu Oy
Siltasaarencatu 6
PL 290
00531 Helsinki

Puh. 09-4780 8800
Fax. 09-4780 8840
E-mail: up@up-utispalvelu.fi

Aloita yliopistosi meillä

Työväen Akatemia

akatemia.org

 turva
Hymyile, olet Turvassa

Palvelunumero 01019 5110 | www.turva.fi

Olemme asiakkaidemme omistama suomalainen vakuutusyhtiö.

Uskottava se on.
Uutispäivä Demari

KYSY TARJOUSTA (09) 701 0500
WWW.DEMARI.FI

**Arvo ammatilaiselle,
turva jäsenelle.**

**AUTO- JA KULJETUSALAN
TYÖNTEKIJÄLIITTO AKT RY**

Keskustoimisto
John Stenbergin ranta 6, 00530 Helsinki
Puh. (09) 613 110 (vaihde)
faksi (09) 739 287
etunimi.sukunimi@akt.fi
www.akt.fi

Täyttä elämää
– hyvässä seurassa

**Eläkkeensaajien
Keskusliitto EKL ry**
Seniorilomat Oy
Ykkösmatkat

Merimiehenkatu 31, 00150 Helsinki
PL 178, 00151 Helsinki
(09) 6126 840
www.elakkeensaajat.fi
ekl@elakkeensaajat.fi

**Alansa
vaikuttaja**

www.pau.fi

Suomen Merimies-Unioni SMU ry.

John Stenberginranta 6
00530 Helsinki
www.smury.fi
09 6152020

TSL
Työväen Sivistysliitto

Tietoa koulutuksesta www.tsl.fi

KOTIMAISEN RUUAN JA
RUUANTEKIJÖIDEN
PUOLELLA!

Suomen Elintarviketyöläisten Liitto SEL
www.selry.fi

Metalli
YHTEINEN TEKIJÄ

**VASTUULLISTA TOIMINTAA
YHTEISEKSI
HYVÄKSI**

www.metalliliitto.fi

Paasitorni
Kokous- ja kongressikeskus

- keskellä Helsinkiä, Siltasaarella • 30 kokoustilaa 8-800 hengelle
- nykyaikainen kokoustekniikka • korkeatasoiset ravintolapalvelut
- keskustan palvelut kävelymatkan etäisyydellä

Paasivuorekatu 5 A FIN - 00530 Helsinki
p. 09-7089 611 Fax: 09-7089 638 myynti.paasitorni.fi www.paasitorni.fi

Rautatieläisten Liitto

*työn ja
ympäristön
puolesta*

*työn ja
ympäristön
puolesta*

*työn ja
ympäristön
puolesta*

*työn ja
ympäristön
puolesta*

*työn ja
ympäristön
puolesta*

Hyvää palvelua ei saa sattumalta.

Sitä saa ihmiseltä.

Palveluolajien ammattiliitto PAM ry
Paasivuorenkatu 4-6 A
PL 54, 00531 Helsinki
puh. 020 774 002, faksi 020 774 2039
pam@pam.fi, www.pam.fi

Servicefacket

Tule mukaan, Sinua tarvitaan!

Maailman nopea muuttuminen on tuonut uusia haasteita.

Uudet haasteet tarvitsevat uusia ratkaisuja. Sosialidemokratia on aina muuttanut maailmaa. Sen voima on kansanliikkeessä. Siinä on myös sen tulevaisuus. Se tarjoaa rakentavan vaihtoehdon.

Peruspilarimme ovat vapaus, oikeudemukaisuus, tasa-arvo ja solidaarisuus.

Suomen Sosialidemokraattinen puolue
Saariniemenkatu 6, 00530 Helsinki. Puh.: (09) 478 988. www.sdp.fi

www.ksl.fi

**vapautuksen
pedagogiikkaa**

Kansan Sivistystyön Liitto KSL ry

Kymmenen euron vapaaehtoinen tukimaksu

Arvoisat vuosikirjan lukijat ja tukijat

Työväentutkimus-vuosikirja tehdään talkoovoimin.

Vuosikirjan talous on tiukka. Siksi toimituskunta pyytää lukijoitaan ystävällisesti maksamaan kymmenen euron tukimaksun

Työväenperinne ry:n tilille
Sampo 800015-490348
(tiedonantoon merkintä ”Tukimaksu”).

Vuonna 2010 aikakauskirjan tukemiseen osallistui parisataa tukijaa.

Kiitokset yhteistyöstä!

TYÖVÄENTUTKIMUS
toimituskunta

UNOHTUMATON LOMA

Kirjoituskilpailu

Muistitietokeruu niille, jotka osaavat kertoa ja muistella kesälomanviettoa, unohtumatonta lomaansa.

Ja muistitietokeruu niille, jotka ovat joutuneet lomalle vastoin tahtoaan.

Loma on helppo aihe muistella, mutta vaikea aihe kirjoittaa. **Uskallatko käydä kirjoittamaan?**

Unohtumaton loma -muistitietokeruun järjestää Työväen Muistitietotoimikunta tulevan talven aikana maaliskuun 31. päivään saakka kirjoituskilpailuna. Keruun vastuhenkilöt ovat dosentti Anu-Hanna Anttila Turun yliopistosta ja Työväen Muistitietotoimikunnan sihteeri Risto Reuna, puhelin 09-7743 1170

WWW.UNOHTUMATONLOMA.FI

Julkaisijatahojen yhteystiedot

Kansan Arkisto

Vetehisenkuja 1, 00530 Helsinki
p. (09) 753 6972 tutkijapalvelu
p. (09) 731 86010 kuva-arkisto
email: info@kansanarkisto.fi
<http://www.kansanarkisto.fi>
Avoinna ti-pe 9.00-16.00

Lenin-museo

Hämeenpuisto 28, 33200 Tampere
p. (03) 2768 100
email: Lenin@sci.fi
<http://www.lenin.fi/>
Avoinna ma-pe 9.00-18.00
la-su 11.00-16.00

Työväenliikkeen kirjasto

Sörnäisten rantatie 25, 00500
Helsinki
p. (09) 766 429
email: perinne@tyovaenperinne.fi
<http://www.tyovaenperinne.fi/>
Avoinna ti-pe 11.00-17.00
kesällä 10.00-15.00

Työväen Arkisto

Sörnäisten rantatie 25, 00500
Helsinki
p. (09) 7743 110
email: info@tyark.fi
<http://www.tyark.fi>
Avoinna ma, ke, pe 10.00-16.00
ti, to 10.00-19.00

Työväen muistitietotoimikunta

Sörnäisten rantatie 25
00500 Helsinki
p. (09) 7743 1170
email: risto.reuna@tyark.fi
Avoinna ma-pe 10.00-16.00

Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura

c/o Raimo Parikka
PL 54 (Unioninkatu 37)
00014 Helsingin yliopisto
p. (09) 191 24590
email: raimo.parikka@helsinki.fi

Työväenmuseo Werstas

Väinö Linnan aukio 8
33210 Tampere
p. 010 420 9220
email: info.tyovaenmuseo.fi
<http://www.tyovaenmuseo.fi>
Avoinna
toimisto ma-pe 8.30-15.45
näyttelytilat ti-su 11.00-18.00

Työväenperinne ry

Sörnäisten rantatie 25,
00500 Helsinki
p. 044 329 8553
email:
kirsti.lumiala@tyovaenperinne.fi
<http://www.tyovaenperinne.fi/>

Lähettäjä:

Työväenliikkeen kirjasto, Sörnäisten rantatie 25, 00500 Helsinki